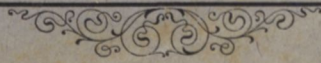

A
CSIKSOMLYÓI
RÓM. KATH. FŐGYMNASIMUM
ÉRTESITŐJE
AZ 1898—99. TANÉVRŐL.

KÖZLI:
BÁNDI VAZUL,
IGAZGATÓ.

CSIK-SZEREDÁBAN
NYOMATOTT GYÖRGYJAKAB MÁRTONNÁL
1899.

A

C S I K S O M L Y Ó I

RÓM. KATH. FŐGYMNASIUM

ÉRTESITŐJE

AZ 1898—99. TANIÉVRŐL.

KÖZLI

BÁNDI VÁZUL,

IGAZGATÓ.

CSIK-SZEREDÁBAN

NYOMATOTT GYÖRGYJAKAB MÁRTONNÁL

1899.

BÁTHORY ENDRE

BIBORNOK ÉS ERDÉLYI FEJEDLEM

— HALÁLA. —

IRTA

Dr. BALLÓ ISTVÁN.

Előszó.

A folyó évben háromszázéves évfordulója annak, hogy Báthory Endre bibornok és erdélyi fejedelem a csikszentdomokosi Pásztorbükkön szörnyű halált lelt. A végletekig fokozott ellentétek áldozata ő, azoké az ellentéteké, melyek egy részt a székelység különböző osztályai, más részt a székelység és az uralkodók, az erdélyi fejedelmek között felmerültek s a melyeknek hatalmas árja elsodort volna akárkit, a ki e zavaros időben Erdély kormányán ül. E rövid értekezés megmutatja, hogy a vihar már régóta ott állott fenyegetőleg a fejedelmek feje fölött s hogy egy ártatlan emberre sújtottak le czikkázó villámai, azt a szerencsétlen körülmények okozták.

I. FEJEZET.

A székelység ősi szervezete, jogai és kötelességei.

Ha Báthory Endre gyászos tragoediájának indító okai-val meg akarunk ismerkedni, szükségesnek látszik megemlékezni a régi székely alkotmánynyal, mert különösen ennek csorbitásaiból fejlődtek ki az annyi szenvedést okozó ellentétek, melyek véres harcokba bonyolíták a szegény Székelyföldet.

Századokon át élt a székelység ősi alkotmányában. Minden székely született nemes volt a nélkül, hogy külön nemes-levélre lett volna szüksége. Mig Erdély, mint külön fejedelemség külön nem vált Magyarországtól, ritka volt a székelységben, hogy valaki nemességet nyerjen. „Mint valódi nemesek nyertek nemesi kiváltságot Magyarország dicső királyaitól”, mondja egy 1499-i oklevél, melyben II. Ulászló király a székelység kiváltságait megerősíti¹⁾. A Verbőczy István Tripartituma is, mely a XVI. század elején készült, a székelyeket — mint kiváltképen való nemeseket — említi²⁾. Az összes székelység nemességét a magyarországiak is tudták, sőt elismerték. „A székelyek általában mind nemesek”, írják I. Ferdinánd király biztosai Bornemissza Pál veszprémi püspök és Werner György 1552-ben³⁾. Maga Verancsics Antal, a híres esztergomi érsek, a XVI. században mondja a székelyekről, hogy mind nemesek⁴⁾.

¹⁾ Székely Oklevéltár. Szerkesztette: Szabó Károly. III. 140. l.

²⁾ 3. rész, 4. czikkely.

³⁾ Székely Oklevéltár. II. 100. l.

⁴⁾ Mon. Hung. Hist. 2. osztály. II. k. 144. l.

Az egész székelység ös időktől fogva három rendből állott, u. m. főnépből (primores), lófőkből (primipili) és a községből (gyalogok, pixidarü, darabontok). E felosztás — úgy látszik — a vagyonbeli állapot alapján fejlődött ki, de nem a jogi előnyök rovására, a mennyiben mind a három rendnek egyenlő jogai és kötelességei voltak. A főnép a leggazdagabb volt, belőle kerültek ki a generalisok, kapitányok, hadnagyok, zászlótartók, főkirálybirák, vicekirálybirák, táblabirák. A lófők képezték a sereg zömét, a lovasságot; belőlük alakult meg a szék tiszti kara. Végül a köznép képezte a gyalogságot. Ugy a főnépnek, mint a lófőeknek voltak jobbágysai, kiket földön lakóknak neveztek.¹⁾

Ugy a lófők, mint a gyalogok külön lajstromban voltak. Hunyadi Mátyás király 1473-ban rendelte el, hogy a lófők és gyalogok külön-külön felirassanak s egyuttal meghatározta, hogyan lehet magasabb osztályba jutni. E szerint ha valaki kitüntette magát s három annyi birtokot szerzett, mint a mennyi a saját rendjén valók közül bármelyiknek volt, magasabb rendbe kerülhetett.²⁾ E beosztás eleinte az országgyűlésen vagy a szemlék (lustrák) alkalmával történt. A fejedelmek külön oklevéllel tették ezt. Így emelte a lófők közé pl. János Zsigmond marosszéki szentlőrinczi Másfél Andrást és Mártont,³⁾ Báthory Zsigmond Eresztevényi Balázst,⁴⁾ a főnép közé pl. János Zsigmond küsmődi Márton Jánost és Pétert,⁵⁾ hogy többet ne említsek.

Hogy minden székely valóságos nemes volt, tekintet nélkül a rendre, leginkább kitűnik azon jogokból, melyeket kiváltságos helyzeténél fogva élvezett s azon kötelességek-ből, melyek amazok természetes következményeiként rá nehezedtek.

¹⁾ Benkő József, Az erdélyországi nemes székely nemzetnek képe. Kolozsvár 1806. 30—34. ll. Székely Oklevéltár II. 100. l. Vencsesicsnál Mon. Hung. Hist. 2. oszt. III. 285—289. ll.

²⁾ Mátyás levele. Modra, 1473. decz. 9. Székely Oklevéltár I. 219—221. ll.

³⁾ Gyulafehérvár, 1570. febr. 20. Székely Oklevéltár II. 291., 292. ll.

⁴⁾ Gyulafehérvár, 1593. jul. 9. U. o. V. 152. l.

⁵⁾ Gyulafehérvár, 1570. ápr. 30. — U. o. II. 296., 297. ll.

A székely birtok a székelység oly tulajdonát képezte, mely még hűtlenség esetén sem szállott a koronára, hanem a megbüntetett örököséi és rokonaié lett. E jogot még 1499-ben is biztosították ősünk II. Ulászló királytól nyert kiváltságlevelükben,¹⁾ s a székely nemzet szokásos törvényei közé fel is vették, melyeket 1555-ben erősítettek meg Kendi Ferencz és Dobó István erdélyi vajdák.²⁾

Természetes tehát, hogy az uralkodók nem adományozhattak idegeneknek székely birtokot. Innen van az, hogy a XV. és XVI. századbeli adománylevelekben mindenütt kiveszik az ajándékozott birtokok közül a székely birtokot. Hivatkozhatunk V. László király két 1456-beli oklevelére, melyekben kiemeli, hogy ad bizonyos jószágokat, ha csak nem tartoznak a székely földhöz,³⁾ valamint Hunyadi Mátyás királynak egy 1481-iki oklevelére is, melyben Medgyes Baláznak a hűtlenség miatt elvesztett birtokait a székelyföldiek kivételével adja Báthory István országbíró és erdélyi vajdának.⁴⁾ Minthogy már a fejedelmek tiszteletben tartották a székelyek kiváltságait, természetes, hogy maga a nemzet sem engedte meg a letelepedést azoknak, kik egyik vagy másik községben birtokosok nem voltak.⁵⁾

A második nevezetes kiváltság a teljes adómentesség volt. I. Ferdinánd király, midőn 1554. április 26-án megerősítette a székelység kiváltságait, e pontot különösen kiemelte.⁶⁾ Lesz alkalmunk meglátni, hogy különösen ezen kiváltság hogyan tűnt el lassankint a XVI. század folyamán.

¹⁾ Buda, 1499. jul. 13. Székely Oklevéltár III. 142., 143. ll.

²⁾ „Székely ember örökségét semmiképpen el nem vesztheti, ha a fejét hűtlenségért elvesztené is, hanem utyjafiára marad.“ U. o. II. 121. — Ugyanezt találjuk 1535-ben a Majláth István vajda ítéletében „Siculus antem etiam qualitercunque convictus et sententiatus, sicut iuxta continentiam pretacti generalis decreti premissum est, bona et haereditates nunquam amittit, sed ad haeredes fratresque eius derivantur.“ — U. o. II. 33. l.

³⁾ Székely Oklevéltár I. 173., 174. ll. III. 67

⁴⁾ U. o. I. 238. l. •

⁵⁾ A Zabolán 1466. jan. 20-án hozott végzésekből, melyeket Szentgyörgyi és Bazini János gróf kiadott. U. o. II. 85. l.

⁶⁾ U. o. II. 112—114. ll.

A birtoktulajdonjog és az adómentesség sarkalatos kiváltságok mellett két kiváló kötelessége volt a székelységnek, u. m. a katonáskodás és az ökörsütés.

A székelység mind a három rendje köteles volt katonáskodni. Már a Zsigmond honvédelmi szabályzatában a székely ispán 2 banderiumot, a székelyek és szászok együtt 4000 harczost állítanak ki.¹⁾ Mátyás király 1463-ban úgy szabályozta, hogy háború idején a székelységnek $\frac{2}{3}$ -a kel fel ősi szokás szerint, $\frac{1}{3}$ -a pedig hon marad. A felültetés véres kard körülhordozásával vagy szükség esetén tüzhalmok felgyújtásával történik.²⁾ II. Ulászló 1499-iki oklevele szerint, midőn a király személyesen visel háborút Moldva felé, a lovasok és gyalogok személy szerint felkelnek s a határon túl 15 napig saját költségükön harcolnak. Ha a hadjáratot a király helyettese vezeti, akkor fele kel fel.

Ha a király maga harczol Havasalföld felé, akkor az egész székelység fele kel fel, ha helyettese $\frac{1}{5}$ -e. Ha nyugat felé foly a háború s a király is ott van, minden 10 után, ha a helyettese, minden 20 után küldenek 1—1 zsoldost s ezenfelül minden szék gondoskodik egy kapitányról. A főnép a maga jobbagyaival, valamint a szegények, kiknek 3 frt érő ingó vagyonuk nincs, továbbá a városok csak akkor ültek fel, midőn az ellenség az erdélyi részeket támadta meg.³⁾

Verancsics szerint a hadra kelt székelység száma leszámítva a tüzhely védelmére hon maradókat, 30,000 főre ment. Nagyrészüik lovas, kik nem annyira felszerelésükkel és fegyverükkel tűnnek ki, mint inkább személyes bátorságukkal. A csatát korán szeretik elkezdni.⁴⁾

A főnép nemcsak fejenként kelt fel, hanem vagyona arányban harczosokat is állított. A lófők és a gyalogok személy szerint táborba szálltak.

¹⁾ Székely Oklevéltár I. 126. l.

²⁾ U. o. I. 198. l.

³⁾ U. o. III. 138—145. ll.

⁴⁾ Mon. Hung. Hist. II. 144—146. ll. Ováry Lipót. A m. tud. akad. tört. bizott. oklevél másolatui II. füzet 89. l.

A másik kötelesség az adó egy neme, az *ökörsütés* volt. Ez nevét onnan vette, mert az adóképen beszolgáltattott ökrökre bélyeget sütöttek, mely az illető szék nevének első betűje volt. A király koronázása, mennyekzője vagy fia születésének alkalmával minden kapu 1—1 ökröt adott. E kötelességet megemlíti mind az II. Ulászló 1499-i kizáltság levele¹⁾, mind az I. Ferdinánd oklevele²⁾. Az ökrök száma régeu 30—40,000-re ment, már 1552-ben alig ment 12,000-re³⁾, sőt 1555-ben csak 3805, mely számból esik Udvarhelyszékre 1069, Sepsiszékre 655, Kézdi- és Orbai-székre 411, Maros-székre 1835, Aranyosszékre 416 és Csikszékre 507⁴⁾. A XVI. század folyamán Frater György a török császár adója s hadi költségek czimén a gyakori ökörsütésen kívül pénzbeli adóra (rovatal) is kényszerítette a székelységet.

¹⁾ Székely oklevéltár III. 138—145. ll.

²⁾ U. o. II. 112—124. ll.

³⁾ Az erd. biztosok jelentése Ferdinándhoz. 1552. márczius, április, u. o. II. 95—99. ll.

⁴⁾ Vas László jelentése az ökörsütésről Ferdinándnak. Torda, 1555. jul. 20. u. o. III. 309—311. ll.

II. FEJEZET.

A főnép erőszakoskodása. Báthory István vajda zsarnoksága és bukása. II. Ulászló megerősíti a székelység jogait 1499-ben. Az 1506-i és 1519-i felkelések.

Azok az ellentétek, melyek 1599-ben oly szomorú eseményben végződtek, hosszú időn át fejlődtek ki s érlődtek meg végképen. A lófők és különösen a gyalogok elnyomása a főnéptől, s az egész székelység jogainak elkobzása a hatalom birtokában levőktől: magyarázzák meg azon véres küzdelmeket, melyeket — hogy régebbi időre vissza ne térjünk — csak 100 éven belül folytatott a székelység részint önmaga, részint a vajdák, fejedelmek ellen.

A legfőbb ok, mely annyi panaszra és véres össze-tűzésre adott alkalmat, a főnép hatalmaskodása volt. Ezen osztály leginkább kiemelkedett a más kettő közül. Vagyoni-lag legtehetősebb volt. Egy részt öröklött birtoka volt aránylag a legnagyobb, más részt legtöbbet kapott a köz-ségnek elosztás alá kerülő közös tulajdonából az u. n. nyílföldekből¹⁾.

A főnép és az alsóbb rend között lassankint olyan patronus- és cliensféle viszony fejlődött ki. A közszekelyek közül sokan a nemesek egyikéhez, vagy másikához tartoztak, ki őket megvédelmezte²⁾. Ám a főnép gyakran kizsákmányolta felsőségét. A községet erőszakosan kényszerítette

¹⁾ A Bernáld F. árvai nevében tett fellebezés János Zsigmond-hoz 1569—1571. közt. Székely Oklevéltár II. 282., 283. II.

²⁾ A zabolai gyűlés határozataiban. 1466. jan. 20. u. o. III. 83. l. Báthory István vajda 1486-i levele. u. o. I. 258. l.

mezei munkákra, aratásra, kaszálásra, szóval oly szolgai munkákra, melyekre e szabad rend kötelezve nem volt. Természetes dolog, hogy, a jogaiban sértett és különféle szolgálatokra kényszerített nép — ha tehette — bosszút állott elnyomóin. Felgyújtotta a főnép épületeit s elvitte, a mi keze ügyébe esett. Ez történt 1465-ben, vagy 1466-ban, midőn azután a zabolai gyűlés kártérítésre ítélte a népet¹⁾. Az is megtörtént, hogy a székelység nem elégedett meg e bosszuval, hanem az erőszakoskodókat számkivetésre ítélte, a kiknek — ha kegyelmet kaptak — kötelességük volt a székelységet megkövetni s az okozott kárt megtéríteni. Így jártak 1498-ban Szentgyörgyi György, Csányi Lőrincz és Lázár, Tamási Ferencz és Bernát, Márton János²⁾.

A szolgálatokra kényszerítésnél még súlyosabban nehezedett a székelységre a pénzbeli zsarolás. A főnép erőszakkal adóztatta meg az alsóbb rendet úgy, hogy midőn Hunyadi Mátyás 1773-ban Modra várát vivta, a táborában levő Udvarhely- és Marosszék kénytelen volt sérelmei orvoslását kérni³⁾. De a midőn Mátyás a sérelmek orvoslását Magyar Balázs vajdának elrendelte, egyuttal a magasabb osztályba való lépést a birtokhoz kötötte, mi által különösen a főnépben keltette fel a birtokszerzés vágyát.

Nemsokára hatalmas ellenfél okozott bajt az egész székelységnek. Ez a kenyérmezei hős Báthory István erdélyi vajda volt. Ő ki nem állhatta a székelység kiváltságait, nem egyszer kijelentette, hogy jobban szeretné, ha undok pusztaság volna a Székelyföld helyén. Jóllehet a székelység kevéssé hallgatott a trónkövetelő Albert csábítgatásaira s midőn Ulászló követei Veres Péter és Geréb László püspök ősi alkotmányáról biztosították, hűséget esküdött: ő mégis — mint ellenség — jött közéjük. Sokat leöletett ártatlanul, sokat fosztott meg birtokától. Udvarhelyt várát emelt, a marosvásárhelyi erősséget jó karba hozta, hogy könnyebben elnyomhassa a nemzetet. Erőszakos adóval sar-

¹⁾ Székely Oklevéltár III. 83., 86. ll.

²⁾ László erdélyi püspök és Vingárti Geréb János országbíró levele ez ügyben. Vásárhely, 1498. szept. 13. -- U. o. III. 133–135. ll.

³⁾ Székely Oklevéltár I. 219. l.

czolta a népet. Azzal dicsekedett, hogy ő királya és vajdája az országnak s annak, ki ellene panaszt mer tenni, két feje legyen, hogy ha az egyiket elveszti, a másikat megtarthassa. Hogy a székely birtokokat lefoglalhassa, a fiu-leányokat hiveihez erőltette¹⁾.

E sérelmek felkelésre birták az egész nemzetet. Miután a három nemzet Medgyesen már 1459. november 25-én véd- és dacszövetséget kötött, melynek 2-dik és 4-dik pontja értelmében egymás szabadságát megoltalmazták, s elnyomás esetén egymás segítségére sietnek²⁾ s e szövetségüket Mátyás halála után a sárdi mezőn megújították, 1492-ben az egész székelység felkelt s csatlakozásra szólította a szászokat, mert különben megszállják birtokaikat³⁾. Együttal terjedelmes panaszt adtak be II. Ulászlóhoz. Ennek pontjait már láttuk. Az elnyomás keserű hangjába belevegyült a jogos nemzeti önérzeté is. A vajda állítása ellenében, hogy ők semmi hasznára sincsenek az országnak, hivatkoznak arra, hogy míg másutt sok pénzbe került az ország védelme, s mégis alig sikerül, addig ők rokonaik nagy veszteségével s vérük bőséges hullásával sértetlenül tartották meg az ország keleti részét. Részt vettek a Moldvában, Havasalföldön, Rác-, Török-, Horvát- és Bolgárországban viselt háborúkban, hol elődeik vérével patakok teltek meg és tagjaikból csonthalmok emelkedtek⁴⁾.

II. Ulászló hallgatott a székelység panaszára s 1493. januárban elmozdította Báthoryt a vajdaságból s utódaivá Losonczy Lászlót és Drágfi Bertalant tette⁵⁾.

A Báthory István vajda erőszakoskodása arra birta a székelységet, hogy kiváltságainak újból való megerősítését kérje. II. Ulászló 1499-ben adta ki megerősítő oklevelét, melyben a már említett jogok biztosítása mellett egyttal a hadfelkelést és az ökörsütést is szabályozza. Megállapítja a

¹⁾ A székelység panasza II. Ulászlóhoz. Székely Oklevéltár I. 272—280. ll.

²⁾ Ezen szövetséglevelet kiadta a gyulafehérvári káptalan 1459. december 3. U. o. V. 11—17. ll.

³⁾ A székelység a szászoknak. Nagy-Solymos, 1492. december 2. U. o. III. 122, 123. ll.

⁴⁾ U. o. I. 272—280. ll.

⁵⁾ II. Ulászló levele a szászokhoz, 1493. jan. 19. U. o. III. 124. l.

törvényszéktartás módját s a fellebezés módozatait. Egyuttal szigoruan meghagyja, hogy ugy az ispán, mint az emberei a székelység zsarolásától tartózkodjanak¹⁾.

Drágfiékat 1498-ban gróf Szentgyörgyi Péter váltotta fel a vajdaságtan. Ugy látszik, ő sem nagyon tartotta tiszteletben a székelység kiváltságait, sőt vádaskodott ellene az udvarnál, mert 1503-ban a hét székelység három rendje panaszkodott ellene s a szászokat a tordai gyűlésbe meghívta, hogy sérelmeit orvosolja²⁾.

Alig csillapodott le a nemzet, 1506-ban véres összetűzésre adott okot a királyi tisztviselők kapzsisága. A mint egy 1552-beli oklevélből tudjuk, az ökörsütés alkalmával a tulajdonos jogában állott a választás³⁾, de az említett évben a hivatalnokok lelketlensége fellázítá a népet, mely sok helyt ellenállott s a bélyegzőket megölte⁴⁾. Nemsokára a Tomori Pál vezérlete alatti királyi sereget is megverte vajnai réten, de az újabb erőtől vereséget szenvedett.

E kudarcz, melyet e haszonleső hivatalnokok eljárása okozott, újból együttes működésre serkentette az egész székelység nemzetet. Még ez évben összegyűlnek a székelység Rákos mezejére, az agyagfalvi rétre s ott nagy nemzeti gyűlést tartanak gyergyai Lázár András elnöklete alatt s udvarhelyszéki Bögözi János, Nyujtódi Pál, Kaczai Antal, Benedekfi János és Péter, Gergely János, maros- és aranyoszéki Apafi Lénárt, Gyalakuti Mihály, Barcsai Gáspár, Tót Miklós, Alárd Ferencz, Tatár Gergely, Dénes András, csik- és kézdiszéki Lázár Balázs, Blaskó János, Győrffi Sándor, Becz Imre, Czakó János, Urbán Demjén, Czirják Bernád, Kun Antal, Apor István, Csomortán László, sepsi- és orbai-széki Kálnoki Bálint, Laczok Mihály, Czirják Balázs, Daczó Péter, Mikó Mihály, Mihályfi István és Biró Miklós aláírásával szövetség okmányt adnak ki. Ebben hűséget esküsznek

¹⁾ Székely Oklevéltár III. 138—145. II.

²⁾ A Besztercze meghívója. Keresztur, 1503. jan. 22. U. o. V. 34., 35. II.

³⁾ Bornemissza Pál és Werner György kir. biztosok jelentése. 1552. U. o. II. 100., 101. II.

⁴⁾ Istvánfi Miklós. Histor de rebus Ungaricis 1758. kiadása 34. I. Oláh Miklós Atillája II. 18. fej.

a királynak, szigorú büntetést szabnak a pártütőkre s ki-
mondják, hogy ha sérelmeik lesznek, ne támadjon fel senki,
hanem közösen gyűljenek össze s úgy gondoskodjanak or-
voslásról¹⁾. Ezen okmány nemcsak őseink hűségéről, hanem
a kiváló összetartásról is tanuskodik, mely szerint a sérelmeket
nem külön-külön, hanem egyesült erővel kívánták orvosolni.

A három rend egyetértése csak kifelé volt ilyen erős,
befelé meglehetősen meglazult. Ha a viszonyok a főnépet,
a nemességet óvatosságra intették is időnkint, ennek erő-
szakoskodása nem szűnt meg, az alsóbb rend elnyomása
azután is tartott. Ez különösen a végletekig ment Csik-,
Gyergyó- és Kászonszékben, mert itt fellázadt a közszé-
kelység s feldulta a nemesek házait²⁾,

Nem javult a helyzet 1510. után sem, a midőn Zá-
polya János lett a vajda³⁾. A régi panaszok felujultak. Ad-
dig, míg Zápolya nem volt székely birtokos, ment valahogy
a dolog; de 1517-ben több birtokkal együtt adományul
kapta II. Lajostól a kézdiszentléleki kir. várat minden hozzá
tartozójával együtt s így jó formán beékelődött a székely-
ség szívébe⁴⁾. A székelyeket elnyomta, vagyonukban és
személyükben megkárosította⁵⁾. Az elégtelenség, mely
Csikban volt legnagyobb, 1519-ben felkelésben tört ki. A
vajda gyorsan hon termett Magyarországból, s a felkelt
székelységet a Homoród partján Darócz és Homoród-Szent-
Pál közt súlyosan megveri. A főbbek egy részét kivégez-
teti, mások, mint Blaskó János és Imre, továbbá Becz
Imre száműzettek⁶⁾.

¹⁾ Székely Oklevéltár I. 313—317. II.

²⁾ Barlabási Lénárd alvajda a szászokhoz. Fejéregyháza, 1511.
jan. 12. U. o. III. 176., 177. II.

³⁾ II. Ulászló a székelyeknek. Magyar. Bród, 1510. nov. 10.
U. o. III. 175., 176. II.

⁴⁾ II. Lajos adomány-levele. Buda, 1507. ápr. 14. U. o. III.
192., 193. II.

⁵⁾ A székelység Tordamegye nemességének. Keresztur. 1519.
jan. 22. U. o. III. 198., 199. II.

⁶⁾ Zápolya János levele Brassónak. Udvarhely, 1519. jun. 12.
Székely Oklevéltár III. 201., 202. II. — U. o. Segesvár jogait megerősíti. Segesvár, 1521. már. 18. — U. o. III. 210—213. II. Zápolya János adománylevele az Aporoknak Segesvár, 1521. már. 6. U. o. II. 7., 8. II. Kővári László, Erdély történelme. Pest, 1859. II. 145. I.

Zápolya János nem elégedett meg e győzelemmel, biztosítani akarta magát az újabb felkelés ellen. Az ő befolyásával történt, hogy még ezen év június 27-én a székelység három rendje Prázsmáron szoros szövetségre lépett, hogy jövőben minden lázadást és pártütést közös erővel akadályozzanak meg.¹⁾ Zápolya ez alkalommal bejárta a Székelyföldet. Jul. 19-én Csik-Somlyón volt s megerősítette a szentferenczrendi kolostornak szabadalmait, melyeket 32 confratere részére Hunyadi János kormányzó és Mátyás király adtak.²⁾

E mozgalomnak legártalmasabb következménye az volt, hogy Zápolya a résztvevők birtokait, a kincstár részére lefoglaltatta s azután másoknak adta. Így tett a már említett Blaskó János és Imre, Becz Imre birtokaival.³⁾ Ezzel megkezdődött a székelység egyik sarkalatos jogának megcsorbitása, mi azután gyakran ismétlődött s nagyban hozzájárult az 1562-iki véres felkelés kiütéséhez.

¹⁾ Székely Oklevéltár I. 337—339. ll.

²⁾ U. o. I. 340—342. ll.

³⁾ Ezeket az Aporoknak adta. Segesvár, 1521. márcz. 6. — U. o. II. 7., 8. ll.

III. FEJEZET.

A székelység szereplése Zápolya János, Izabella és János Zsigmond alatt. Az 1557., 1558. és 1559-i gyulafehérvári országgyűlések. Az 1562-i felkelés.

Mielőtt az 1562-i felkeléshez érnénk, mely után a megtorlás műve teljes romboló erejével nehezedett a szegény székelységekre, legalább vázlatosan érintjük az addig lefolyt eseményeket úgy, a mint azokban a székelységnek tevékeny szerep jutott.

A mohácsi vészt követő harcok lángjai Erdélybe is átesaptak. A székelység egyelőre nem tudta feledni Zápolyától szenvedett sérelmeit s Ferdinánd pártjára állott. De az 1529. június 22-én vívott földvári csatában átpártolt a János király segítségére jövő Péter moldvai vajdához s ezzel eldöntötte a csata sorsát; Ferdinánd vezérei Török Bálint, Gerendi Miklós és Majláth István súlyos vereséget szenvedtek.¹⁾

Ez időtől fogva hiven kitartott Zápolya János mellett annyira odaadóan, hogy régi szövetségesei a ferdinánd-párti szászok ellen is többször viselt háborút új vajdája Báthory István vezérlete alatt.²⁾ 1531-től kezdve minden évben hol haddal, hol ökörsütéssel segítik János királyt.³⁾ Ennek 1540-ben történt halála után a székelység egyideig Majláth István

¹⁾ Kővári i. m. III. 26—27. ll. Szilágyi Sándor, Erdélyország története, tekintettel mivelődésére. Pest, 1866. I. 246., 247. ll.

²⁾ Székely krónika. Történelmi Tár 1830. évsz. 634. l.

³⁾ U. o. 635. s köv. ll.

vajdához csatlakozva, Ferdinánd pártjához tartozott s 1541-ben hadat is adott Izabella királyné ellen.¹⁾ Ennek súlyos következményeit különösen Csik érezte meg, melyet 1541. júliusában feldultak a török-oláh hadak. 1542. jan. 10-én Tordán tartott gyűlésen csatlakozott a más két nemzethez, elismerte Zápolya János utódját: János Zsigmondot, s ezzel hozzájárult az önálló nemzeti fejedelemség megalakulásához,²⁾ s hogy áldozatkészségét újból bebizonyítsa, 1543-ban a község 50—50 pénzt, a főnép 2—2, a lófejek 1—1 ökröt adnak adóképen.³⁾ Ezen adó 1541-ben 40000 frt készpénzre megy, nem is számítva az ökörsütést.⁴⁾ Közben 1542. december 20-án a más két nemzettel régi szövetségét megújítá, leginkább azért, hogy a zavarokban egymás jogait bárki ellen is megvédelmezhesék.⁵⁾

Mig így a három nemzet közt a régi barátság némileg helyreállott, a székelység kebelében időről-időre folytonosan merültek fel zavarok.

Frater György, János Zsigmond és Izabella hatalmas minisztere, 1546-ban Csik-, Gyergyó- és Kászonszék által kényszeríti az adófizetésre a lázongó Orbai- és Sepsiszéket.⁶⁾ Ugy látszik, ezután nem volt többé baj az adófizetés miatt, mert a székely krónika szerint hűségesen fizette az egész székelység hol a pénzbeli adót, hol az ökörsütést.

Frater Györgynek messzeható terveiben éppen a székelyek voltak legerősebb támaszai. E körülmény 1550. novemberében súlyos csapásokat mért a keleti részre. Miután Frater György 1549-ben Ferdinánd megbízottaival alkudozott Erdély átadásáról, a szultán rendeletére a havasalföldi és moldvai vajdák Erdélybe csaptak. Amaz a vöröstoronyi szoroson át Szebennek tartott, ez utóbbi feldulta a Barcaságot és Háromszéket, Csik-Kozmás határán a Nyerges hegy

¹⁾ Székely Krónika 637. l.

²⁾ Székely krónika Tört. Tár 1880. évf. 638. l. Erdélyi Országgyűlési Emlékek I. 32. s köv. ll.

³⁾ Székely krónika i. l.

⁴⁾ Székely Oklevéltár II. 71. l.

⁵⁾ Erdélyi Országgyűlési Emlékek I. 169. s köv. ll.

⁶⁾ 1546. ápr. 17-i rendelete, Székely Oklevéltár II. 74. l.

alatt megverte a csikiakat s rettenetes dúlás után 5000 fogolylyal távozott.¹⁾

Az 1551. július 26-án Kolozsvárt tartott országgyűlés kimondá Erdély átengedését Ferdinándnak. Ez sietett megdicsérni a székelyek eddigi kitartását,²⁾ mert Frater György Erdély átadását legnagyobb részben a székelysége támaszkodva vitte keresztül. De Ferdinánd nem sokáig bírhatta Erdélyt. Hiába ölette meg Castaldo Frater Györgyöt 1551. december 17-én az alvinczi kastélyban, hiába erősíté meg 1554-ben a székelység ősi jogait,³⁾ emberei nem tudtak rendet csinálni. Frater György halála felkelté a székelységet úgy, hogy Castaldo alig bírta lecsendesíteni,⁴⁾ s az új vajdák Dobó István, az egri hős és Kendi Ferencz semmire sem tudnak menni, a moldvai vajda 1553-ban újból feldulta Csikot.⁵⁾ Az erdélyiek 1556. októberében visszahozták Izabellát fiával, János Zsigmonddal együtt s a haza hozására menő küvetségben ott vannak a Székelyföldről Andrási Márton, Becz Pál, Katzai Ferencz, Lázár Imre és Bernát Ferencz.⁶⁾

Egy nevezetes eseményt azonban fel kell említenünk Dobók szerepléséből. Székely-Udvarhelyt 1555. április 28-án megerősítették a székely nemzet szokásos törvényeit. E szerint a nemzet ügyeit saját hivatalnokai (ispánja, bírái, hadnagyai) intézik, a büntetés pénzbeli, az örökséggel bíró székelyt nem szabad ítélet előtt befogatni, a székely birtok még hűtlenség esetében sem szállott a kincstárra, három forint értékű székely jószág feletti per a királyig volt vihető s végül a birtok csak a fiörökösökre szállott, leányok csak kiházásitást kaptak.⁷⁾ Izabella királynő nem tudta feledni, hogy a székelység volt legerősebb támasza Frater György-

¹⁾ Székely krónika i. h. 639. l. Losteiner L. Chronológiája.

²⁾ Ferdinánd 1551. okt. 21-i levele. Székely Oklevéltár II. 93., 94. ll.

³⁾ 1554. ápr. 26-iki levele. U. o. II. 112—114. ll.

⁴⁾ Wolffgangi de Bethlen. História de rebus Transsylvanicis. Cibinii, 1782. I. 524. l.

⁵⁾ Székely krónika i. h. 639. l.

⁶⁾ U. o. 640. l.

⁷⁾ Székely Oklevéltár II. 119—127. ll.

nek, annak az embernek, ki miatt öt évig ette a bujdosás keserü kenyerét s kereste az alkalmat, a székely jogok megcsorbítására. Ez nem hiányzott. A székelység egy része még mindig vonakodott a hűségesküt letenni, az adót, melyet Frater György fizettetett először, vonakodva adták s ősi alkotmányukra hivatkozva teljesen ki akarták vonni magukat az adófizetés alól. Az első döntő lépést ez irányban az 1557. febr. 6-i gyulafehérvári országgyűlés tette meg, midőn kimondá, hogy hűtlenség esetén a székely is fejét és jószágát veszítse s a mit a két nemzet határoz, az a harmadikra nézve is kötelező.¹⁾ E két pont a székelység sarkalatos jogait támadta meg; az első megtörte a székely birtok érintetlenségét, a második utat nyitott az adókötelezettségnek.

A székely község, mint a mely fejenkint nemes embe-
rekből állott, adómentessége fejében katonáskodni volt kö-
teles. Az 1558. junius 5-i gyulafehérvári országgyűlés a
főnépet és lóföket a harczban való személyes megjelenésre
a községet pedig adófizetésre kötelezte.²⁾ Ennek természe-
tes következménye nem maradt el. A főnép, a nemesség,
kivette a maga jobbágysait az adófizetés alól s az egész
terhet a község vállaira nyomta úgy, hogy ennek adója 99
denárról 1 frt 50 denárra emelkedett. E nyomasztó teher
mellett még katonáskodni is vajmi nehéz volt. A község
zúgolódott elnyomói ellen, de az 1559. junius 12-i fehérvári
országgyűlés sem sokat segített a szerencsétlen nép sorsán.
Gondoskodott, hogy a régi lófökök meg ne róvassanak, ren-
dezte a közigazgatást, elrendelte az összeírást, de a gyöke-
resebb orvoslás elmaradt.³⁾ A teherviselés lassankint teljesen
a községre s a lófökök jobbágysaira nehezedett. Ezt Izabella
halála 1559-ben nem szüntette meg. Fia János Zsigmond
alatt tovább folyt a nép nyúzása, fosztása. Csak egy szikra
kellett, hogy lánggra lobbanjon a lapangó tűz. E század leg-
nagyobb kalandora Balassa Menyhért, ki most ismét Ferdi-
nándhoz pártolta, az egész székelységet ingerelte János

¹⁾ Erd. Orsz. Eml. II. 72. s köv. II.

²⁾ U. o. II. 93 s köv. II.

³⁾ U. o. II. 122. s köv. II.

Zsigmond ellen. Hívei Székely Antal, Valkai Miklós és Forró Miklós nem kevesebbet akartak, mint János Zsigmond elűzését. Miután a legutóbbi országgyűlés a felkelést elrendelte, Aranyos-szék kivételével¹⁾ 1562. májusban mind a hat szék felkelt s megtagadta a kirótt 3000 forintnyi adó megfizetését. Székely-Udvarhelyre gyűltek s ott hittel fogadták, hogy fegyverüket addig le nem teszik, míg szabadságukat ki nem vivják. Egyuttal követeket küldöttek a szászokhoz és csatlakozásra szólították fel.²⁾

János Zsigmond kegyelmezőssel akarta lecsendesíteni a székelységet. Valkai és Forró — bár fő- és jószág-vesztésre ítéltettek — megszabadultak. De a felingerült népet nem sikerült már lecsillapítani. Pálfalvi Nagy Györgyöt főkapitánynya, Gyepesi Ambrust és Bán Andrást főhadnagyaivá tette s az udvarhelyi tábor, mely mintegy 40,000 főre szaporodott, halált kiáltva az urak fejére megindult. János Zsigmond hiába küldött követeket, mert letartóztatták. A szászok nem csatlakoztak s így a fellázított nép magára maradt. Ebesfalvánál két részre szakadt a tábor, az egyik Nagy György alatt Fejérvárnak tartott, Holdvilágnál ütött tábort, a másik Maros-Vásárhelynek ment s a vajai réten szállott meg. E megoszlás okozta vesztét. Igaz, hogy egyelőre a fogarasi dandárt, melyet Majláth Gábor vezetett, megverték úgy, hogy maga a vezér is alig tudott megmenekülni, de a győzelmet nem tudták kizsákmányolni. A helyett, hogy a Holdvilágnál táborozó fősereggel egyesültek volna, a környéken raboltak, dúltak. Csak akkor gondoltak csatlakozásra, midőn a fejedelmi seregek már utban voltak. Radák László és Pekri Gábor táborhelyükön, a vajai réten támadták meg a székelyeket, kik nagyobb számuk mellett is a 4000 főre menő fejedelmi seregtől súlyos vereséget szenvedtek. Egy rész elhullott a csatatéren, a másik megszaladt. A vezér Bán András is futásban keresett menedéket. Hasonló szerencsétlen sorsa lett Kis-Görgényénél egy kisebb tábornak, mely már utban volt Holdvilág felé. Az

¹⁾ János Zsigmond megdicsőírói hűségét és kiváltságait megerősíti. Gynlafelhérvár, 1568. decz. 17. Székely Oklevéltár II. 232–236. II.

²⁾ U. o. II. 160., 161. II.

itt székelő főtábor ellen maga János Zsigmond indult meg 20,000 lovassal. E körülmény s még a veszített csaták híre megrettentette a székelységet, tovább is folytatni a harczot czélszerűtlennek látszott. Mintegy kegyelemre adta meg magát, mert vezéreit Nagy Györgyöt és Gyepesi Ambrust a fejedelem kezébe szolgáltatatta s maga haza oszlott.¹⁾ Nem is sejtette senki, hogy e felkelés, melyet Balassák fokoztak kitörésig, mily rettentő következményekkel fogja sújtani a székely nemzetet.

¹⁾ Gróf Mikó Imre, Erdélyi történelmi adatok. Kolozsvár, 1855. 18., 19., 11. — Wolf, de Bethlen 11. 19. s köv. 11. Istvánfi 259. l.

IV. FEJEZET.

A székely község elveszti nemességét. János Zsigmond tömegesen adományozza a jobbágyokat. A köznép sérelmei. Az 1571. és 1575-i felkelés. A régi szabadság megszerzése és elvesztése Báthory Zsigmond alatt. A nemesség boszuja 1596-ban.

Az 1557. februári és 1558. juniusi gyulafehérvári országgyűlések határozatai és Balassa Menyhért bujtogatása megtermék gyömölcseiket. A felkelés hamar véget ért, hogy helyet adjon a megtorlásnak.

János Zsigmond jun. 20-ra Segesvárra országgyűlést hirdetett, melyre a főnépet és a lófóket fejenkinti megjelénésre kötelezte, míg a köznépből székenkint 16-ot rendelt be, hogy megértse a támadás okait. A támadás előidézői Lázár István, Kornis Mihály, Farkas Pál, Lázár János, Bernád Ferencz, Benedek Geréb, Kátai Ferencz. Kátai György és András Márton fogságra vettek, Gyepesi Ambrus és Székely György nyársba vonattak.¹⁾ Ezen országgyűlésen a székelység is beadta panaszait, felsorolta sérelmeit, melyek miatt a felkelés történt. Okai mindennek a fejedelem tisztviselői és a nemesség. Amazok, ha valaki adóját (rovatal) pontosan meg nem fizette, mindjárt lefoglalták birtokát s földön lakót (jobbágy) hoztak rá. Folytonos és tűrhetetlen adóval sarczolták a népet úgy, hogy annak összege 50—75 frtig emelkedett. A nemesek (főnép) a tisztviselőkkel egyet-

¹⁾ Borsos Sebestyén kronikája Mikónál Erd. Tört. Ad. I. 19.. 20-ik ll.

értve megakadályozták az igazságszolgáltatást. Önkényűleg rettenetes birságpénzt szednek, lefoglalják a székely birtokokat. Ha ispánjaik, hadnagyaik peres ügyekben járnak, rettentően huzzák-vonják a népet, s a tizedszedés alkalmával a legnagyobb igazságtalansággal járnak el.¹⁾ Még csak az uzsorát kell hozzávenni, melyet a nemesség a nála elzálogosított birtokkal üzött, s előttünk áll teljes valóságában 1562.

János Zsigmond gyökeresen akarta orvosolni a bajt. Hogy ezután minden lázadásnak elejét vegye, megújította az 1557. febr. 6-i törvényt a székelység fő- és jószágvesztését illetőleg. Meghagyta a főnépet és lófőket szabadságukban, kivette a dézmafizetés alól, de jobbágyaik (földön lakók) róvás alá esnek, ők magok pedig jó lóval, sisakkal, páncéllal, paizszsal, kopjával felszerelve tartoznak harcba menni. A lófők 1, a főnép 2—5 lóval készülnek fel, egy hónapig saját költségükön élnek, azután hópénzt kapnak. A közszekelységet e kifejezéssel „Az székely község mi szabad birodalmunkban légyen“, a fejedelem jobbágyaivá tette. Rendezte az igazságszolgáltatást, a felebbezést a székelyek helyett közvetlenül a fejedelemhez utasítá. Megtiltotta a sarczolást, de elrendelte a porták összeírását. A székely söt fejedelmi jövedelemnek lefoglalta.²⁾

Ezen intézkedés korszakalkotó a székelység történetében. Megszűnt a harmadik rend, a község nemessége s mint jobbágyszerűen adó- és tizedfizetésre köteleztetett s eladományozható lett. A fő- és jószágvesztés miatt a Székelyföldön is életbe lépett a királyi jog. A felkelés következményei tehát legerősebben a közszekelységet s általánosságban az egészet sújták. Innen kell megmagyarázni, hogy különösen a közszekelység ezután minden alkalmat megragadott, hogy nyomasztó sorsán segítsen s régi nemesi szabadságát visszanyerje.

Az a harminczhét év, mely ez időtől fogva Báthory Endre bibornok haláláig eltelt, egy folytonosan forrongó

¹⁾ Csik- és Gyergyó panasza, Székely Oklevéltár II. 178—180. II.

²⁾ János Zsigmond válasza a székelyeknek. Segesvár, 1562. jun. 20. Erd. Orsz. Eml. II. 202—208. II.

vulkánhoz teszi hasonlónak a székelységet. Az elégedetlenség tüze mindig ott izzik a hamu alatt, időnkint lobbot vet, de teljes erővel 1599-ben tör ki:

A fejedelem megkegyelmezett ugyan a székelységnek,¹⁾ de másrészt Udvarhelyt a Székelytámadt, a háromszéki Várhegyen a Székelybánja várakat emelteté mintegy ör-zőiül a fogságba zárt székely szabadságnak.²⁾ Mindkettőben 400 lovas és ugyanannyi gyalog van Pekry Gábor alatt, készen bármely pillanatban a kiűtésre.³⁾

De e várak egyuttal zsarnokai lettek a székelységnek. A kapitányok azon voltak, hogy a főnép és a nemesség jobbágyságait is a várhoz tartozó szolgálatokra kényszerítsék, lefoglalták a székely örökségeket, a lófők birtokait is a várhoz csatolták, sőt többet ezek közül várszolgálatra kényszerítettek. A kapitány gyakran tartott szemlét (mustra) s szigorúan büntette, a ki jó felszereléssel nem jelent meg, sőt azt is megakadályozták, hogy a törvénytartás szabályosan menjen.⁴⁾ Ezen visszaélések érzékenyen sérték a székelységet, mely János Zsigmond 1564. és 1565-i hadjárataiban vérének bőséges hullásával vett részt s épen azért orvoslást kívánt. A fejedelem elismervén a székelység érdemeit, az országgyűlésre halasztá a választételt.⁵⁾ Addig is azonban, míg erre kerülne a sor, a méltatlankodó lóföket és nemeseket le kívánta csillapítani. Miután az 1562-i felkelés miatt a gyalogrend, a község elvesztette nemességét s így jobbágy lett, János Zsigmond a hadjárataiban kiváló érdemeket szerzett székely nemeseknek és lófőknek Maros-, Gyergyó-, Csik- és Udvarhelyszékben, továbbá Sepsi-, Kézdi-

¹⁾ János Zsigmond levele a kézdivásárhelyieknek. Segesvár, 1562. június 28. Székely Oklevéltár II. 167., 168. II.

²⁾ Borsos Sebestyén Mikónál Erd. tört. ad. I. 20, Istvánfi 259. Bethlen II. 23. I. Székely krónika i. h. 642. I.

³⁾ Szerdahelyi követségi jelentése. Erd. Orsz. Eml. II. 160. I. 1. jegyz.

⁴⁾ A 6 székelyszék folyamodása János Zsigmondhoz. 1566. Székely Oklevéltár II. 182—185. II. A székely főembereké U. o. II. 190—193. II.

⁵⁾ U. o. II. 189., 190. II.

és Orbai székbén igen sok jobbágyot adományozott s ezeknek a községből való kiszakításával kapitányait Losonczy Bánfi Pált és Telegdi Mihályt bizta meg.¹⁾

Semmi sem törhette össze jobban a székelység életét, mint e jobbágyadományozás. A község már eddig is nem egyszer szenvedett a főnéptől, most egy része jobbágyává lett. Az adományozottak sok helyen visszaéltek még a fejedelem jóságával is. Nem elégedtek meg a kapott birtokkal, hanem másokét, itt-ott még a lófökét is lefoglalták, sőt „az lófejek közül volnának Csikszékbén főképen, kik kardjokkal is megakarnák magokat oltalmazni az mi jobbágyink ellen az földben“, mondja János Zsigmond egyik rendeletében.²⁾

De a közös nyomás, melyet a fejedelmi tiszttartók gyakoroltak mind e három rendre, egyelőre feledteté az egymás közti bajt. „A szegény községen — írják 1571. május 27-én Tövisről az ország rendeinek — voltak oly istentelen való birodalmok, inségek, nyomoruságok, nyuzások, fosztások, hogy az egyiptusbelieknek nyomoruságok, inségek kívül még írásban is nem találtatik ilyen inség, nyomoruság, nyuzás, fosztás, mint ezeken volt az istentelen tiszttartók miatt, melyeket sem mi, sem szegény községünk elé nem tudna számlálni és feliratni. Ugy annyira megpredáltatott, hogy vagyon testek és lelkek, kiknek fohászokodások a hatalmas Istenhez felhatott; félő, hogy az uristen szörnyű veszedelmes ostorát ne bocsássa országunkra“. A főnép és a lófök is annyi zaklatást, sarczolást szenvedtek, hogy hadakozásra s még gyűléstartásra is alig képesek. Panaszra nem lehetett menni. A főnép és lófök jobbágyait erőszakosan kényszerítették szolgálai munkákra a váraknál és hámoroknál. Lefoglalták a szántókat, kaszálókat, erdőket. A szemléken elvették a jó lovakat. Várhegy

¹⁾ János Zsigmond levele Losonczy Bánfi Pál kapitánynak Gyulafehérvár, 1566. júl. U. o. II. 208—210 ll. U. o. Telegdi Mihálynak a Székelytámadt kapitányának. Torda, 1567. már. 5. U. o. II. 212., 213-ik ll.

²⁾ A székelység panasza az 1569. febr. 2-i medgyesi gyűlés alkalmával. U. o. II. 237—239. ll. János Zsigmond 1569. júl. 14. rendelete. U. o. II. 265—268. ll.

körül elvették az igazi székely birtokokat is. A szegény nép éhhalál szélén állott, mert mindenéből kiforgatták a lelketlen fejedelmi tisztartók.¹⁾

Ilyen körülmények közt alig terjedt el János Zsigmond 1571. márczius 14-én történt halálának hire, már az egész nemzet mozogni kezdett, s hogy közös sérelmeiket orvosolják, mind a három rend fegyveresen kelt fel s május 21-re Tövisre gyült. Innen adták be május 27-én sérelmeiket. „Könyörgünk ti kegyelmeteknek — mondák ebben — az élő Istenért és az ő szent Fiáért, hogy ti kegyelmetek ilyen nagy inségekből, rabságból őket szabadítsa meg, mert Isteneket is elfelejtették velek és nem szolgálhatják ilyen nagy rabságban“.

De bár még az adományozások megszorítását is kérték, alig kaptak valamit. E hó 25-én meglett az új vajda Báthory István s az országgyűlés érdekükben alig tett valamit, a legfontosabbat, a birtok adományok ügyét, ismét elhalasztá.²⁾ A székelyek erre a vasbányákon, a fejedelmi várak és az adományozottak birtokain állottak bosszút.³⁾ Le-csendesedtek ugyan, de nem teljesen, hanem folyvást forrongottak. Hire járt ennek, mire az augusztusi országos értekezlet úgy vélekedett, hogy ha szép szerivel le nem csendesednek, erőszakosan kell őket leverni.⁴⁾

Nem soká várt a kitörés. Nem hiába fenyegetőztek májushan, hogy elvesztett szabadságukat készek fegyverrel is visszaszerezni, mert szeptember végén lázongani kezdetek. A csiki és gyergyai székelyek táborba szállottak, vezéreket választottak. A fejedelem békéltetése nem használt, azért hadait Görgény és Székelytámadt körül összevonta. Mielőtt azonban megérkezett, a főnép és a lófők Szent Ferencz napján leverték a felkelést.⁵⁾ Most sem értek czélt,

¹⁾ A székelység kérése az ország rendeihez. Tövis, 1571. máj. 27. Székely Oklevéltár II. 321—331. ll.

²⁾ Erd. Orsz. Eml. II. 475. l.

³⁾ U. o. II. 157. l.

⁴⁾ Báthory István fejedelem jelentése Miksának. Gyulafehérvár, 1571. aug. 21. — U. o. II. 482—483. ll.

⁵⁾ Székely krónika i. h. 642. l.

mert a nov. 19-i kolozsvári országgyűlés régi szabadságuk visszaadását újból elhalasztá.¹⁾

De ha annyiszor leverték is a községet, reményét mégsem veszítette el. Az erdélyi fejedelem ellen, kiből elnyomóját látta, ott keresett segítséget, a hol kínálkozott. Emlékezett még 1566-ra, a midőn Miksa király régi szabadságának ígéretével csábítgatta.²⁾ Most Békés Gáspár, a magyar király fejedelemjelöltje, Báthory István fejedelem megbuktatására tört. Már 1573-ban szerzett híveket, nemcsak a közszekelyek, hanem a lófők és a főnép közt is, mert közös sérelmeiket sem feledheték. 1575. júniusában Békés nyíltan fellépett Báthory ellen, támogatva a magyar királytól és magyar uraktól Tordáig jött. A székelyek Báthorytól régi szabadságukat kérték, de a tagadó válasza fegyverkeztek. András Páter felkelté a csikiakat s felégette a csiki vashámort. Csatlakozott Gyergyó- és Marosszék is úgy, hogy a közszekelyeken kívül 2000 lófő szállott táborba, míg Báthory mellett alig 800 kelt fel a többi székekből. A döntő ütközet Kerelő Szt. Pálnál történt júl. 7-én s itt Báthory fényes hadvezéri tehetsége fényes diadalt aratott Békés hadseregén. A júl. 25-i kolozsvári országgyűlés helybenhagyta a törvényszék ítéletét, mely Békés főbb párt-híveit fő- és jószágvesztésre ítélte. Ennélfogva aug. 8-án kilencz főúr u. m. Pókai János, Kabos Farkas, Bogáthi Gáspár, Barcsai Miklós, Csanádi János, Ősi Miklós, Csányi Miklós és még más kettő Kolozsvárt lefejeztettek, ezenkívül 34 székely kivégeztetett és 34-nek Szamosfalván orra és füle vágatott le.³⁾

Báthory István tehát vérben fojtotta el a lázadást s a székelység is megadta egyelőre magát. Fizette hűségesen

¹⁾ Erd. Orsz. Eml. II. 502., 503. II.

²⁾ Miksa levele a székelyeknek. Bécs, 1566. jún. 22. Székely Oklevéltár II. 207., 208. II.

³⁾ Szamosközy István történeti maradványai. Kiadta Szilágyi Sándor (Mon. Hung. Hist. 2. oszt. XXI.) I. k. 153—178. II. Székely krónika i. h. 643. I. Bethlen II. 332—380. II. Erd. Orsz. Eml. II. 564—567. II. Ekkor vesztette csikszentgyörgyi Texe János is birtokait, melyeket Székely György kapott. (Az eredeti oklevél Antal József menasági plébános birtokában.)

az adót s viselte a katonáskodás terheit. Báthoryt a fejedelemségben 1576-ban, midőn a lengyel királyságot elnyerte, testvére Kristóf váltotta fel, de ez már 1581-ben elhalt s utóda fia Zsigmond lett, ki kiskorúsága miatt csak 1588-ban vette át a kormányt. Ekkor is alig volt 16 éves. Nem hiába mondotta ki Géczy János az öreg kormányzó: „Kezében ártatok a gyepőlőt, de bizony megbánjátok“,¹⁾ az idő szomorúan adott igazat. Alatta fordult fel teljesen Erdély. Még 1551-ben azt mondotta Nádasdi Tamás Erdélyről: „Hogy ha az fél szemet itt benn hagyta volna is, be nem jőne az állhatatlan országban, mert mint az órát, örökké kell igazgatni.“²⁾ Pedig még ezután következtek be az 1557. és 1558-i végzések, az 1562., 1571. és 1575-i felkelések, napról-napra égetőbb lett a székely kérdés. És Zsigmond alatt nem javult a helyzet, hanem még rosszabbra fordult. A székelység egy keserű csalódással lett gazdagabb s az ártatlan bibornoknak kellett szenvednie.

A jobbágyi sorsba döntött közszékelység állapota hovatovább rosszabbra fordult. Az 1594. febr.-i gyulafehérvári országgyűlés földes uraik alá rendelte igazságszolgáltatás tekintetében s ezzel a magyar viszonyokhoz hasonlóan a nemesek önkényének szabadabb kezet engedett.³⁾ És újabb nyomás még jobban megerősíté abbéli törekvésükben, hogy a legközelebbi alkalommal régi szabadságuk visszanyerését megkísértsék. Az alkalom nem késett sokáig.

Báthory Zsigmond fejedelem kivégeztette a törökpártiakat, átállott a magyar királyhoz s a moldvai és havasalföldi vajdákat felsőbbbsége alá vonta a török ellen. A döntő hadjárat 1595. augusztusában indult meg s ebben a székelysége támaszkodott. Körülhordoztatta tehát közöttük ősi szokás szerint a véres kardot,⁴⁾ s a régi szabadság ígérgetésével felkelésre szólította fel. A nép erre tömegesen kelt fel s egy része nem késett földes urain boszút állani.

¹⁾ Kulcsár-féle krónika 53. l. Szamosközy IV. 22. l.

²⁾ Szamosközy IV. 1. l.

³⁾ Erd. Orsz. Eml. III. 435., 436. ll.

⁴⁾ Nagy Szabó Ferencz Mikónál Erd. tört. ad. I. 44. l.

A nemesség ellenezte az ígélet megadását, mire Zsigmond haza térésüket parancsolta. Erre zugolódni kezdettek, a fejedelem megrettent: Havasalföldön a török s körüle a lázongó székelyek, határozni kellett. Feketehalom alól Bogáthy Boldizsárt és Toldy Istvánt a székelység közé küldé s tömeges felkelést rendelt el. Erre 20—24,000 székely szállott táborba,¹⁾ de addig nem akart egy is indulni, míg régi szabadságukat vissza nem nyerik. Most már Zsigmondnak is engedni kellett. Szorongatott helyzetében Maros-, Udvarhely, Csik, Gyergyó, Kászon, Sepsi, Kézdi és Orbai székek jobbágyainak visszaadta régi szabadságukat, csak adófizetésre és katonáskodásra kötelezte.²⁾

A kivivott szabadság feltüzelte a székelységet, mely most lelkesülten követte fejedelmét a havasalföldi hadjáratba s ott, különösen Gyurgyevó ostrománál szerfölött kitüntette magát.³⁾ De midőn haza tértek, nem állhatták meg, hogy ismét bosszujokat ne töltsék elnyomóikon, kiknek birtokait igen sok helyt feldúlták.⁴⁾ Ennek következménye nem maradt el.

Zsigmond csak a sükségtől kényszerítve adta meg a régi szabadságot, de azzal az utógondolattal, hogy az első alkalommal visszaveszi. Maga a nemesség volt ebben legmunkásabb, mert a régi jogok visszatérésével elvesztette jobbágyait s most minden alkalmat felhasznált, hogy adományait visszaszerezze. Így történt, hogy az ez évi deczemberi gyulafehérvári országgyűlés a székely népet ismét régi szolgálai állapotába vetette vissza. A rendek úgy okoskodtak, hogy mivel a nemesek semmit sem vétkeztek, a miért jobbágyaikat elveszítsék, tehát ezeket ismét vissza kell adni. „Mind ezekből ez törvény szerint való ratiokból az ő mos-

¹⁾ Nagy Szabó Ferencz Mikónál i. h. 44. l. Istvánfi 412. l. Borsos Tamás (gróf Kemény József és Nagyajtai Kovács István, Erdélyország történetei tára. II. k. Kolozsvár, 1845.) 40,000-re teszi. i. h. 19. l.

²⁾ Borsosnál i. h. 19. l. Nagy Szabó Ferencznél i. h. 44. l. Borsos Jánosnál Kemény és Nagyajtai Kovács i. gy. 179. Istvánfi 413. l. Trausch I. Chronicon Fuchsio, Lupino, Oltardinum 123. l. Erd. Orsz. Eml. III. 355—357. ll.

³⁾ Nagy Szabónál i. h. 45. l. Istvánfi 414. l.

⁴⁾ Borsosnál i. h. 19. l. Erd. Orsz. Eml. III. 488. l.

tani mért donatiojuk penitus corruál, et ipsi in pristinum rusticitatis statum rediguntur, dominisque suis terrestribus restituuntur, és az nemességnek donatiójok in vigore megmaradnak és stálnak¹⁾

Ilyen furcsa okoskodással jutalmazták meg a székelység hű szolgálatait, de a nemesség ezzel sem elégedett meg. 1596. farsangján Zsigmond fejedelem Prágában járt Rudolf magyar királynál. Ez alkalmat véres bosszura használták fel a nemesek. Székenként felkeltek, megrohanták a szegény népet s borzasztó kinok között öldökölték. „Kit felakasztottak, kit felnyársaltanak, kit pedig egyébképen kínoztanak és vesztegettek. orrát, fülét elmetsették szegényeknek rútul, kit esmét felpiricskoltanak benne úgy, hogy megholtak“, írja e szomorú idő egyik krónikása, Nagy Szabó Ferencz.²⁾ Mikor a gyilkolásba belefáradtak, akkor kínzás-hoz fogtak. „Orrokat, füleket kezdék metszeni, írja Nagy Szabó Ferencz, de azt is oly istentelenül, hogy az orrát ajakastól elmetsették, a nyaka-felé nyuzták alá. Ilyen nagy istentelen dolgot töltének el rajtok. Végtére azt is hátra hagyván, azt rendelék, hogy csak felpiricskolják őket, és oly nagy deszka lapoczkát csinálának, hogy égtelen volt az, de annak élet és fokot faragtak; avál kilenczet ütöttek rajta laposával, de az utolsót az élével vágta oda fenekére a lapátnak, melyet láttam, hogy oly súlyosan esett. hogy a fara csontja mind apróra törött miatta. Azt mondták, hogy sok meghalt abban is szegényekben.“³⁾

És ezzel csordultig telt a szenvedések pohara. Csak még olyan ember kellett, ki hozza a régi szabadságot, melylyel Zsigmond most oly rútul megcsalta s az annyit szenvedett nép legvégsőig fokozott elkeseredése hozzasztó kitörésben nyilvánult. Három év múlva megjött a szabadító Mihály, havasalföldi vajda s egy ártatlan ember Báthory Endre bibornok vérének kellett hullania. Nem ismerkedhetünk meg addig a kétségbeesés karjaiba kergetett nép e véres felkelésével, míg a martir-fejedelem élettörténetét legalább röviden meg nem látjuk.

¹⁾ Erd. Orsz. Eml. III. 487., 488. II.

²⁾ I. h. 46. I.

³⁾ Mikónál i. h. 47. I. Borsos Tamásnál i. h. 19. I.

V. FEJEZET.

Báthory Endre bibornok családja és élettörténete 1599-ig, Erdélybe való bejöveteleig.

Báthory Endre bibornok és erdélyi fejedelem családja a leghatalmasabbak közé tartozott Magyarországon. Csak háromszáz év leforgása alatt egy bibornok, három püspök, egy király, négy erdélyi fejedelem, egy nádor, öt országbíró, három erdélyi vajda s több zászlós ur került ki belőle. Eredetüket egészen a XI. századig vitték föl, a mikor külföldről vándoroltak be őseik. Annyira meggazdagodtak, hogy 10 megyére terjedtek ki birtokaik (Zaránd, Temes, Sáros, Zala, Középszolnok, Kraszna, Bihar, Somogy, Szabolcs és Szatmár). A család, mely ősenek Guthkeledet vallotta, idő folytán két főágra oszlott, u. m. ecsedire és somlyaira. Az előbbi ágból való az a Báthory István, kit 1493-ban II. Ulászló az erdélyi vajdai székből elmozdított és Báthory Endre, kit Ferdinánd 1552-ben erdélyi vajdává tett. A somlyói ágból a XVI. század elején nevezetes Báthory István, kit Zápolya János 1529-ben erdélyi vajdává nevezett. Az ő érdeme, hogy az elpártolt szászok lassankint Zápolya pártjára állottak. Feleségétől Telegdi Katalintól születtek Endre, Kristóf és István nevű fiai, az első a bibornok, a második a Zsigmond fejedelem apja, a harmadik a nagynevű lengyel király.

Báthory Endre állandóan a Zápolya-ház hive. 1540-ben Török Bálinttal Majláth Istvánt ostromolja Fogarasban,¹⁾ majd testvéreivel együtt Ferdinándtól Szatmárt és Németit

¹⁾ Kövári L. i. n. III. 66. l.

kapja s együttesen a Szamos szigetén várat építettek.¹⁾ Fráter György és Izabella több alkalommal megtisztelő követ-séggel bízták meg. Izabella távozása után Ferdinánd párt-jára állott, de a midőn már Izabella behívására került a dolog, engedelmet kért a királytól az átpártolásra s meg-jelent azon főurak között, kik a hazatérő Izabellát 1556-ban fogadták. Azután a királynő rendeletére Husztot vette os-trom alá s foglalta el.²⁾ A királynő halála után János Zsig-mond tanácsosa lett és főudvarmester. 1563. január 3-án halt meg Alvinczen vadászaton.³⁾

Báthory Endrének fogarasi Majláth Margittól, a feje-delemségre törekvő hires Majláth István leányától, három fia maradt, u. m. István, Boldizsár és Endre, a később oly szomorú véget ért bibornok.

A kiskorú Endre és szintén kiskorú Boldizsár nevelé-séről nagybátyjuk István, 1571-től fogva erdélyi fejedelem gondoskodott. Egyelőre az erdélyi fejedelem udvarában vol-tak, de innen magához vitette őket István, ki 1576-ban len-gyel király lett. Hogy az ifjak családjuk fényének jobban megfelelhessenek, a pultoski hires jezsuita collégiumba adta.⁴⁾ Endre és testvére pompásan megfelelték a király várako-zásának: tanulmányaikat a legszebb sikerrel végezték. Bol-dizsár a vitézi pályára mutatott nagy hajlamot, ezért nagy-bátyja is katonának szánta s tapasztalatok szerzése végett külföldre küldötte utazni.

Endre már gyermekkorától a papi pályára érzett hi-vatást. István király, ki maga is buzgó vallásos ember volt testvéreivel együtt annyira, hogy Boldogasszony katonáinak nevezték őket,⁵⁾ maga is méltányolta öcsce szándékát s

• ¹⁾ Szirmay Antal, Szathmárvármegye fekvése, története és polgári ismerete. Buda, 1809. I. 155. l. Istvánfi 255. l.

²⁾ Istvánfi 231. l.

³⁾ Az Album Oltardianum szerint. Trauschenfels Eugen. Deutsche Fundgruben. Brassó, 1860. 24. l. — Kulcsár-féle krónika 30. l. 1562-re teszi.

⁴⁾ Pultosk (Pultusk) a Narev folyó mellett Varsótól északra fekszik.

⁵⁾ Szamosközy I. 121. l.

miután Endre az egyházi rendbe lépett, mechovi préposttá tette, azután diszes követséggel Romába küldötte XIII. Gergely pápához.¹⁾

Endre Romában teljes buzgalommal látott egyházi tanulmányainak s szerény, alázatos magaviselésével annyira kitűnt, hogy a fejedelmek fényességének nevezték. A pápa hamar megkedvelte, s részint saját érdemei, részint István király nagy szolgálatai miatt, melyeket a kath. egyháznak tett, előbb szentszéki titkárrá, utóbb 1584-ben egyetértve a bibornoki testülettel, Szent Adorjánról címzett bibornokká nevezte ki.²⁾ Boromei Károly, kit utóbb a szentek sorába igtattak, Endréhez isteni sugallattal teljes levelet írt, melyben az új bibornokot méltó életmódra oktatta s egyuttal az e célra vezető módokkal is megismertette.³⁾

Nagy örömet szerzett Endre haladása István királynak s azután, hogy hazatért a bibornok, őt a nagynevű Cromer Márton braunsbergi püspök segédjévé tette.⁴⁾ 1586-ban ismét Romába küldötte V. Sixtus pápához. Az örök városban öröndetes meglepetés várt rá. Találkozott bátyjával Boldizsárral, a ki már bejárta Dániát, Skót-, Norvég-, Francia-, Spanyol- és Angolországot s már előre készültek, hogy haza térve együtt mondjanak köszönetet nagybátyjuknak. De keserű csalódás várt rájuk, mert azt nem találták életben, a nagy király, a muszkák rettegett ellensége, 1586. deczember 13-án Grodnóban megszűnt élni.⁵⁾ De nem feledkezett meg rokonairól, mert végrendeletében nagy mennyiségű arany és ezüst kincseit nagy összeg pénzzel együtt Boldizsárnak és Endrének adta.⁶⁾

István király halála után Endrét veszély fenyegette Krakóban, mert Miksa osztrák herczeg haddal támadt az

¹⁾ Szamosközy I. 211., 212. ll.

²⁾ U. o. I. 213. l. Thuanus Jakob August Historiarum sui temporis. Frankfurt, 1621. V. rész 26. l. Emich Gusztáv közölte krónika. Tört. Tár. 1891. évf. 71. l.

³⁾ Purpura Pannonica Kassa, 1745. 178—181. ll.

⁴⁾ Braunsberg (Varmi), Ermeland tartomány székhelye, a mai Poroszországban fekszik a Passarge folyó mellett, nem messze a Friz öböltől.

⁵⁾ Szamosközy I. 213. l.

⁶⁾ Báthory végrendelete. Gr. Mikó Erd. Tört. Ad. III. 319. l.

új király Zsigmond ellen. De Krakó alatt elvesztette a csatát s miután az erdélyi segéd csapat is megérkezett Báthory Boldizsár alatt, a herceg újabb vereséget szenvedett s fogságba is került.¹⁾

1589-ben meghalt Cromer Márton s utána Endre következett. Ámde a beigtatás nem ment könnyen; a poroszoknak nem nagyon tetszett, hogy e díszes hivatalban idegent látnak, a kollegium pedig akadályokat gördített. Végre is a nagy király emléke és Zamojszky közbenjárása, ki Zsigmond erdélyi fejedelem testvérét vette nőül, győzött, s a beigtatás megtörtént.²⁾

Az a tíz év, melyet a bibornok ezután Lengyelországban töltött, sok megpróbáltatást, keserőséget hozott fejére, mert egyházmegyéje gondjai mellett hazájának Erdélynek sorsa is a legnagyobb aggodalmakkal töltötte el.

1591-ben a Miskovski Szaniszló halálával megürült krakói püspökség elnyerése végett tett lépéseket, beavatkozott ebbe a dologba Zsigmond fejedelem is és Gyulafi Lésztánt a lengyel királyhoz küldötte.³⁾ De a püspökség másé lett. A bibornok csalódását nemsokára öröndetes családi esemény feledteté. 1592. febr. 9-én bájja Boldizsár nőül vette Kendli Sándor leányát, s e menyegzőre Endre is haza jött. A tavasz egy részét rokonainál töltötte el s haza térében Boldizsár elkísérte.⁴⁾

Alig ért haza Endre, nemsokára Zsigmond érdekében tett lépéseket. Az erdélyi fejedelem már István király halála után áhítozott a lengyel trónra, s hogy akkor nem sikerült, azután sem hagyott fel reményeivel. Gyulafit sürűn küldözgette Lengyelországba, de bár a bibornok is magáévá tette ügyét, nem sok sikert ért el. 1593-ban a lengyel király Svédországba rándult. Erdélyben az a hír terjedt el, hogy vissza sem tér. Az erdélyi fejedelem erre

¹⁾ Kulcsárféle krónika 53., 54. ll. Erd. Orsz. Eml. III. 75. 76. ll.

²⁾ Thuanus Jakob August i. m. IV. rész 728. l. Piasccius Pál *Chronica gestorum in Europa singularium*. Krakó, 1645. 91. l.

³⁾ Gyulafi feljegyzése Kulcsárféle krónika 59. l.

⁴⁾ U. o. 62. l.

áruhában Báthory Boldizsár, Bodoni István, Ferencz doctor és néhány főúr kíséretében Krakóba rándult, ott mulatott néhány nap, de minden kilátás nélkül tért haza.¹⁾

Az 1594-i év nagy csapással látogatta meg a bibornokot. Zsigmond fejedelem a magyar királyhoz való átállás eszméjével foglalkozott s minden áron szabadulni akart a török fenhatóság alól. Még a múlt év végén Carillo Alfonz jezsuitát VIII. Kelemen pápához küldötte. A pápa Cumulens Sándor bibornokot küldötte a fejedelmi udvarba s egyuttal Endre bibornokot is Erdélybe rendelte, hogy tekintélyével mozdítsa elő a nuntius törekvéseit. A bibornok 1594. elején a legnagyobb hidegben kelt utra s a mint Zsigmondhoz érkezett, rögtön megkezdődtek a tanácskozások, melyeken a tanács urakon kívül néhány főúr is részt vett; hogy a töröktől el kell szakadni, abban mindnyájan egyetértettek. A fődolog a módozat volt. Endre megnyerte a tanácsosok nagy részét, hogy teljesen el kell szakadni a töröktől s a fejedelemség függetlenségének biztosítása mellett lehet csak elismerni a magyar király fenhatóságát. Zsigmond csak családi összeköttetést kívánt.²⁾ A fejedelem azután gyóntatóját Carillót a feltételekkel Prágába indítá. Endre bibornok is küldetését befejezván, utnak indult, nem gondolva, hogy e szövetkezés kimondása miatt Zsigmond tehetetlensége és féltékenysége milyen vérfürdőt csinál Erdélyben. Sárospatakon át Kassára ment, hol Teuffenbach felsőmagyarországi kapitányt látogatta meg, kinek jóakarátát szerénységével és kiváló okosságával teljesen megnyerte.³⁾ Innen haza utazott Lengyelországba.

A tanácskozás után az volt hátra, hogy az országgyűlés is nyíltan kimondja a töröktől való elszakadást. De az idő nem látszott alkalmasnak. A ráczokat, kiknek a

¹⁾ Kulcsárféle krónika 66. l. Szamosközy IV. 27., 28. l. Trausch Chronicon Fuchsio-Lupino Oltardinum I. 91. l.

²⁾ Trausch Chronicon F. L. O. I. 100. l. Bethlen III. 175., 176. ll. Kulcsárféle krónika 70. l.

³⁾ Befünde ich — írja Teuffenbach Mátyás főherczegnek 1594. ápr. 15-én — Herrn Cardinal in seinen Thun, alseinen vernünftigen, beschaidenen und verständligen jungen Man. Erd. Orsz. Eml. III. 307. l. 1. jegyz.

fejedelem zászlókat is küldött, a temesvári beglerbég szétverte, Szinán nagyvezér rettentően fenyegetőzött az erdélyiekre, kik nem akartak csatlakozni s a tatárok közel voltak a határhoz, a magyar királytól pedig segítséget nem lehetett várni. A nyílt elszakadásról tehát ily nehéz körülmények közt alig lehetett szó. A juliusi tordai országgyűlésen, hol a rendek fegyveresen jelentek meg, a török párt tulsúlyban volt. Zsigmond megrettent s mivel testőreit is az ország védelmére rendelték, Báthory Boldizsárral egyezsége lépett: a fejedelmi czim megtartása és évi 12,000 tallér mellett lemondott a fejedelemségről s Kővárra távozott. Innen tudósította Endrét a történetekről.¹⁾ De még jó formán Lengyelországba sem ért levele, már megmásította szándékát s határozatlanságával kimondhatatlan kárt okozott hazájának.

A török párt, melynek főbbjei Báthory Boldizsár és Kendy Sándor voltak, Zsigmond eltávozásával diadalt aratott, de nem tudta okosan használni győzelmét s időt adott az ellenfélnek. Zsigmond hamar megbáta tettét s parthiveit Bocskai István váradi, Geszti Ferencz dévai, Kornis Gáspár huszti kapitányt maga köré gyűjté s oda vitte a dolgot, hogy a julius 29-i kolozsvári országgyűlés, melyet épen Báthory Boldizsárék hívtak össze, hogy új fejedelem választásáról gondoskodjanak, visszatérését kérte. Zsigmond aug. 8-án tartá ünnepélyes bevonulását Kolozsvárra s látszólag kibékült a török párttal. Hogy nyugodtabb legyen, az aug. 17-re hirdetett országgyűlés többsége kimondotta az elszakadást. De a fejedelem teljesen biztosítani kívánta magát a török párt ellen. Aug. 28-án csellel elfogatta Báthory Boldizsárt, Kendi Sándort és Ferenczet, Iffju Jánost, a Báthory Endre mostoha apját, Kovácsóczy Farkas kancellárt, Kendy Gábort, Forró Jánost, Bornemissza Jánost, Lónyay Albertet, Gerendy Jánost, Szalánczy Györgyöt, Literáti Gergelyt, Vas Györgyöt és Sennyey Pongráczot.²⁾ Ezek közül aug. 30-án a két Kendy, Iffju János, Forró János és Szent-

¹⁾ Levele Szamosközy IV. 32–34. ll. Kulcsár-féle krónika 73., 75. ll.

²⁾ Szamosközy IV. 37., 46. ll. Kulcsár-féle krónika 75–77. ll. Bethle III. 467–469. n ll.

egyedi Literati Gergely Kolozsvár piaczn a főtéri templom közelében fejeztettek le, Báthory Boldizsár és Kovácsóczy Szamosujvart fojtattak meg, Kendy Ferencz és Bornemissza János Gyaluban ölettek meg, többen még fogságba kerültek vagy száműzettek.¹⁾

E vérfürdő, az ártatlanok borzasztó legyilkolása, mert valóságban semmi főben járó bűnt nem tudtak ellenök felhozni, e fejedelmi zsarnokság Endrét Boldizsár bátyjától és mostoha apjától fosztotta meg egyszerre. Szerencsére István bátyja Somlyón időzött, honnan a veszedelem hírére öcséhez menekült. Együtt a lengyel király útján megkísértették Boldizsár kiszabadítását, de már késő volt. De a büntetés súlyát nekik is érezniök kellett; az 1595. évi ápr. 16-i gyulafehérvári országgyűlés, mely utólagosan hagyta jóvá a fejedelem zsarnok eljárását, mindkettőjüket fő- és jószágvesztésben marasztalta el.²⁾ Endre ellen egyebet nem tudtak felhozni, mint hogy egyetértett a törökpárti urakkal s hamis híreket terjesztett külföldön. Zsigmond ugyanis érezte Boldizsár ártatlan halálának súlyát s azt híresztelte, hogy Boldizsár betegség áldozata lett a fogságban,³⁾ a mit megczáfolni érdekében állott Endrének.

A bibornok tehát el lön szakítva hazájától s szomorú szívvel látta a távolból, mint ássa alá szülőföldje nyugalmat Zsigmond fejedelem, a ki folytonos kapkodásával sok időre holdogtalanná tette Erdélyt.

„A kiontott ártatlanok vére boszuért kiált az egek egére“ a fejedelmen is beteljesedett. A török párt kiirtása után 1595. jan. 28-án Zsigmond minden akadály nélkül köthette meg Rudolf magyar királylyal a véd- és dacszövetséget, mely neki birodalmi hercegi czimet és oltalmat biztosított, megnyerte feleségül Mária Krisztiernát, „egy jó öreg leányt“ s uralma alá hajtotta Havasalföldet és Moldvát. Még ezen év őszén a délvidéken megkezdette a háborút a török ellen meglehetősen szerencsével. Azonban „Isten nem

¹⁾ Szamosközy IV. 41—47. ll. Kulcsár-féle krónika 77. l. Hidvégi Mikó Ferencz. Mon. Hung. Hist. VII. k. 139. l.

²⁾ Erd. Orsz. Eml. III. 477—480. ll.

³⁾ Szamosközy IV. 65. l.

szokta az ilyent segíteni; ez lévén első kezdete az én időmben a török ellen ok nélkül való hadakozásunknak; ilyen lón kezdete, rossz lón a közepe, annál sokkal alább való a vége“, mondja a krónikás Mikó Ferencz.¹⁾ A szerencse egyelőre kedvezni látszott, mert ez év novemberében erősen megverte Gyurgyevó mellett Szinán nagyvezért, de 1596. júniusában Temesvár alól kudarczczal tért vissza. Ez év okt. 23—25-én elveszett a mezőkeresztesi csata is, melyet az egyesült magyar és erdélyi hadak vívtak.

Csakugyan Zsigmondnak nem volt nyugta. Házassága szerencsétlen volt s nyughatatlan természete képtelenné tette a kormányzásra. Megindította tehát a tárgyalásokat Erdély átadását illetőleg. Követe Carillo jezsuita 1597. decz. 23-án megkötötte a szerződést, mely szerint a fejedelem lemond Erdélyről, elválik nejétől, megkapja a bibornoki méltóságot, melyre áhitozott, továbbá az oppelni és ratibori herczegségeket évi 50,000 tallérral együtt. Erdély kormánya, míg Miksa főherczeg az új kormányzó átveheti, egyelőre Mária Krisztierna kezén maradt.²⁾

Ezen alkudozások tudomására jutottak Endrének is. Láтта a veszélyt, melybe Zsigmond ingatagsága sodorja Erdélyt, s azért Sylla Mártont hozzá küldé. Kérte a fejedelmet, hogy a haza és családja javát tekintse s ne modjon le könnyelműen a fejedelemségről, vagy ha minden áron ezt akarja, legalább hallgasson az ő és a lengyel király tanácsára.³⁾ A követének adott utasításban pedig hajlandónak mutatkozott, hogy kész átengedni saját méltóságait és gazdag jövedelmeit neki, ha a fejedelemséget átengedi, csakhogy ennek birtokában maradjon nemzetségök.⁴⁾

De Endre nem segíthetett a dolgon. Már Erdélyben voltak a kir. biztosok Szuhay, Pezzen és Istváni a történetirő és Zsigmond átadván Erdélyt, áprilisban elhagyta az országot.⁵⁾

¹⁾ Mon. Hung. Hist. VII. 140. l.

²⁾ Erd. Orsz. Eml. IV. 20.. 21. ll. Magy. Tört. Tár 1874. évf. 27., 28. ll.

³⁾ Endre Zsigmondnak, Helsperg, 1598. febr. 20. Erd. Orsz. Eml. IV. 141., 142. ll. Szamosközy II. 51—54. ll.

⁴⁾ Magyar Tört. Tár 1862. évf. 96. l.

⁵⁾ Istváni 439—441. ll. Szamosközy II. 54.. 55. ll.

Zsigmondról egyik kortársa, Gyulafi Lestyán azt jegyezte fel, hogy „minden dolgában, gondolataiban, mind magára nézve s mind a közönséges jóra állandó cselekedetiben felette igen változó, csavargó, állhatatlan és minden órában kételkedő és megmásoló ember volt, mely eszének megfogyatkozása miatt mindent így cselekedett, praesertim in Interluniis“. ¹⁾ A fejedelem hamar megunta az oppelni és rabibori rozszant kastélyt s augusztus 20-án már Kolozsvárt volt; kibékült feleségével s a fejedelemséget ismét átvette. A biztosok kénytelenek voltak Erdélyt elhagyni. De a fejedelem ismét nem találta meg nyugalmát. Kabos István jezsuitát még ez év szeptemberében a bibornokhoz küldötte s kérte, hogy minél hamarább hozzá jöjjön. ²⁾ Azután 1599. januárban Boeskait és Náprági Demetert Rudolf királyhoz küldötte; oltalmat kért, ha Erdély kezén marad, ha pedig nem, akkor adjon a király tisztességes ellátást s Erdély élére állítson vajdát a hazafiak közül. De ezt csak azért tette — a mint Szamosközy állítja — hogy az alatt annál könnyben végezhesen a bibornokkal. ³⁾

¹⁾ Kulesár-féle krónika 86., 87. ll.

²⁾ Szamosközy II. 207., 208. ll. IV. 84.. 85. ll. Bethlen IV. 278. l.

³⁾ U. o. II. 198. s köv. ll.

VI. FEJEZET.

Báthory Endre Erdélybe jövetele, fejedelemmé választása, helyzete. Az udvar és Mihály vajda szövetekezése. A vajda hitzegő támadása. A szenterzsébeti csata. Endre menekülése és halála. Emléke.

Találóan mondja Bethlen Farkas az 1599. évről, hogy a mit eddig Zsigmond fejedelem titkos terveivel főzött, azt az egészet ezen és a következő évekre öntötte a sors a nyomorúságok közös tavába.¹⁾ Ez év volt az, mely egy kalandort állított Erdély élére s a régi sérelmek áldozatává egy teljesen ártatlan ember tett.

Náprági és Bocskai a mint Prágába értek, azonnal hozzáfogtak a tárgyaláshoz s 1599. ápr. 6-án létre jött a szerződés, mely szerint Zsigmond Erdély helyett Trebisch vagy Leutomischlt nyeri s Erdély kormányát Miksa főherczeg veszi át.²⁾ De ekkor az erdélyi ügyek nagyot változtak.

A bibornokot Zsigmond levele gondolkodóvá tette. Tanácskozott Zamojskival és a lengyel királylyal s úgy lát-szik, ezek tanácsára elhatározta magát az útra. Kereskedőnek öltözve útra kelt s febr. 18-án Kolozsvárra ért. De eltávozása előtt Rudolfnak levelet irt, melyben okát adja hazatérésének : rokona a fejedelem meghívására jó Erdélybe, ő volt az, ki a királylyal való szövetségnek iparkodott megnyerni a fejedelmet s most, midőn a haza javáról van szó, megragadja a kedvező alkalmat.³⁾ Alig értesült a fejede-

¹⁾ IV. 182., 183. II.

²⁾ Bethlen IV. 136. s köv. II.

³⁾ U. o. IV. 200 l. Szamosközy II. 209., 212. II. Istvánfi 452. l.

lem Endre megérkezéséről, Sennyey Pongráczot azonnal üdvözlésére küldötte s ő maga is Szebenből, hol tartózkodott Medgyesre sietett, hol a bibornokkal találkozott. A viszontlátás nagyon szívélyes volt; Zsigmond igazi bűnbánatot mutatott s kérte rokonát, hogy feledjen el mindent. Szegény Endre nem is sejtette, mi vár rá a közel jövőben.

Szamosközy szerint, ki mint egykoru nagy hitelt érdemel, a fejedelem már Bocskaiék elküldése alkalmával elhatározta, hogy a trónról lemond.¹⁾ A márczius 21-i medgyesi országgyűlésen, melyen a várost hadaival rakta meg s mely az Endrére és Istvánra vonatkozó végzéseket törölte, lemond a fejedelemségről. Endre hiába kérte, nem használt semmit, végre is kénytelen volt a fejedelemséget elfogadni, melyért Zsigmond évi 24 ezer frtot és uradalmaikat kapott.²⁾ Márczius 28-án az új fejedelem letette az esküt s a rendeket is feleskette.³⁾ E lépésével Zsigmond — mondja az egykoru Szamosközy — a császárt, Erdély rendjeit s végre saját követeit gyalázatos gonosszággal játszotta ki.⁴⁾ Szomorú dolog, hogy a fejedelem könnyelműségének Endre adta meg az árát.

Az új fejedelem mindjárt rendezte a birtokügyeket a boldogtalan fejedelmnével, kit hajlandó lett volna el is venni, de kísérletei nem sikerültek s Mária Krisztiána megtörve annyi szenvedéstől távozott az országból.⁵⁾ Nyár derekán Zsigmond is Lengyelországba ment, itt hagyván áldozatul rokonát.

Az új fejedelem érezte kényes helyzetét s iparkodott magát biztosítani. Kár, hogy megfelelő emberismerettel nem birt. Első dolga volt, hogy a magyar királylyal tisztázza ügyét. Miután Bocskaiék értesítették, hogy Rudolf király nem hajlandó elismerni őt, levelet írt, melyben trónra lé-

¹⁾ Szamosközy II. 209. l.

²⁾ U. o. II. 215; 224. II. Bethlen IV. 218. s köv. II. Trausch-féle krónika 143. l.

³⁾ Erd. Orsz. Eml. IV. 279—282. II.

⁴⁾ II. 201. l.

⁵⁾ Szádeczky Lajos, Mihály havasalföldi vajda Erdélyben 10., 11-ik II.

pésének okait sorolta fel.¹⁾ Közbenjárásra kérte fel a lengyel királyt is, aki irt is érdekében Rudolfnak, sőt még a portát is felkérte.²⁾ A lengyel király közvetítésével Moldvával is jó viszonyba lépett, sőt a fejedelem Jeremiás leányát mostoha testvérének, Iffju Jánosnak el is jegyeztette.³⁾ Ravazdy Györgyöt és Haller Gábort pedig Mihály havasalföldi vajdához küldötte s ez az esküt le is tette.⁴⁾ Hasonló sikerrel járt a törökhöz küldött követség is, a szultán elismerte Endrét s neki oltalmat ígér.⁵⁾ A bibornoknak nem kevesebb járt eszében, mint hogy kis hazája függetlenségét a két nagy hatalmasság a magyar király és a török szultán közt megszilárdítsa. Nem is gondolta, hogy már javában ássák alája a vermet.

A prágai udvar kezdettől fogva ellenséges magatartást tanusított Erdélylyel szemben. Az uralkodó méltóságának megsértését látták abban, hogy Zsigmond Endrére ruházta a fejedelemséget s csak az alkalmat keresték, hogy Endrét megfoszthassák trónjától. Az alkalmas eszköz is megvolt Mihály havasalföldi vajdában. Ennek követői egymást érték a királynál s júliusban szorosabb szövetség jött létre Rudolf és Mihály közt.⁶⁾ Ezzel sem elégedett meg a király, hanem Erdély rendjeit az ő hűségére való visszatérésre szólította fel a s a székelyeknek régi szabadságukat ígérte meg.⁷⁾

Igy szőtték a háborút Endre ellen. A aknamunkát rövid időre félbeszakította Malaspina szt. severini püspök, kit a pápa azért küldött, hogy a bibornok-fejedelem és a magyar király közt békét eszközöljön ki. Ennek eredménye az volt, hogy Endre előbb Bogáthy Miklóst, utóbb Kakas Istvánt küldötte Prágába szept. 14-én.⁸⁾ A prágai udvar

¹⁾ Erd. Orsz. Eml. IV. 291—213. Szamosközy II. 238—241. II.

²⁾ Szamosközy II. 253. I. Szádeczky i. m. 13., 14. II. Tört. Tár 1883. évf. 723—725. II.

³⁾ Erd. Orsz. Eml. IV. 306., 307. II.

⁴⁾ U. o. IV. 304. I.

⁵⁾ Tört. Tár 1878. évf. 904., 905. II.

⁶⁾ Eudoxiu de Hurmuzaki, Documente privitoare la Istoria Romanilor. Vol. III. part. 2, 321. I.

⁷⁾ Rudolf jul. 23-i levele. Erd. Orsz. Eml. IV. 310., 311. II.

⁸⁾ Szamosközy II. 264. s köv. II. Endre levele Rudolfnak. Gy.-Fehérvár, 1599. szept. 14. Erd. Orsz. Eml. IV. 318—320. II.

most már nyíltan nem mert fellépni, hanem a legnagyobb titokban folytatta az összeköttetést. A következő legtöbbszörre csak szóbeli üzenettel jártak. Mihály vajda ajánkozott Endre megbuktatására s Rudolf okt. 6-án azt írta a vajdának, hogy állandó támogatásra számíthat, akármi történjék.¹⁾ Együttal az udvari tanács javaslatára a pénzbeli segély sem maradt el. Mihály tehát megkapván a szó- és pénzbeli biztatást, gyorsan határozott. Hadait, melyekben sok székely és magyar volt, gyorsan összegyűjtötte s azt híresztelte, hogy Bulgária ellen akar hadjáratot indítani. Endre bibornok, miután követei megnyugtató választ hoztak, maga is küldött hadi szereket.²⁾ A vajda erre Ploest előtt megesküdtette katonáit s október 15-én megindult.

Endre bibornok, bár a vajda titkára már előbb értesítette Mihály szándékáról, készületlen volt, még hadait is elbocsátotta s míg Mihály utban volt, ő az alatt Boldizsár bátyja emlékére gondoskodott. Mihály már 18-án átlépve a Bodzaszorost Bodolánál állott s innen a régi szabadság ígéretével felkelésre szólította a székelységet. Megjött tehát a prágai intrika vak eszköze. Háromszék, Csik és Gyergyó tömegesen kelt fel, lerontá a várhegyi várat s mintegy ezeren állottak a vajda zászlói alá.³⁾

Gyulafehérvárt ezalatt országgyűlés volt. Okt. 21-én jött a híre a Mihály beütésének. Endre rögtön intézkedett hadai felültetése végett. Malaspina pedig Csejthi Izsáktól a vajdának levelet küldött, melyben visszatérésre szólítja fel. A vajdát Sárkánynál Brassó és Fogaras közt találta a követ, s kijelentette, hogy a császár parancsából jön s utját folytatta.⁴⁾ Endre bibornok ezalatt Szeben alá vonta összes hadseregét, melynek számát 5—9000-re teszik. Okt. 27-én, már a vajda is megérkezett ide. Malaspina hiába kísértett meg mindent Mihálnál, ez hajthatatlan maradt, sőt hogy

¹⁾ Erd. Orsz. Eml. IV. 326., 327. II. Mihály tárgyalásait az udvarnál érdekesen állította össze Szádeczky i. m. 38—41. II.

²⁾ Szamosközy II. 272., 273. II.

³⁾ Kulcsár-féle krónika 91. I. Szamosközy II. 300—302. II.

⁴⁾ Szamosközy II. 306—308. Bethlen IV. 361. I. Erd. Orsz. Eml. IV. 332.

seregeit jobban összevonhassa, e napra fegyverszünetet kötött.¹⁾

Fegyvernek kellett tehát a kérdést eldönteni. Malaspina okt. 28-án még egy utolsó kísérletet tett, de hiába. Mind a két sereg csatarendbe állott. Az erdélyi had, mely Szeben-től keletre Szent-Erzsébet-felé volt, a Szeben folyó jobb partján hármass csatarendet képezett. A bibornoknak hiába ajánlották, hogy ne vegyen részt a harcban. „Most midőn a sereg vezérének ismerem magam, nem akarok megszökni s az enyéim árulója lenni“, mondá.²⁾ Bibornoki ruháját skárlát méntével cserélte fel, s éjsötét paripáján, mint egy hadisten foglalt helyet a sereg zömétől balra egy emelkedett helyen, hol „A“ betűvel himzett zászló lengett. Az oláh sereg, mely két annyinál is több volt, mint az erdélyi, szintén három harczvonalat képezett. Az ütközet reggel 9 órakor kezdődött s délután 4 óráig tartott. A vajda seregei kétszer futamodtak meg, de az erdélyi had nem tudta ennek előnyeit felhasználni. A csata hevében Kornis Gáspár az erdélyi fővezér elfogatta magát. Az ütközet eldöntetlen maradt, de az erdélyi had egy része elszéledt, a másik a táborban maradt, azonbau éjjel menekült. Így maradt Mihály a csatatér ura, melyet 6—7000 ezer harczos hullája fedett s lett győztes ott, a hol tulajdonképen őt verték meg.³⁾

A bibornok még délután elhagyta a csatatért, melyen már majdnem diadalmaskodtak hadai. Az volt a szándéka, hogy Moldván át Lengyelországba menjen s onnan hozzon segítséget trónja visszafoglalására. Kísérői tanácsára és saját vesztére Udvarhelynek vette útját. Itt a környékbeli nemések közül sokan csatlakoztak hozzá, de ő nagy részüket visszahagyta s csak mintegy 104 főre menő csapattal indult végzetes útjára. Utközben a Hargita egyik szép völgyében pihenni telepedett le a bujdosó csapat. A bibornok fejede-

¹⁾ Szamosközy II. 309. s köv. II. Erd. Orsz. Eml. IV. 334. I. Szádeczky i. m. 26. s köv. II.

²⁾ Szamosközy II. 317. I.

³⁾ Ezen csata leírása Szamosközy II. 317., 341. II. IV. 106—109. II. Bethlen IV. 386. s köv. II. Istvánfi 453., 454. II. Szádeczky 59. s köv. II.

lem egy katona köpenyére ült le s miközben étellel, itallal kínálta kíséreit, e jósigékre fakadt: „Valamint a mi Megváltónk, midőn magát engesztelő áldozatul a halálnak szentelte és utolsó vacsoráját költötte el tanítványaival, egy zsidótól elárultatott: úgy én is, mivel az árulók és szökevények mindnyájunkat e végső veszedelembé döntöttek, romlásomnak talán e végső és némiképp ünnepélyes lakomájában veletek együtt veszek részt s mintegy halotti torát tartom saját magamnak és hazámuak.“

Másnap november 31-én estefelé már meg volt támadva a fejedelem. Mihály vajda ugyanis a fejedelem üldözését rendelte s a csikiak részint e hirre, részint Ördög Balázs és társai lázítására tömegesen mintegy 800-an keltek fel s Szentdomokoson túl elállották az utat. A fejedelem kísérei vitézül védték magukat, de e túlnyomó erő leverte őket, a kik megmaradtak, menekültek; ezek egyikét Fekete Istvánt, ki súlyos sebeket kapott, a bibornok takargatta be fagalyakkal s ezzel időt veszített. Csak Mikó Miklós maradt a fejedelem mellett. Ketten szaladtak tovább s elcsigázva a fáradságtól értek a Pásztorbükkre egy pásztorkunyhóhoz. Endre italt kért a pásztortól s ez savóval kínálta meg, melyet Endre jóízűen fogyasztott el s a pásztort vizért küldötte. De Ördög Balázs emberei ráakadtak s a szerencsétlen elárulta urát. Endre egy korhadt fatörzsre hajtotta fejét, Mikó örködött, mikor egyszerre felhangzott az üldözők lármája. Ezalatt kisütött a hold s a menekülés lehetetlenné vált. Mikó ura rendeletére a székelyek elé ment, hogy alkudozzék velök, de ezek hallani sem akartak róla s az ifjut összevagdalták. Ezalatt Ördög Balázs három társával megtámadta a fejedelmet, ki hősiezen védte magát s a felhangzó szitkok mutatták, hogy ért a kardforgatáshoz. De Ördög orvul támadott s a bibornok fejére hatalmas csapást mért, mely a balszéme fölött találta. Endre jaj nélkül össze-roskadt; még élt, midőn gyűrűs ujját levágták s a haldoklónak fejét vették. Társai közül Béli János Pál fiával, Becz Tamás és Imre testvérek, fegyverhordozója Romány, Lázár Imre, Nagy Ferencz, Karácsonyi Mihály s még sokan szín-

tén halálukat lelték.¹⁾ Csak Csomortáni és Fekete menekültek meg a szörnyű küzdelemből.

Ez lett vége annak a férfiúnak, kinek jóságát, szelidségét és megnyerő modorát nem győzték magasztalni.²⁾ Gyilkosai levágott fejét Mihály vajdához vitték, Malaspina a főt lefestette és a képet Rudófnak küldé. A vajda azután felkerestette a holttestet, melyet 15 nap múlva is sértetlenül találtak s Gyulafehérvárra vitetvén, ünnepélyesen eltemettette.³⁾ A megölt bibornok kincsei egy része a Székelyföldön maradt; egyik kasulája Szentdomokoson, a másik Csik-Karczfalván még a mult században megvolt az egyház hirtokában, kelyhe és keresztje, mely előbbi különösen művészi értékénél fogva becses, ma is megvan a karczfalvi plebánián,⁴⁾ kardja a csikszenttamási Bogáthy család birtokában van.

De a gyilkosokat elérte Isten büntető keze. A hitszegő Mihály vajdát 1601. aug. 19-én Básta tábornok katonái vagdalták össze a tordai táborban.⁵⁾ Csik-Szentdomokos határán három nemzedékig nem adott termést a föld, „mely megnyitotta száját és magába fogadta a testvér véré”. (Gen. cap. I.) A község Felcsikkal együtt hetenkinti három napi böjtre ítéltetett.⁶⁾ Mihály vajda ugyan 1599. nov. 28-án visszaadta a székelység annyira ohajtott régi szabadságát,⁷⁾ de az 1600. október 18-án tartott léczfalvi országgyűlés megsemmisítette a vajda adományát s így a székelység ismét a régi jobbágyságba került vissza.⁸⁾

Ez volt tehát a legborzasztóbb kitörése a székelység hosszú küzdelmeinek. A mit mások vétkeztek, azért egy

¹⁾ Szamosközy II. 350—362. II. IV. 107—109. II. Bethlen IV. 441. s köv. II. Enyedi Pál Mikónál i. h. I. 178., 179. II. Istvánfi 454. I. Erd. Orsz. Eml. IV. 337. I. Borsos Tamás gr. Kemény és Nagyajtai Kovács i. gy. II. 24., 25. II.

²⁾ Szamosközy II. 362—364. II.

³⁾ U. o. II. 366. i. Bethlen IV. 461., 462. II.

⁴⁾ Losteiner Leonárd Chronológiája 251. pont.

⁵⁾ Nagy Szabó Mikónál I. 60., 61. II. Trausch i. gy. 189., 190. II.

⁶⁾ Bors János krónikája. Gr. Mikó és Nagyajtai i. gy. I. 181. II. Losteiner 249.

⁷⁾ Tört. Tár. 1880. évf. 789—791. II.

⁸⁾ Erd. Orsz. Eml. IV. 551. s köv. II.

ártatlan ember szenvedett martirhalált s még az a vigasztaló sem lehetett kinhalálában, hogy a székely népet életével váltsa meg a szolgaságtól. Sőt halála egy oly kornak kezdete, melyben Básta hóhérolása végső veszedelembé juttatta a szerencsétlen népet.

Egyszerű fakeszt jelöli századok óta a bibornok fejedelem martir halálának helyét. Évenként Mindenszentek napján ezrek zarándokolnak oda, hogy búcsút nyerjenek. A helyet, hol 1599. november 31-én halálhörgés és fegyverzaj hallatszott, most a 'jámbor hívók éneke tölti be. Kőváry László írja 1841-ben „Nem lenne czélszerűtlen, ha Kristály s más élő utódok, kik e vérnapon közvetve jelen valának, egy kápolnácskát emelnének a fejedelmi sirnak tartott helyre, hol most semmit jelentő emlékjele áll. Kiméltétek e szent helyeket, melyeket a külföld mértföldnyi prosai tájakkal cserélne, melyekért kardhoz nyulni is felmelegülne. S im jó hazánkban elhagyatva áll, mintha ember soha nem járta volna.“¹⁾ Ez eszme ma a háromszáz éves évforduló alkalmával testet öltött. Bizottság alakult a Báthory-kápolna építésére s ha Isten segíti, rövid időn állandó emlék jelöli meg a vértanu bibornok fejedelem szörnyű halálának helyét s lesz kegyeletos emléke a kiengesztelés munkájának.

¹⁾ Székelyhonról 181. l.

II. Adatok a lefolyt tanév történetéhez.

1. A tanév tartama.

A tanulók szeptember 1., 2. és 3-ikán iratkoztak be, összesen 377, ezek közül 376 rendes, 1 magántanuló. A létszám apadása a múlt tanévhez képest 6.

Javító vizsgát tett a tanév elején 21 tanuló; a polgári iskolából jelentkezett 4 tanuló sikerrel tett felvételi vizsgát.

Igazgató a tanévet szeptember 4-ikén ünnepélyes „Veni Sancte“-val nyitotta meg, mely után az egybegyűlt tanulóknak a gymnasium fegyelmi szabályai felolvastattak, az előadások megkezdődtek és a szabályszerű szünnapok kivételével megszakítás nélkül folytak június 15-dikéig. A VIII. osztályos tanulók osztályvizsgája május 13-án, az írásbeli érettségi vizsgálatok május 15-től 19-ig, a szóbeli érettségi vizsga a vallástanból május 25-ikén a többi tárgyakból június 9. és 10-én tartattak meg.

A vallástani érettségi vizsgán Murányi Kálmán főesperes-plebános és gymnasiumi püspöki biztos, a többi tárgyaknál Kuncz Elek tanker. kir. főigazgató elnökölt; e vizsgákon az erd. kath. statust Mikó Bálint főispán, mint az igazgatótanács tagja és gymnasiumunk világi gondnoka képviselte.

A tanév végi vizsgálatok június 16—24-ig folytak le. Június 28-án „Te Deum“ és tanév záró volt, melyen az iskolai bizonyítványok, a jutalmak és az „Értésítő“ kiosztattak.

2. Valláserkölcsei állapot.

A tanuló ifjúság a téli hónapok kivételével mindennap szent misét hallgatott, melyet a paptanárok végeztek. Vasár-

és ünnepnapokon a délelőtti istenitiszteletet megelőzőleg a felgymnasimi tanulóknak P. Kopacz J. Patrik, az algymnasiumiaknak Wasylkiewicz Viktor exhortatiót tartott, az ifjuság a délelőtti isteni tiszteleteken is részt vett, melyeket megelőzőleg az egyházi énekekben gyakorolta magát. A tanéven át 4 ízben gyónt és áldozott a tanuló ifjuság, ezen kívül nagy része a pünkösdi búcsu alkalmával is. A tanártestület vezetése alatt részt vett az ifjuság az egyház körmeneteiben, valamint a paduai szent Antal tiszteletére tartani szokott 9 búcsu ájtatosságban is, Mária ünnepein és vigiliáin a „Mária Társulat“ jelvényei alatt ünnepélyesen vonult az iskolába és onnan vissza. Az évről évre megújuló dicséretes szokás szerint az ifjuság egy részét e tanévben is Mária neve napján épületes szertartások mellett, megelőző gyónás és áldozás után avatta fel a gymnasiumban másfélszázad óta szakadatlanul fennálló „Mária Társulat“-ba Murányi Kálmán kerületi főesperes-plebános és püspöki biztos; a felvételre P. Kopacz J. Patrik társulati elnök készítette elő az ifjakat.

Püspök úr kegyes gondoskodásából gymnasiumunk ifjusága és tanártestülete május 2., 3., 4. és 5-dikén szent gyakorlatokat tartott P. Drebitka Ferencz jézustársasági atya vezetése alatt, ki megragadó beszédeivel készítette elő az ifjuságot a szentgyakorlatokat befejező szent gyónás és áldozásra, melyben a tanártestület is példás buzgósággal vett részt.

A tauló ifjuság vallásos élete buzgó, erkölcsi viselete megfelelő volt, mihez a tamárok jó példáján és lelkes buzditásán kívül hozzá járult azon körülmény is, hogy e faluhelyen hiányzik az ifjuság erkölcsének megmételtyezésére alkalmas alkalmak.

3. Egészségi állapot.

Egy skarlát és egy difteritis esetet kivéve, melyek felgyógyulással végződtek, a betegedések könnyű esetek voltak, úgy hogy az egészségi állapot teljesen kielégítőnek mondható. Az intézet tisztaságát és a szerződésnek mindenben megfelelő élelmezést dr. Kolonics Dénes intézeti orvos

gondosan ellenőrizte, ki a gymnasiumi ifjuság szemét több ízben megvizsgálta. Mély fájdalommal sujtotta gymnasiumunkat egy jó reményű növendékének Zakariás Kristóf IV. osztályos tanulónak a szülő ápoló karjai közt tudóvész következtében történt gyászos elhunyt. Az örök világosság fényeskedjék neki!

4. Iskolai ünnepély és látogatás.

Az erd. kath. status gimnázium védőszentjének szent Imrének ünnepén gymnasimunk ünnepélyt rendezett, melyen isteni tisztelet után szavalati, ének és zenedarabok adattak elő. Szintén ily ünnepélyességgel ülte meg gymnasiumunk az 1848-diki törvények életbeléptetésének emlékére, április 11-dikét; március 15-dikén pedig az önképzőkör tartott ünnepélyt.

Szeretett királynénk Erzsébet megrendítő halálakor gymnasiumunk gyászünnepet tartott; a gyász isteni tisztelet után igazgató ecsetelte az ifjuságnak a veszteséget, mely a hazát érte, s az ifjuságot az elhunyt királynő iránti kegyelet megőrzésére és hazaszeretetre bizdította.

Az évzáró ünnepen az ifjuságnak az ünnepélyes „Te Deum“ után az érdemsorozat kiolvastatott, a jutalmak és iskolai bizonyítványok kiosztattak.

Május 14—18-dikáig végezte Kuncz Elek tanker. kir. főigazgató hivatalos látogatását; az előadásokat meghallgatta, a könyv- és szertárakat megvizsgálta, valamint a főnövelő-intézet helyiségeit s a tapasztalatokról jegyzőkönyvet vettett fel.

Gr. Majláth Gusztáv Károly erdélyi Püspök ur méltósága a tanuló ifjuság iránt mindig kitüntetett atyai gondosságának és szeretetének kiváló tanuságát adta, midőn a csiksomlyói pünkösdi búcsu alkalmával az ő szeretett székhely hívei közé jöven első gondja az ifjuság volt. Pünkösdi előtti pénteken a gymnasiumot meglátogatta, minden egyes osztályba bement, a tanulók feleleteit meghallgatta és a tanuló ifjakat megfelelő intelmekben részesítette. Pénteken délután maga is ott ült a gyontató székben, hogy az ifju-

ság gyónásánál lelki szükségleteit kielégítse. Pünkösöd szombatján este a tanuló ifjúság ének-, szavalat- és zenével mutatta be hódolatát, mely alkalommal Püspök ur főpásztori szeretetétől áthatott buzdító és intő szöveget intézett az ifjúsághoz. Ugyanez alkalommal végezte Pál István kanonok, az erd. kath. status igazgató tanácsának előadója is a gymnasiumnál és főnövelőintézetben hivatalos látogatását.

5. Személyzetiek.

Kassai Lajos gymnasiumi tanár és internátusfelügyelő a csiksomlyói plebániára megválasztás folytán lelkésznek ki-neveztetvén, helyébe Wasykiewicz Viktor székelyudvarhelyi tanár neveztetett ki h. tanárnak és semináriumi subregensnek, miután Nagy István tanár saját kérésére a subregensi állástól a legnagyobb elismerés mellett felmentetett; internátusfelügyelőnek Csató János tanár neveztetett ki. E tanévben Wasykiewicz Viktor tanár szakvizsgát tett. P. Kopacz J. Patriknak 800 frt rendes tanári fizetés utaltatott ki.

Az államsegély ez évben 6000 frtról 7000 frtra emeltetett, melyből rendes tanári fizetés 1200 frtra egészített ki és az 5-öd éves pótlékok a rendes tanári szolgálati évek szerint rendeztetek.

6. Fontosabb rendeletek és átiratok.

1898-dik év.

Murányi Kálmán kerületi főesperes-plebánost Püspök ur kinevezi a gymnasiumhoz püspöki biztosnak. 3194. püspöki szám.

Erzsébet felséges királyasszonyunk megrendítő halála alkalmával gyászünnep tartandó. 3840.* püspöki sz.

A tanári nyugdíjilletékek lerovása ügyében a főtanhatóság intézkedik 3929. püsp. sz.

A jegyzőkönyvek, kimutatások és jelentések a kitűzött határidő előtt legalább három nappal felterjesztendők. 423. püsp. sz.

A tandijhátrálék miatt az iskolából kitiltott tanuló iskolai bizonyítványa kiadandó. 4290. p. sz.

A tanker. kir. főigazgató látogatása alkalmából felvett jegyzőkönyv tartalmát a nmélt. vall. és közokt. miniszter tudomásul veszi. 46967. min. sz.

Rózsabimbók című művet Puspök ur az ifjusági könyvtárnak ajándékozta. 4407. p. sz.

Bándi Vazul igazgatónak, Csató János és Jakab Antal tanároknak a mellékfoglalkozás megengedtetik. 3851. püspöki sz.

Püspök ur méltósága a névünnepének küldött üdvözlétet kegyesen fogadja és főpásztori áldását küldi. 4640. püsp. sz.

A hol iskolai orvos van, a tanulók ennek kimutatása alapján mentendők fel a torna alól. 4647. püsp. sz.

Az igazgatói záró jelentés visszaküldése kapcsán a főtanhatóság az igazgatóságnak a gondos vezetésért, a tanároknak a buzgón végzett munkáért elismerését fejezi ki. 4780. p. sz.

Nemes Csikvármegye nevelési alapjából az ének és zene tanítására 200 frtot, az internátusnak 370 frt utal ki. 9865. a. i. sz.

P. Kopatz J. Pátrik rendes tanári fizetése 800 frt kitaltatik. 5070. p. sz.

1899-diki év.

Püspöki ur méltósága a gymnasium ujévi üdvözlétét köszönettel fogadja és működésére atyai áldását adja. 5540. püsp. sz.

A tanulók beszélő képességéről jelentés teendő. 88. p. sz.

A m. kir. statisztikai hivatal kiadványaiból több példányt megküld a gymnasiumnak. 5615. elő. sz.

Az erd. kath. státus tanárai egyesületének szabályai megküldetnek.

A Darvas János-féle 6000 frtos alapítvány esedékessé vált. 299. p. sz.

A jóváhagyott költségelőirányzat visszaküldetik. 385. püspöki sz.

A „Székely Oklevéltár“ VII. kötetét Csikvármegye a gymnasiumnak megküldi. 629. a. i. sz.

Az ifjuság tulterhelteése különösen vasárnapokon mellőzendő. 828. p. sz.

A délelőtti 4 tanóra azon feltétel alatt engedtetik meg, ha a tanórák közé szépirás és torna osztatik be. 1309. p. sz.

A művészi érzék fejlesztése iránt a nmélt. vall. és közokt. Miniszter ur rendeletet ad ki. 60.174. min. sz.

A székely közművelődési és közgazdasági egyesület 2 tanulónak 20—20 frtot ajánl fel. 289. sz.

A gymn. ifjuság szent gyakorlatai megtartásáról Püspök ur intézkedik. 1671. p. sz.

A magyar irodalmi és művészeti muzeum létesítésére felhívás. 1662. p. sz.

A csikszeredai takarékpénztár által a gymnasium kiranuló egyesületének ajándékozott 100 frt 38 krért a főtanhatóság köszönetet mond. 1661. p. sz.

A gymnasiumi rendtartás szolgálati és fegyelmi szabályzata megküldetik. 1799. p. sz.

Az állatorvosi főiskolába való felvétel feltételei. 22012. min. sz.

Die Bibliothek d. Dichters Nicol. Zrinyi cz. művet a nmélt. vall. és közokt. Miniszter ur a gymnasiumnak megküldi. 5486. eln. sz.

A nyári szünidőn tartandó művészet-történeti előadásokra pályázat hirdettetik. 1999. p. sz.

A pénzösszegeket jövőre az igazgató küldje az adóhivatalhoz s az erről kapott nyugtát a főtanhatóságnak mutatassa be. 1961. p. sz.

Az érettségi vizsgákon az erd. kath. statust Mikó Bálint főispán és igazgatótanácsai tag fogja képviselni. 2035. püspöki sz.

A Székely-Udvarhelytt tartott tanári congressus közleményeiből 16 példányt a tanártestület megküld. 356. sz.

A katonai nevelő- és képző-intézetnél bejáró tanárok vétetnek fel. 441. főig. sz.

III. Tanári kar.

1. **Bándi Vazul**, egyházi, okleveles rendes tanár, gymnasiumi, szeminariumi és internátusi igazgató; tanítja a bölcsészetet a VII., VIII., osztályban heti 4 órában. Tanít 1873 óta.

2. **Dr. Balló István**, világi okl. rendes tanár, tartalékos m. kir. honvédhadnagy, az önképzőkör vezetője a III. osztály főnöke, tanítja a magyar nyelvet a III., VI., VII., a latint a III., a görög-pótlót a VII. osztályban. Heti óráinak száma 17. Tanít 1895. óta.

3. **Csató János**, egyházi okl. rendes tanár, a természetrajzi szertár és botanikus kert őre, a kirándulási egyesület elnöke, EKE. ügyvivője, tanítja a természetrajzot a IV., V. és VI. osztályban. Földrajzot az I., II. és pol. földrajzot a VII. osztályban. Heti óráinak száma 18. Tanít 1892. óta.

4. **Glósz Miksa**, világi, okl. rendes tanár, a tanári könyvtár, az érem- és régiségtár őre, a VIII. osztály főnöke; tanítja a latint a VII. és VIII., a görögöt a VII. osztályban, a görög-pótlót a VI. osztályban. Heti óráinak száma 17. Tanít 1874. óta.

5. **Haydn J. Hugó**, világi okl. rendes tanár, az ifjúsági könyvtár őre, tantestületi jegyző, tanítja a német nyelvet a III—VI. osztályban. Heti óráinak száma 16. Tanít 1882. óta.

6. **Jakab Antal**, világi, okl. rendes tanár, a VII. osztály főnöke, tanítja a mennyiségtant, a II., IV., VI., VIII., a természettant a VII. osztályban, természettani földrajzot a III. osztályban. Heti óráinak száma 18. Tanít 1879. óta.

7. **P. Kopatz Patrik**, szent Ferencz-rendi áldozár, jogosított rendes tanár, a Máriatársulat elnöke, gymn. exhortator, tanítja a hittant az I—VIII. osztályban, heti óráinak száma 18. Tanít 1880. óta.

8. **Nagy István**, egyházi jogosított rendes tanár, a VI. osztály főnöke, a kölesönkönyvtár őre, tanítja a latint a IV., V. és VI. osztályban. Heti óráinak száma 18. Tanít 1871. óta.

9. **Pál Gábor**, világi okl. rendes tanár, a természet-tani szertár őre, tanítja a mennyiségtant az I., III., V., VII. és a természettant a VIII. osztályban. Heti óráinak száma 17. Tanít 1876. óta.

10. **Petres András**, világi, jogosított rendes tanár, a IV. osztály főnöke, tanítja a magyar nyelvet a IV., a latin nyelvet a IV., a görög nyelvet az V., VI és VIII. osztályban. Heti óráinak száma 18. Tanít 1877. óta.

11. **Riszner Ödön**, világi, szakvizsgázott h. tanár, tartalékos cs. és kir. hadnagy, a II. osztály főnöke, tanítja a magyar nyelvet a II. és VIII., a latint a II., a görög-pótló irodalmat a VIII. osztályban. Heti óráinak száma 17. Tanít 1897. óta.

12. **Szász Karoly**, világi okl. rendes tanár, a történelem-földrajzi muzeum őre, tanítja a történelmet a III—VIII., a görög-pótló magyart az V. osztályban. Az V. osztály főnöke. Heti óráinak száma 20. Tanít 1877. óta.

13. **Sipos Sándor**, világi, jogosított tanár, a rajzeszközök őre, tanítja a rajzoló-geometriát az I—IV., a görög-pótló rajzot az V—VIII., a szépirást az I., II. osztályban. Heti óráinak száma 22. Tanít 1872. óta.

14. **Wasykiewicz Viktor**, egyházi szakvizsgázott h. tanár, algymnasiumi exhortator, tartalékos cs. és királyi tábori segédlelkész, finőveldei aligazgató az első osztály főnöke, tanítja a magyar nyelvet az I., V., latin nyelvet az I. és német nyelvet a VIII. osztályban. Heti óráinak száma 18. Tanít 1897. óta.

15. **Korber Imre**, világi, 3 nyelvre képesített, okleveles tanító, a torna- és zeneeszközök őre, a., „Korberianum” tojásgyűjtemény örökös tiszt. őre és ellenőre, tanítja az éneket, zenét és francia nyelvet az I—VIII. osztályban, a tornát I—IV. osztályban. Heti óráinak száma 22. Tanít 1889. óta.

IV. A bevégzett tananyag.

1. Rendes tantárgyak.

I. OSZTÁLY.

Osztályfőnök: **Wasylkiewicz Viktor.**

Hittan, heti 2 óra. Az ember rendeltetése és végeztelje; a hit; az apostoli hitvallás 12 ágazata; Istennek tiz és anyaszentegyház öt parancsa; a bűnök-, erények-, szentségek- és szentelményekről szóló tan. Részletek a kath. egyház történelméből. — Tankönyv: Egri Közép Katekizmus.

Tanította: **P. Kopatz Pat.ik.**

Magyar nyelv, heti 6 óra. a) Elbeszélő prózai és költői olvasmányok, különösen népmese, klasszikus mythosz, magyar történelmi monda, a földrajz és természetrajz köréből. Az olvasott darabok tartalmának magyarázása és elbeszélése. Versek szavalása. b) Nyelvtan. Egyszerű mondat és mondatrészek. A teljes alaktan. Szóképzés. c) Két hetenkint egy isk. dolgozat. Kézikönyv: Dr. Szinnyi J. Kisebb Magyar nyelvtana és Olvasókönyve.

Tanította: **Wasylkiewicz Viktor.**

Latin nyelv, heti 7 óra. Olvasás: névragozás, mellékevek fokozása, névmások, számnevek, a „sum” igének és a 4 rendes igeragozás. A nyelvtan egyes részeinek megfelelő 52 gyakorlatnak és 20 mesének fordítása. Emléke: Equus et aper. Equus et asinus. Pastores et lupus. Pater et filius. Stephanus et Martinus. — Taurus et musca. Sol et stellae. Pater et filius. Pastores et lupus. Promptum Laconis responsum. Canis fidelis. De vitiis hominum. Egy részök memoriter is. Het. 1 isk. dolgozat. — Kézikönyv: Dr. Szamosi János Latin nyelvtana és Olvasókönyve.

Tanította: **Wasylkiewicz Viktor.**

Földrajz, heti 4 óra. Tankönyv: Visontay-Borhás: „Földirat.” Lange-Cherven: Iskolai atlas. Tananyag: Általános földrajzi alapfogalmak, a magyar állam, az osztrák császári birodalom és Európa többi államainak földrajza, a legjellemzőbb állat-, növény- és ásványvilág ismertetésével, főbb tekintettel a térképkészítés elsajátítására.

Tanította: **Csató János.**

Számtan, heti 3 óra. Tizes számrendszer. Római számjegyek. A négy alpművelet egész számokkal, tizedes és közönséges törtekkel. Különböző mértékek és pénznevek ismertetése. Kézikönyv: Dr. Mocnik F. és Dr. Schmidt. Á.: Számtan.

Tanította: **Pál Gábor.**

Rajzoló geometria, heti 3 óra. Kk.: Fodor L. és Dr. Wagner A. „Rajzoló Planimetria”. Planimetriai idomok különböző tételei, geometriai ornamentális rajzolás, egyenes és görbealaku idomok, táblarajz után rajzeszközökkel és szabadkézzel.

Tanította: **Sipos Sándor.**

Szépírás, heti 1 óra. Nagy S. szépírási mintái után, magyar folyóírás és a német írás alapvonalai, a szépírás szabályainak magyarázata mellett, táblai előírás nyomán.

Tanította: **Sipos Sándor.**

II. OSZTÁLY.

Osztályfőnök: **Bisznér Ödön.**

Hittan, heti 2 óra. A külső isteni tisztelet szüksége. A szent helyek, idők, egyházi készletek és az isteni tisztelet szent cselekményei. Tk. Pokorni Emanuel: Katholikus Szertartástana.

Tanította: **P. Kopatz Patrik.**

Magyar nyelv, heti 5 óra. Az I. osztály tananyagának ismételése. Határozók, ragos és névutós határozók, összetett, mellérendelt, alárendelt és többszörösen összetett mondatok. Prózaí olvasmányok: A kevély császár. A két hű barát. Erdei kunyhó. Este. Hogyan fogott a huszár elenséget? Géza fejedelem megtérése. Korona és kard. A tülevelű fák. A koldus gyermek. A Tisza. A Balaton partján. Leonidas. A dobsindi jégbarlang. Nándorfehérvár ostroma. A tatárjárás. Deák Balázs hőstette. A magyar keresztes

hadjárat. K. fanemek. Külföldi gyümölcsfák. Nagy Sándor és orvosa. Szent László és kunok. Költői olvasmányok Szent László füve. A rab. Eji látogatás. A gazdag. Diósgyőr. Szüretünk. Vámosujfalusi jegyző. A pusztta télen. A buvár Kund. Isten hozzád. A megfagyott gyermek. A költői olvasmányokat kívülről is betanulták. Kéthetenként egy iskolai írásbeli gyakorlat. Tk. Dr. Szinnyei József Iskolai Magyar Nyelvtana és Olvasókönyve.

Tanította: **Riszner Ödön.**

Latin nyelv, heti 7 óra. Tankönyv dr. Szamosi János Latin Nyelvtan és Olvasókönyve. — Az első osztály tananyagának ismételése mellett a teljes igeragozás és az igék áttekintése perfectumok és supinumok szerint. Rendhagyó. hiányos és személytelen igék. — Elüljárók, határozószók és kötőszók. — Szóképzés. — Olvasmányok: Canis carnem ferens. Herculis 12 labores. De bello Trojano. De frugibus. — De septem Romanorum regibus. — De argonautis. — De origine urbis Romae. — Brutus suorum filiorum iudex. — Porsenna. Horatius Cocles. — C. Mucius Scaevola. — Veji capti. Coriolamus. Roma urbs ab Gallis capta. — Emlézésül részletek: „De Argonautis“, „Horatius Cocles“ és „C. Mucius Scaevola“ című olvasmányokból. — Hetenkint egy iskolai írásbeli gyakorlat.

Tanította: **Riszner Ödön.**

Földrajz, heti 4 óra. Ázsia, Afrika, Amerika és Ausztrália földrajza, oro-, hydro- és ethnographiai tekintetben, a természeti tárgyak kiváló figyelembe vétele mellett. Térképrajzolás. Tankönyv: Visontai-Borbás.

Tanította: **Csató János.**

Számtan, heti 4 óra. Az I. osztály tananyagának ismételésével kapcsolatosan számolási rövidítések és korlátolt pontosságú eredményhez vezető számtani műveletek. Közönséges tört átváltoztatása tizedes törtté és viszont. Egyszerű arányok és aránypárok. Hármasszabály. Százalékszámítás száztól, százra és százban. Havonként két iskolai írásbeli dolgozat. Kézikönyv: Mocknik-Schmid „Számtan“.

Tanította: **Jakab Antal.**

Rajzoló geometria, heti 3 óra. Stéreo-metria elemek. Kézik. Fodor L. és dr. Wagner A. „Rajzoló Stereometria“. Egyszerű testidomok szemléltetése, ábrázolása, rajzolása,

hálózata és modelljeinek elkészítése. Planimetria ornamentális rajzolás táblarajz után sodrony- és bádogtestminták távlati rajzolása, árnyékolva.

Tanította : **Sipos Sándor.**

Szépirás, heti 1 óra. Nagy S. mintái után. Kálligráfiai magyar és német folyóirási gyakorlatok, kellő magyarázatok mellett, táblai előírás után.

Tanította : **Sipos Sándor.**

III: OSZTÁLY.

Osztályfőnök : **Dr. Balló István.**

Hittan, heti 2 óra. Tankönyv: Róder F. „(ó)- és Ujszövetségi bibliai történetek“. I. r. Tananyag: az ó-szövetség története.

Tanította : **P. Kopatz J. Patrik.**

Magyar nyelv, heti 3 óra. Az egyes beszédrészek ismétlése után a mondattan egészen. Prózai olvasmányok: Égi háború. Egy régi udvarház. A magyar becsületszó. Nagy Lajos és a nápolyi hadjáratok. A mohácsi vész. Köd, felhő, cső és hó. A görög ember lakása. Az első török háborúk. Hunyadi János. Athenaei élet. A rómaiak mindennapi élete. Az olympiai játékok. A tűzokádó hegyek. Egyiptom. Az éjszaki sarkvidékek lakói. Japán. A könyvnyomtatás feltalálása. Amerika fölfedezése. Költői olvasmányok Zivatar. Az elhagyott lak. Családi kör. A jó öreg koreszmáros. A szegény asszony könyve. A félkezű koldus. Mátyás király. Mátyás király Gömörben. A tudós. Szózat. Hymnus. emlékezésül több válogatott költemény. Kéthetenként egyházi írásbeli dolgozat. Tankönyv: Dr. Szinnyi József „Rendszeres Magyar Nyelvtana és Magyar Olvasókönyve. III. rész“

Tanította : **Dr. Balló István.**

Német nyelv, heti 4 óra. Az alaktan megfelelő gyakorlatok alapján. Olvasmányok: Der Morgen. Der Abend. Der Frühling. Der Sommer. Der Herbst. Die halbgefüllte Flasche. Das Lamm im Walde. Ein theurer Kopf und ein wolfeiler. Die Hirtenflöte. Der Hirsch und die Mücke. Der Blinde und der Lahme. Der Fuchs und die Weintraube. Die drei Brüder. Der Wolf und der Mensch. Frisch gewagt ist halb gewonnen. Müsziggang ist aller Laster Anfang. Die Fahrt der Argonauten. Heracles Jugend und erste Tha-

ten. Költemények: Der Fuchs. — An den Mai. Der Grenadier, emlézve. Kéthetenként egy iskolai írásbeli dolgozat. Kézikönyv: Felsmann J. „Német Nyelvtana és Gyakorló könyve“ Harrach J. „Német Olvasókönyv“ I. K.

Tanította: **Haydn J. Hugó.**

Latin nyelv, heti 6 óra. A szótan főbb vonásokban való ismétlésével egyidejűleg felvétel a mondatrészek egyeztetése, az esttan és viszonzások, a főnevek, mellékeknevek és névmások használata. Prózaolvasmányok: Róma története. Előkor. A királyok kora. A köztársaság kezdete. Költői olvasmányok: Lupus et agnus. Carnis per fluvium carnem ferens. Vacca et capella, ovis et leo. Lupus et grus. Cervus ad fontem. Vulpes et corvus. Leo senex, aper, taurus et asinus. Canis fidelis. Rana rupta et bos. Vulpes et ciconia. Aquila feles et pes. Muli duo vectores. De Simone. Viatores et latro. Calvus et musca. Calvus et quidam pilis defectus. Phaedrus meséiből hat drb emléztetett is. Minden héten egy iskolai írásbeli gyakorlat. Tank. Dr. Szamosi János Latin Mondattana, Elischer József Latin Olvasókönyve és Pirczala Imre Latin Gyakorlókönyve.

Tanította: **Dr. Balló István.**

Történelem-Földrajz, heti 4 óra. a) Történelem. Magyarország története a honfoglalástól az 1867-iki kiegyezésig; különös tekintettel hazánk művelődési és alkotmányos viszonyaira. Kézikönyv: Ribáry „Magyarország Története“. — b) Földrajz. Az osztrák-magyar monarchia földrajza. Mindkettőnek hegy és vízrendszere. Magyarország vármegyéi és az osztrák örökös tartományok egyenkint. A legnevezetesebb községek felemlítése után népességi viszonyok, vallás, mezőgazdaság, ipar, közlekedés, kereskedelem, szellemi műveltség, alkotmány, törvényhozás és közigazdaság. Tankönyv: Cherven „Az Osztrák-Magyar monarchia földrajza“.

Tanította: **Szász Károly.**

Mathematikai és physikai földrajz, heti 2 óra. Physikai előismeretek: természet, erő, gravitatio, a földvonzása, a nehézség hatása, súlypont, cohaesio, halmazállapot. A folyadék tulajdonságai közül: fenéknomás, oldalnyomás, közlekedő csövek, felfelé gyakorolt nyomás. A levegő nyomása s nyomásának meghatározása. A hőről: hőmérséklet, hőmérők, áramlás, halmazállapot, változások. A fényről: a fény egyenes vonalú terjedése, visszaverődése, törése és a színszóródás. A lencse, a nagyító, és a messzelátó megismerte-

tése. A delejes és villamos tűneményekből: a delejes vonzás törvénye, az iránytű, dörzsölés és osztatás által keltett villamosság és ezek alapján légköri villamosság. Érintkezésből származó villamosság és ennek alapján Morse távirója és a telephon. A matematikai földrajz elemei: a föld alakja, ábrázolása. Szárazföld, víz, levegő. Az égboltozat látszólagos mozgása, a föld mozgása saját tengelye és a nap körül. Földünk állása a naprendszerben. Kézik. Scholtz Albert és Ráth Arnold: Aa matematikai és physikai földrajz elemei.

Tanította: **Jakab Antal.**

Számтан, heti 3 óra. Összetett arányok és aránypárok. Összetett hármasszabály. Kamatszámítások. Leszámolás. Időhatárszámolás. Egyszerű és összetett vegyítési szabály. Lányszabály. Kéthetenként egy isk. írásbeli dolgozat a legközelebb tárgyalt tananyag köréből. Kk. Mocknik-Schmidt: Számтан.

Tanította: **Pál Gábor.**

Rajzoló geometria, heti 2 óra. Constructiv Planimetria: Kézik. Fodor L. és dr. Wagner A. A planimetriai nevezetesebb idomok kibővítése, fontosabb constructiv feladatok; továbbbbá az idomok és a természetben a területek felmérése, ábrázolása és meghatározása mérő asztallal.

Tanította: **Sipos Sándor.**

IV. OSZTÁLY.

Osztályfőnök: **Petres András.**

Hittan, heti 2 óra. Az új szövetség története. Tankönyv Róder Flórent: Új szövetség története.

Története: **P. Kopacs J. Patrik.**

Magyar nyelv, heti 4 óra. Tárgy: Az egyszerű és szép irányú kellei, megfelelő olvasmányokkal. A hangsúlyos és időmértékes vers ismertetése. Olvasmányul s beható fejtegetésül Arany Toldija. Kéthetenként 1 házi írásbeli dolgozat. Emlézésül több válogatott költemény. Tankönyv. Névy László „Stilisztika I. r.” és Arany Toldija, magyarázza Lehr Albert.

Tanította: **Petres András.**

Német nyelv, heti 3 óra. Az alaktan folytonos ébrentartása mellett a mondatban a szóegyeztetés, szóvonzat,

szórend, igeidők és módok használata, megfelelő gyakorlattal. Olvasmányok: Ein Blumengarten im Frühling. Die Glieder des menschlichen Leibes. Der lernbegierige Jüngling. Alexander und Diogenes. Die beiden Tonnen. Die Gans. Die Krähen und der Wasserkrug. Der Kaukasus. Der Lotos. Wieland der Waffenschmied. Dietrichs Kampf mit Eck. Kriege und Spiele der Ameisen. Einlézés. Kéthetenként egy iskolai írásbeli dolgozat. Kézikönyv: Felsman J. „Német nyelvtan“ és Harrach J. Német Olvasókönyv II. k.

Tanította: **Haydn J. Hugó.**

Latin nyelv, heti 6 óra. Az igeidők és módok. A mellékmondatok. Az infinivus. Gerundium és gerundivum. Supinum. Participum. Kötőszók. A szórend. Prozodia és metrika. A római naptár. Olvasmányok. Liviusból A plebeiusok és patriciusok egyenetlenkedése. A decemvirek. Ovidiusból: Romulus és Remus megmentése. Remus halála. Gabii városának bevétele. A Fabiusok veszte. „Daedalus és Icarus“ Philemon és Baucis. Midas. Emléztetett Gabii városának bevétele. A Fabiusok veszte. Dedalus és Icarus. Hctenként egy iskolai írásbeli dolgozat. Kézikönyv: Dr. Szamosi János „Latin mondattan“. Elischer J. „Latin olvasókönyve“ és Pichala „Latin gyakorló“.

Tanította: **Nagy István.**

Történelem, heti 3 óra. A keleti népek és görögök történelme egészen; a rómaiaké a császárság felállításáig. Tankönyv: Vaszary Kolozs Világtörténelme. I. r.

Tanította: **Szász Károly.**

Algebra, heti 3 óra. Alapfogalmak. A négy alapművelet egész algebrai számokkal, a szorzásnál kiterjeszkedve a kéttagnak négyzetének és köbének kiképzésére s az osztásnál a geometriai haladvány ismertetésére. Tényezőkre bontás, legnagyobb közös osztó s legkisebb közös többes felkeresése. A négy alapművelet törtszámokkal. Elsőfoku egyismeretlenű egyenlet. Havonként 1 isk. írásbeli dolgozat a megelőzőleg tárgyalt tananyag köréből. Kk. Mocnik-Klamarik-Wagner Algebra.

Tanította: **Jakab Antal.**

Rajzoló geometria, heti 2 óra. Constructiv Planimetria szerkesztések, testmértani alaptételek tárgyalása. Ellipsis, hyperbola és parabola — származása, szerkesztése s külö-

bőző tételei. A pont, egyenes és görbe vonal, szög és lap-idomok s testek ábrázolása, helyzete és projectio a sikon. Építmények, homlok és alaprajzok és azok átmetszeteinek ismertetése.

Tanította: **Sipos Sándor.**

Természetrájk, heti 3 óra. Tankönyv Kriesch-Koch. „Ásvány-, közet és földtan“ Az alapvető vegytani és elemi ismeretek megszerzése után az ásványok alkki, physikai és vegyi tulajdonosságainak ismertetése. A leiró ásványtan. Egyszerű és összetett közetek. A földtanból a korok és a földtani alakulások tényezőinek ismertetése. Kezvező időben geologiai kirándulások.

Tanította : **Csató János.**

V. OSZTÁLY.

Osztályfőnök : **Szász Károly.**

Hittan, heti 2 óra. A kath. vallás alaptana, nevezetesen : Jézus istensége és a róm. kath. egyház isteni tekintélyének bebizonyítása. Kk. Dr. Wappler Antal : A kath. egély tankönyve. I. rész.

Tanította : **P. Kopatz Patrik.**

Magyar nyelv, heti 3 óra. A szép irály kellékei. A szerkezet törvényei ; az anyaggyűjtés, a tétel kidolgozása, az előadás főbb formái. Vázlatok készítése. A prózai műfajokat megvilágító olvasmányok. A magyar balladák olvasása és fejtegetése. Szavalatok. Havonként egy házi írásbeli dolgozat. Kézikönyv : Névy László „Stilisztika“ II. r. Gr eguss Agost és Beüthy Zsolt „Magyar balladák“.

Tanította : **Wasykiewicz Viktor.**

Német nyelv, heti 3 óra. Herder Cid-románcaiból 1—9., 15—18., 21—39., 42—48., 50—56., 62—70. Prózai olvasmányok : Die Niebelungen 1—X. Gudrun 1—IX. Karl der Grosze. Magy. négy. ford. Fáy. A. 15 meséje. Szavalatok. Havonkint egy iskolai írásbeli dolgozat, fordítás magyarról németre. T. k. Heinrich : „Herder Cid-románcaiz“ és Harrach J. „Német olvasókönyv“. III. R.

Tanította : **Haydn. J. Hugó.**

Latin nyelv, heti 6 óra. Kézikönyv : 1. „Titi Livii ab urbe condita“ ewidit Stephanus Dávid. Vol. I. Libos XXI., XXV. continens. 2. „Anthologia latina“ Pirchala Imre III.

kiadás. Olvasmányok Liviusból a XXI. könyv; az Antologiából: *Cn. Naevius* és *Qu. Ennius*: Saját sirjára. *G. Vallerius Catullusból*: Felajánlás. Bucusi Bithyniatól. Testvérének sirjánál. Új divat. Lesbia verebének halálára. A hajó dicsérete. *Vergiliusból*: *Eccloga* I. IX. Georgicon a méhek életmódja. A zivatar. *Horatiusból*: Vergiliushoz. Tavaszi dal. Életbölcsesség. Vitézség dicsérete. A boldog falusi élet. *Albius Sextus Propertiusból*: Az Actiumi csata. A költő halhatatlan. *M. Valerius Martialisból*: a colosseum beszentelésére. Emléke: Livius XXII. könyvéből a 10. és 11. fejezet. Testvérének sirjánál. Bucusi Vergiliustól. A zivatar. A boldog falusi élet. Kéthetenként egy írásbeli iskolai dolgozat. Szemléltetés Baumeister Rich és egyéb művek nyomán. Extemporálék. Régiségtanból a hadügy.

Tanította: **Nagy István.**

Görög nyelv, heti 5 órában. Az attikai alakban az Omega végzetű igékig. Prózai olvasmányok: Az anya-oroszlán. A farkas és a pásztorok. A favágók és a tölgy. Az asszony és tyukja. A medve és a róka. A fürdő gyermek. Kézenemes hazugság. A két tarisznya. A nád és a tölgy. A hangyák és a tücsök. Imádkozzál és dolgozzál! Adomák a schoasticusról. Egy abderai. Nem vagyok hon. Művészek önérzete. Antisthenes szójátéka. Zeno. Bias. Hármat nem szabad az uralkodónak elfelejteni. Croesus és Solon. Anacharsis. Sokrates. Költői rész: Erkölcsei mondások iambus versekben. (150 sor.) Emlézett darabok: az erkölcsei mondásokból 21 sor. Egy abderai. — Nem vagyok hon. Zeno. Bias. Croesus és Solon. Anacharsis. Továbbá az egyes beszédrészekre vonatkozólag fordítási gyakorlatok görögről magyarra s magyarról görögre. Kéthetenként egy iskolai írásbeli gyakorlat. Tank. Dr. Szamosi János Görög Nyelv-tana és Görög Olvasókönyve.

Tanította; **Petres András.**

Görögpotló tanfolyam, Magyar irodalmi olvasmányok, gözög irodalom és művelődés történelem. Heti óraszám 2. Kézikönyvek: Dr. Jancsó Benedek. Magyar Irodalmi olvasmányok. Köpesdi és Szerellemhegyi Tivadar. „Görög állam régiségek.” Válogatott darabok. Zilasi Mór. Szemelvények Thukydidesből. Olvasmányok: A Hunyadiak kora, Salamonról. Berzsenyi nevezetesebb ódái mind. Kazinczy és Berzsenyi levelezéseiből 16 levél. — Kölcsény szónoki műveiből: Védelem P. J. számára, Magyar játékszin, Emlékbeszéd Kazinczy felett, A magyar nyelv ügyében. — Kármán mű-

veiből, Urania, A memzet csinosodása, Remekek a düsseldorf-i képpalotában. Tukydidcsből: II. könyv, VI. és VII. könyv. Emlézésül: Berzsényinek 2 költeménye. Három írásbeli házi dolgozat.

Tanította: **Szász Károly.**

Történelem, heti 3 óra. a) Az ó-kor történelméből a római császárság kora a nyugat római birodalom bukásáig. (476.) b) A középkor története. A népvándorlás korszakától a felfedezések korszakáig. (1492.) Tankönyv. Vaszary Kolos „Világtörténelem“. II. rész.

Tanította: **Szász Károly.**

Mennyiségtan, heti 4 óra. a) Algebra heti 2 óra. A több ismeretlenű határozott egyenletek megkejtési módjai. A határozatlan egyenletek megkejtésének osztási módja. Hatványmennyiségek: a kéttaguak magasabb hatványai; Pascal-féle háromszög és ezzel kapcsolatban a számtani haladvány; a többtaguak 2-ik és 3-ik hatványra emelése. Gyökmennyiségek: a gyökvonás fogalmából folyó tantételek; négyzetgyök és köhgyök kivonása és ezzel kapcsolatban a négyzetes egyenletek megkejtése. b) Mértan heti 2 óra. A plárimetria. Havonkiut 1 iskolai írásbeli dolgozat az el-tárgyalt tananyag köréből. Kk. Mocnik-Klamarik-Wagner: Algebra és Mértan.

Tanította: **Pál Gábor.**

Természetrajz, heti 2 óra. Az organographia fogalmai. A növények szövettana. A nevezetesebb virágtalan és virá-gzó növények ismertetése és rendszerbe foglalása. Kirán-dulások növénygyűjtésre és munkálatok a botanikus kertben. T. k. Kriesch-Simkovich. „A növénytan iskolakönyve“.

Tanította: **Csató János.**

Szabadkézi rajz, heti 2 óra. Mint a görög-nyelve-helyettesítő tárgy. Altalában a disztimények körvonalai, az árnyékolt és világított rész különböző fokozotainak általa-nos ismertetése. Görög, arab, goth és középkori stílu sik-disztimények, továbbá stilizált levelek, szalagdiszek és virát-gok rajzolósa fali táblák után.

Tanította: **Sípos Sándor.**

VI. OSZTÁLY.

Osztályfőnök: **Nagy István.**

Hittan, heti 2 óra. Isten léte és tulajdonai, a Szenthá-

romság tana. Az angyalok, anyagvilág és az ember teremtése. Az ősszülők bűnbeesése, a bűn következményei, az emberi nem megváltásának ígérete, teljesedése, az ember ujjászületése, megszentelése, a szentségek és szentelvények által. A négy utolsó dologról szóló tan. K. k. Dr. Wapler: A kath. egy. tankönyve. II. r.

Tanította : **P. Kopatz J. Patrik.**

Magyarnyelv, heti 3 óra. A történetírás, szónoki beszéd és értekezés elmélete és története. Olvasmányok : Mutatványok a régebbi újabb történetírókból, Kölcsey, Eötvös. Deák, Kossuth, gr. Széchenyi beszédeiből; Molière A tudós nők; értekezések. Szavalatok. Havonkint egy házi írásbeli dolgozat. T. k. Névy L. „Rhetorika“, „Olvasókönyv a rhetorikához“ és Molière „A tudós nők“.

Tanította : **Dr. Balló István.**

Német nyelv, heti 3 óra. Bürger, Goethe és Schiller életrajzának, a német ballada és románcz fejlődésének ismertetése után olvastattak : Lenore. Der wilde Jäger. Das Lied vom braven Mann. Der Lootse. Der Fischer. Lied des Fischerknaben. Erlkönig. Mignon. Der Sänger. Der Zaubrerling. St. Peter mit der Geiss. Die wandelnde Glocke. Die Boten des Todes. Der Tod der Maria Sutar. Julius Caesar. Christian Fürchtegott Gellert. Hagen im Nibelungen Liede. Goethes Kinderjahre. Der Seiler von Fürfeld. Die erste Seeschlacht der Römer. Des Pericles Leichenrede. Denkrede auf Jean Paul Magyarrol német ford. „A nemzet esinosodása“ (T. O. T.) Szavalatok. Havonkint egy iskolai írásbeli dolgozat, fordítás magyarrol németre. K. k. Heinrich G. „Német balladák és románczok“ és Deutsches Lehr und Lesebuch. I. K.

Tanította : **Haydn J. Hugó.**

Latin nyelv, heti 6 óra. Olvastattott Sallustius Jugurtha 60 fejezet. Vergilius Aeneisének II. és III. könyve. Ciceronak Catilina elleni I. beszéde. Emléztetett a Vergilius Aeneisének II. és III. könyvéből 180 v. Sallustius Jugurthájából 5 fejezet. Catilinából 3 fejezet. A rómaiak vallása. Szemléltetés Rich és Baumeister nyomán. Kéthetenkint egy isk. dolgozat. K. k. Sallust ed Holub M. Vergil ed. G. Némethy Cicero ed. Steph. Dávid.

Tanította : **Nagy István.**

Görög nyelv, heti 5 óra. Az V. osztály tananyagának ismétlésével kapcsolatban felvettük a „mi“ végzetű igék

rendes és rendhagyó alakjait; továbbá az ékezeteket és a mondattant főbb vonásokban. Olvasmányul Xenophon Anabasisából következő részek szolgáltak: Az ifjabb Cyrus. Vonulás a király ellen. A kunaxai ütközet. A Cyrus jelleme czimű résznek tartalmi ismertetése. Emléztet részek: Az ifjabb Cyrus cz. részből 31. „A kunaxai ütközet“-ből 21 sor. Havonként két iskolai írásbeli gyakorlat. Tk. Dr. Szamosi János „Görög Nyelvtan“-a és Horváth-Elischer Xenophon Chrestomathiaja.

Tanította: **Petres András.**

Görögptőlő tananyag. Magyar irodalmi olvasmány, görög irodalom és művelődési történelem, heti 2 óra. A görög állami régiségek rövid ismétlő áttekintése után a görög vallás és művészet. Olvasmányok: I. Mutatványok a régibb és újabb magyar történetírókból. u. m. Mindszenty Gábor naplója, Szilárdi siralmas krónikája, Kemény János Önéletírásából, Cserei Mihály Historiájából. Apor Péter Metamorphosisából, Mikes, Zrínyi Miklós, Pázmány, Faludi F., Horváth M. — és Salamon Ferencz műveiből. 2. Homéros Iliásából. 3. Homéros Odysseiája szemelvények. — Évharmonként volt egy házi írásbeli dolgozat. Tankönyvek: 1. Dr. Geréb József. A görög vallás és művészet. 2. Dr. Csengeri János, Homéros Iliása. 3. Dr. Gyomlay Gyula, Homéros Odysseiája.

Tanította: **Glósz Miksa.**

Történelem, heti 3 óra. Európa államainak története az új kor századaiban és a legújabb kor története 1897-ig. Tankönyv: Vaszari Kolos „Világtörténelem“ III. rész.

Tanította: **Szász Károly**

Mennyiségtan, heti 3 óra. a) Algebra. A hatványozás műveletének általánosítása. Számrendszerek összefüggésének ismertetése. A logaritmikusok és alkalmazásai. Kitevői és logaritmusi egyenletek megfejtése. b) Mértan. A plárimetriai tanulmányok kiegészítéseül az ugynevezett kup-szeletvonalak sajátságainak ismertetése és a trigonometria egészen. Havonként egy iskolai írásbeli dolgozat. K. k. Mocnik-Klamarik-Vágner: Algebra és Geometria.

Tanította: **Jakab Antal.**

Természetráajz, heti 3 óra. Az állati test fejlődése és szervei élettani vonatkozásokkal. Az emberi test egyes ré-

színeinek ismertetése. Az állattípusok, osztályok, rendek és családok rendszeres ismertetése, neve és fajok felemlítése. Kirándulások rovargyűjtésre.

Tanította: **Csató János.**

Szabadkézi rajz, heti 2 óra, mint a görög nyelvet helyettesítő tárgy. Renaissance s különféle stílus diszitmények és építészeti részek rajzolása és grafikus és domboru mintákról egész árnyékolással.

Tanította: **Sipos Sándor.**

VII. OSZTÁLY.

Osztályfőnök: **Jakab Antal.**

Hittan, heti 2 óra. K. k. Dr. Wapler: a kath. egély tankönyve. Tananyag: Az isteni akarat és teljesítésének feltételei; a cselekmények erkölcsi volta és beszámítása; erények és bűnök; a megigazulás szüksége és lefolyása, a külső isteni tisztelet erényei. Isten, önmagunk és felebarátunk iránt tartozó köteleink. A keresztény családi és társadalmi élete, a keresztény tökéletesedés eszközei.

Tanította: **P. Kopatz J. Patrik.**

Magyar nyelv, heti 3 óra. Rövid bevezetés az aesthetikába. A verstan tüzetes tárgyalása. A lyrai, epikai és drámai költészet elmélete és története. Olvasmányok: 1. Lyrai költemények. 2. Számos kisebb epikai költeményen kívül a „Szigeti veszedelem“, „Zalán futása“, „Dorottya“ egészen, szemelvények az „Elveszett alkotmány“-ból, „Botond“-ból. 3. Katona „Bánk-bán“-ja, Madách „Az ember tragoediája“ és Kisfaludy K. „Irene“ egészen, mutatványok a jelesebb magyar drámákból. Szavaltattak kisebb elbeszélő és lyrai költemények. Havonkint egy házi írásbeli dolgozat. Tank. Névy L. „Poetika“ és „Olvasmányok a poetikához“.

Tanította: **Dr. Balló István.**

Német nyelv, heti 3 óra. Bevezetés Goethe „Hermann und Dorothea“-jához. Ezen idyli eposz olvasása szükséges magyarázatokkal. Des Königs Grab. Friedlich Rothbar auf dem Hyfhäuser. Die hl. Elisabeth. Die Lebenszeit. Der Buchweizen. Der Bergmönch im Harz. Der Gensjäger. Des kleinen Volkes Hochzeitsfest. Das Riesenspielzeug. St. Rochus. Pegazus im Joche. Gudrun. Lohengrin. Das Wunder. Der strebende Schwan. Herr v. Münchhausen erzählt.

Magy. ném. ford. Kazinczy „Pályám eml.“ (T. O. T.) Magy. ,
ném. ford. Szavaltatok. Havonként egy iskolai írásbeli dol-
gozat. fordítás magyarról németre. K. k. Wéber R.: Goethe
„Herman und Dorothea“ és Heinrich G. „Deutsches Lehr und
Lesebuch“ II. B.

Tanította: **Haydn. J. Hugó.**

Latin nyelv, heti 5 óra. Olvastatott Ciceróból: a) Philippica in M. Antonium II. b) 11 válogatott levél. T. Mac-
cius Plautus Trinumusa, nyelvi, tárgyi és aesthetikai fej-
tegetések mellett. Vergilius VIII. k. Mindhárom szerzőtől
olvasott tananyag részben emléztetett is. Római állam-régi-
ségek. Extemporálék. Kéthetenként egy iskolai írásbeli dol-
gozat. Kézikönyvek: Cicerones orationes selectae, edidit
Stephanus Dávid. Cicero válogatott levelei, ed Köpesdy T.
Maccius Plautus Trinumusa, ed, Gerevics. Szemléltetés:
Baummeister és Rich nyomán.

Tanította: **Glósz Miksa.**

Görög nyelv, heti 4 órában. A nyelvtan főbb részei-
nek ismétlése s az ioni szójárás ismertetése után Homeros
Iliasából következő darabok vétettek fel: Achilles haragja.
Glaukos és Diomedes találkozása. Hektor és Andromache.
Hektor és Diomedes párviadala. Achilles és Thetis és Diomeda
találkozása. Hektor és Andromache. Prózai olvasmányok: De
Arione Citharodeo. De moribus Persarum. De fontibus Nili.
De crocodilo. Emléztett részek Homeros Iliasából Glau-
kos. De Arione 2 fejezet. Havonként egy iskolai írásbeli gya-
korlat. Tk. Dr. Csengeri János Homeros Iliása és Dávid
István Herodoti Epitome.

Tanította: **Glósz Miksa.**

Politikai földrajz, heti 2 óra. Európa államainak,
ugyszintén az európai államokhoz tartozó kül gyarmatoknak
rövid történelmi áttekintése után azok földjének természeti
jellemzése, őstermelés, ipar és kereskedelem, lakosság és ál-
lamszervezet. Hasonló módon Amerika államai és Ázsia azon
államai, hol az európai befolyás érezhető, ugyszintén Afrika
és Ausztrália. Tankönyv: Schultz A. Politikai földrajza.

Tanította: **Csató János.**

Mennyiségtan, heti 3 óra. a) Algebra h. 1 óra. A má-
sodfoku egyenletek általános elmélete, a képzetes gyök mér-
tani értelmezése, a másodfokuakra redukálható magasabb
foku egyenletek. A haladványok és alkalmazásuk: töke-

felszaporodás, járadék és törlesztési számítások kamatoskamattal. *b)* Mértan heti 2 óra. A testmértan egészben. Hetenkint egy iskolai írásbeli dolgozat. K. k. Mocnik Klamarik-Wagner : Algebra és Geometria.

Tanította : **Pál Gábor.**

Természettan, heti 4 óra. Általános eröműtan ; szilárd, cseppfolyós és légnemű testek egyensúly- és mozgástana. Hangtan. Fénytan. K. k. Fehély Ipoly : Kísérleti Természettana.

Tanította : **Jakab Antal.**

Görögpótló-irodalom, heti 2 óra. Tárgy : Költői Olvasmányul szolgáltak : Vitézi énekek, Kuruczdalok, Gyöngyössy István „Murányi Vénusz”-a, Kisfaludy Sándor Himfy szerelmeiből egyes részek és Csokonai Vitéz Mihálytól is válogatva dalok és ódák.

A görög irodalmi termékekből „Iphigenia Aulisban”, „Iphigenia Taurisban”, „Agamemnon” s „Antigone” című drámák.

Az egész tanév folyamán iratott három házi dolgozat. Kézi K. dr. Jancsó Benedek : „Magyar irodalmi olvasmányok. Euripides : „Iphigenia Aulis”-ban, „Iphigenia Tauris”-ban”. Aischilos „Agamemnon”-ja és Sophokles „Antigone”-ja magyar fordításban.

Tanította : **Dr. Balló István.**

Bölcsészet, heti 2 óra. K. k. Dr. Hajdu Tibor és dr. Zoltványi Irén : Logika és Gondolkodástan.

A lélektan fogalma, felosztása ; a mozgás tényei ; a megismerés tárgyai ; az érzéki megismerés ; érzetek, szemlélet, képzelet ; értelmi megismerés, érzéki és eszes törekvés : az érzelmesség tényei lelki életjelenségek alapja ; az emberi természet közönséges módosulásai.

Tanította : **Bándi Vazul.**

Szabadkézi rajz, mint a görög nyelvet helyettesítő tárgy, heti 2 óra. Diszitmények folytatása bővebb ismertetésekkel. Kéz, láb és az emberi fejnek rajzolása jó graphikus mintákról ; megelőzőleg a különféle részek felosztásai és arányainak magyarázata mellett.

b) Ábrázoló geometria, heti 2 óra. K. k. Adamovics János. A térelemek derékszögű ábrázolása és viszonylagos vonatkozásai. A középsíkok és a téralakok helyzetváltozásai. Metsző parallel és kitérő derékló egyenesek. A sík

nyomvonalai. Egyenesen fekvő pont és egyenes, a sík metszéspontja, sikon fekvő pont, egyenes és idom. Sík képsíkszögei. Az egyenes vonal valódi hossza, a kör és szabályos idomok valódi nagyságra forgatás által.

Tanította: **Sipos Sándor.**

VIII. OSZTÁLY.

Osztályfőnök: **Glósz Miksa.**

Hittan, heti 2 óra. A kath. egyház története annak alapításától a legújabb korig. K. k. Wappler: A kath. egyház története.

Tanította: **P. Kopatz J. Pátrik.**

Magyar nyelv, heti 3 óra. A magyar irodalom története ezzel kapcsolatban mutatóványok a fontosabb írókból, kiválóbb irodalomtörténeti értekezésekből. A magyar nyelv törvényeinek rövid ismertetése. Havonként egy írásbeli házi dolgozat. Kézikönyv Beöthy Zsolt: A magyar nemzeti irodalom történeti ismertetése.

Tanította: **Rieszner Ödön.**

Német nyelv, heti 2 óra. A német vigjáték elmélete és fejlődésének ismertetése után olvastatott: Schiller: „Wilhelm Tell“-je. Die Ermordung Vallensteins. Aus dem „Laokoon“. Sage Das Märchen, Szavaltatok. Magyar-német ford. különböző szerzőktől. Schiller „Wilhelm Tell“. (T. O. T.) Havonként egy iskolai írásbeli dolgozat, fordítás magyar-ról németre. K. k. Heinrich G. Deutsches Lehr- und Lesebuch“ III. K.

Tanította: **Haydn J. Hugó.**

Latin nyelv, heti 3 óra. Kk. Horatius: Pozder-féle kiadás. Dávid-Pozder: Tacitus szemelvények. Horatius életrajza s működéseinek ismertetése után a Satirák I. könyvéből az 1., 4. 10. satira; a II. könyvéből a 1., 4., 5., 6. Liber Epodonból az 1., 4., 5., 13., 17. ódája. Az ódák I. könyvéből az 1., 3., 8., 11., 12., 14., 19., 21., 26., 36. II. 3., 12. III. 3., 7., 12., 30., IV. 3., 4., 7., 10. De arte poetica. Tacitusból Augustus. Tiberius. Livia és a senatus. Judea és népe. Nyelvi, tárgyi és aesthetikai fejtegetésekkel. Extemporalék. Szövegemlézés. Kéthetenként egy írásbeli iskolai dolgozat. Szemléltetés: Baummeister, Langl, Sich, Polgár s egyéb szerzők nyomán.

Tanította: **Glósz Miksa.**

Görög nyelv, heti 4 óra. A szó- és mondatlan főbb pontjainak ébrentartása mellett költői olvasmányul felvettett Homeros Odysseájából az I., II. és III-ik ének, prózai olvasmányul pedig Plato Apológiája szolgált. Emlézett részek Homeros Odys. I. 1—32. III. 1—29. Havonként egy iskolai írásbeli gyakorlat. Tankönyvül szolgált Dr. Csengeri János Hommer Odysseája és Dr. Szamosi János: Platoja.

Tanította : **Petres András.**

Görögpótló irodalom, heti 2 óra. Tárgy : Olvasmányul szolgáltak : Széchenyi Hiteljéből, Wesselényi „Baliteleték” cz. művéből, Kölcsey „Országgyűlési naplójából”, Br. Eötvös József „Reformjából”, Kemény Zsigmond „Tanulmányaiból” válogatott részletek. A görög irodalomból : Platon és Aristoteles szemelvények. Íratott egész tanévben 3 házi dolgozat. Kézikönyv Dr. Jancsó Benedek : Magyar irodalmi olvasmányok. Alexander Bernát : Pláton és Aristoteles szemelvények.

Tanította : **Risner Ödön.**

Történelem, heti 3 óra. Magyarország oknyomozó történelme a magyarok bejövételétől 1867-ig. Tankönyv : Horváth M. „A magyarok története rövid előadásban.”

Tanította : **Szász Károly.**

Mennyiségtan, heti 3 óra. Kapcsolástan. Newton binomialis tételének lefejtése és alkalmazása, mélyebb fokú gyökkivonásra. Az algebra alkalmazása a mértanra. A pont helyzetének és két pont távolságának elemző meghatározása. Ezután az egész algebrai és mértani tanulmányok csoportokba szedett és gyakorlati példák kidolgozásával kapcsolatos ismételése. Havonként egy iskolai írásbeli dolgozat. K. k. Mocknik-Klamarik-Wagner : Algebra és Mértan.

Tanította : **Jakab Antal.**

Természettan, heti 4 óra. A vegytan alapvonalai : a vegyületek törvényei, egyszerűbb vegyületcsoportok, ezek összetétele és főbb tulajdonságuk. Továbbá a hőtán, a mágnesség és villamosság tüneményei és röviden a Cosmographia. Tankönyv Fehér Ipoly : Kisérleti Természettan.

Tanította : **Pál Gábor.**

Bölcsészet, heti 2 óra. K. k. mint a VII. osztályban.

A logika fogalma és felosztása ; a fogalom általában ; elemi dialektika, a tételek, a deduktív és induktív fogalomalakulás szabályai ; módszeres dialektika és kritika.

Tanította : **Bándi Vazul.**

b) *Szabadkézi rajz*, folytatólag : kezek, lábak és fejek rajzolása különféle állásban jó graphikus minták és öntvények után.

a) *Ábrázoló geometria*, szögletes, szabályos és gömbölyű testek, ezek sikkal és egyenessel való átmetszései és kifejtésök. Az eltanult testek saját és vetett árnyékainak meghatározása és ábrázolása. Ezek vonatkozásai, a térelemek és kifejtésök.

Tanította : **Sipos Sándor.**

Tornászat.

A gymn. ifjuság 4 külön-külön csoportra osztatott, még pedig az I. oszt. az 1-ső, a II. a 2-ik, a III. a 3-ik ; a IV. osztály a 4-ik csoportba.

1. *Csoport : I. osztály*, heti 2 óra. Rend-, járó és szabadgyakorlatok ; kirándulások, labdázás, kötélhuzás és társas játékok.

2. *Csoport : II. osztály*, heti 2 óra. Sor-, rend-, szabad- és szergyakorlatok. Kirándulások, labdázás, kötélhuzás és társas játékok.

3. *Csoport* : ugyan az, mint a 2. csoport.

4. *Csoport*, heti 2 óra, ugyanaz, mint a 3. csoportban, csakhogy nehezebb kivitellel.

Tanította : **Korber Imre.**

V. és VI. *osztály*, heti 2 óra.

Az előirt rend- és menetgyakorlatok. Szergyakorlatok komplikáltabb formái a nyújtón, korláton és póznán. Ló- és ugrásgyakorlatok. Birkozás és labdajátékok.

VII., VIII. *osztály*, heti 2 óra. Ugyanaz, mi az V. és VI. osztálynak.

Felmentettek 6 tanulót.

Tanította : **Riszner Ödön.**

2. Rendkívüli tantárgyak.

É n e k.

1. Gymn. ifjuság az énekben 3 csoportra osztatott, ugymint : kezdők, haladók és daloskörre, miután alól irt

zenetanár által a mult tanévben a 4 alsóbb osztály a kezdők és a 4 felsőbb osztály a haladók oktatásában részesült.

1. *Kezdők.* Az I. osztály tanulói és oly ifjak, kik más intézetből jöttek. Ehez képest az alapismeretekből u. m. vonalrendszer, a hangjegyeknek ezen rendszerbe való beillesztése; a hangjegyek írásmódja, mennyisége és értéke. ütemek, térközök; továbbá az egyszerű és kettős keresztek jelentősége és használata; feloldó jel, hegedű vagy g-kulcs, pontok különféle helyei, szün-, ismétlő-, zár-, köt- és előadásjelek, segédelőadásjelek hangkapocs. (syncope). A hangjegyek és lépcsők gyakorlati kifejezése, a hangszervek idomítása, elebb előhangoztatás és hegedű mellett, később az egyeseknél, azután csoportokban. — Fokozatos gyakorlatok a rendszeres hangjegy olvasáshoz és énekléshez. Egyházi énekek és választékos irányu könnyebb világi dalok betanulása.

2. *Haladók.* A II., III. és IV. osztály tanulóival, minthogy ezek a mult tanévben már a kezdők oktatásában részesültek, röviden ismételtetett a mult elméleti és gyakorlati rész. A már énekelt egyházi és világi énekek áttanulmányozása s ujabbaknak betanulása. K. k. Zsasskovszky Bartalus.

3. *Dalkör.* Az ifjusági dalkör a haladók jobbjaiából alakított (98 ifju), kik ünnepélyesebb alkalmakkor választékos irányu dalokat adtak elő, szóló, kettős, négyesben, továbbá férfi- és vegyeskarban.

Tanította : **Korber Imre.**

Z e n e.

A zenei oktatásnál is az ifjuság (51 ifju), a folyó tanévben, mint „kezdők,” „a) haladók” és „b) haladók” tanítottak. Összesen heti 7 órában.

1. *Kezdők.* A kezdőknek a jelen tanévben (szám szerint 16 ifju) előadtak: a zenei alapismeretek oly formá egymásutánban, mint az éneknél jelezve van, azon különbséggel mégis, hogy a hol az énektanításnál a hangszervi gyakorlatok kezdődnek, ott a zenénél a hangszerek alkalmazása és kezelése vette kezdetét. A hangszer leírása és egyes részeinek elnevezése, a test és hangszer tartása, felszerelése és hangolása, a nyirettyü egyensúlyos kezelése, az ujjak szabályszerű elhelyezése. Ezután a rendes gyakorlati zene, zeneiskola fokozatos, de minél biztosabb haladással. K. k. Huber Károly.

2. a) *Haladók.* A haladók csoportja a mult tanévben sikerrel végzett kezdők sorából alakítottatott (13 ifju). A mult tanévi elméleti és gyakorlati rész rövid ismételése után folytatása az Etudesnek egy, két, három b-vel és kereszttel, nyolczadok, tizenhatodok és harminczkettedek játszása a kötött, és staccató-hangjegyek kivitele, továbbá a második fekvés ismertetése, végre összjáték, úgy mint duett, quartett és egész zenekarban. K. k. Huber K.

3. b) *Haladók.* (6 ifju.) Ugyanaz, mi a haladóknak. Azon felül keresztek és b-k teljes számban való használata. A második és harmadik fekvés ismertetése és betanulása. Összhangtan elemei.

4. *Zenekar.* Az ifjusági zenekar az a) haladók és b) haladók jobbjaiból alakítottatott (16 ifju), kik ünnepélyesebb alkalmakkor a nemzeti és classicus zenéből vonó hangszereken darabokat adtak elő ugymint: szóló, quartett és egész zenekarban. Folyó tanévben az ifjusági zenekar 1 egyházi, 14 magyar népdalt és 4 classikus zenedarabot tanult be s adott elő.

Zenekar tagjai: Boga Ubald, Orbán Mihály, Orosz Lajos, Tompos Gábor, Kerekes Gyula V. oszt. t. István János, Incze György VI. oszt. t. Benke Antal, Gombos József, Krausz István, Kerekes Károly, László Dezső, Thuróczy Albert, Vida József VII. oszt. tanulók. Lakatos József VIII. és Kozma Géza IV. oszt. magán tanuló.

Tanította : **Korber Imre.**

Francia nyelv.

A francia nyelvet tanuló ifjuság 35 ifju ezen tanévben is 3 csoportra azaz „kezdők“, „haladók“ és b) haladók csoportjára osztatott. Összesen heti 4 óra.

1. *Kezdők*, heti 2 óra. K. k. Dr. Ploetz ; Syllabaire. Tananyag : Hangtan a francia olvasás szabályai. Az egyszerű mondatból kiindulva az igehajlítás, állító, kérdő, tagadó és kérdő tagadó alakban. Körülírt igeragozás. A határozott, határozatlan és részelő névelő. Főnevek ejtegetése. A melléknevek neme, egyeztetése és fokozása. A számnevek. A névmások. Szótanulás. Fordítások. Havonként egy írásbeli iskolai dolgozat.

2. *Haladók*, heti 2 óra. K. k. Hofer Károly „Rend-

szeres francia nyelvtan; a beszédrészek nyelvtana részletesen, a rendes és rendhagyó igék ragozása behatóan. Olvasmányok. Szótanulás. Fordítások. Költemények és mesék betanulása. Havonként egy írásbeli iskolai dolgozat.

b) *Haladók*, heti 1 óra. K. k. Hofer Károly „Rendszeres francia nyelvtan és Kohn Adolf olvasókönyve”; rendes és rendhagyó igék ismétlése behatóan. Olvasmányok fordítása francziából magyarra és magyarból francziára. Költemények és mesék betanulása. Francia társalgás.

Tanította: **Korber Imre.**

V. Írásbeli dolgozatok.

1. A felgymnasiumi magyar nyelvi tétel.

V. OSZTÁLY.

1. Csik-Somlyó és vidéke. (Leírás.) 2. Arany János mint balladairó. 3. Kiss József: „Ágota kisasszony“ című balladájának széptani méltatása. 4. Karácsony-est költészete. (Költői leírás.) 5. „Te saxa loquuntur“. (Elmélkedés.) 6. „Nemcsak dicsőké a haza, a munkás, pór, szegény, bár észrevétlen dolgozik a hon derületén“. (Vörösmarty M.) Chria. 7. A fősvény (jellemkép). 8. A fa szerepe a természet háztartásában és az iparban (értekezés). 9. Mit és hogyan kell olvasni? 10. A keresztes hadjáratok következményei (történelmi fejtegetés).

VI. OSZTÁLY.

1. Isten nevében kezdj munkához. (Elmélkedés.) 2. A keresztény felebaráti szeretet. 3. A történetírás szerepe a népek történetében. 4. „A tudós nők“ személyeinek jellemzése. 5. Hunyadi János a keresztény és hazafiúi hős. 6. Miként kell az ifjunak a költőket olvasni? 7. A katonai pályára buzdító beszéd a magyar ifjusághoz. 8. Egy szabadon választott szónoki beszéd szerkezetani elemzése. 9. A francia forradalom okai tekintettel a XVIII. századbeli francia forradalomra. 10. A gerinczesek osztályainak összehasonlítása.

VII. OSZTÁLY.

1. A költészet viszonya a többi művészetekhez. 2. Egy szabadon választott költemény aesthetikai tárgyalása. 3. Az időmértékes verselés a magyar költészetben. 4. Petőfi költészetének jellemzőbb sajátosságai, különös tekintettel lyrá-

jának eszméire. 5. Csokonay és Berzsenyi ólái. 6. A nagyszerűség a Zrinyiászban és a Zalán futásában. 7. Jósika regényei. 8. Arany balladái. 9. Bánk bán tragicuma. 10. Magyarország politikai jelentősége földrajzi szempontból.

VIII. OSZTÁLY.

1. Codex-irodalmunk és codexeink nyelvi sajátosságai. 2. Használt-e irodalmunknak a hitvitázás? 3. Miért fontos a Zrinyiász a magyar epikában? 4. Nyelvujítás és nyelvrontás. 5. Drámánk fejlődése Kisfaludy Károlylyal befejezőleg. 6. Az akarat szabadsága. 7. Az ember tragédiája vallás-erkölcsi szempontból. 8. Szabad választásra: a) Hazafias lyránk fejlődése; b) Alkotmányunk fejlődése 1815—48.

2. Az írásbeli érettségi vizsgálat tételői.

a) *A magyarból*: 1. A klasszikai óda költőinknél. Jeles 5, jó 7, elégséges 4.

2. A magyar nemzet végzettjeljes napjai s az azokból származott politikai, kulturális és nemzetiségi hátrányok. Jeles 1.

3. Minő összefüggés van a munka és meleg között. Jeles 2, elégséges 1.

b) *A német nyelvből*: „Pókayné“. Fordítás magyarból németre. Jeles 5, jó 10, elégséges 6.

c) *A latin nyelvből*: „Trajánus és Hadrianus érdeimei“. Fordítás magyarból latinra. Jeles 6, jó 6, elégséges 9.

d) *A görög nyelvből*: Telemachos útrakelése. Jeles 3, jó 8, elégséges 6.

e) *A mennyiségtanból*: a) Valamely trapezben a két egyenközü oldal különbsége 3 méter; a trapez magassága a két egyenközü oldal középértéke. Mekkora a két egyenközü oldal s a magasság, ha a kisebb egyenközü oldal fölött szerkesztett négyzetnek a kétszeres területe $7\frac{3}{4}$ m²-rel nagyobb a trapez területénél?

b) Selmeczbánya hosszúsága $36^{\circ} 33' 50''$; szélessége $48^{\circ} 27' 45''$ Brassó hosszúsága $43^{\circ} 13' 32''$, szélessége $45^{\circ} 36' 30''$ mily távol van Selmeczbánya Brassótól? 9 jeles, 12 jó.

VI. Önképzőkör.

Az 1898. szeptember 8-án tartott alakuló gyűlésen a tisztikar a következőképen alakult meg: elnök Fülöp Sámuel VIII. o. t., főjegyző Klára András VIII. o. t., titkár Csedő András VIII. o. t., aljegyzők Bándi Ignác és Pál Ignác VII o. t., pénztáros Elthes Zoltán VII. o. t., a bíráló bizottság tagjai a VIII. osztályból Bodó Ferenc és Lakatos János, a VII. osztályból Márton Venczel és Péter Antal.

Az alakuló gyűlésen kívül 12 rendes és 2 nyilvános gyűlés volt. A rendes tagok száma 62, az V. és VI. osztályosok rendkívül tagok voltak.

Az egész év folyamán bírálat alá került 129 mű és pedig 97 próza és 32 vers, az előbbiek közül 5 német fordítás, az utóbbik mind eredetiek. A „Haladás“ lapjaira méltónak ítélték 33 művet, melyek közül 29 próza és négy vers. Ezeken kívül, a Haladásba irattak Fülöp Sámuel elnöki megnyitója okt. 6-án, nov. 5-én és márczius 15-én tartott felolvasásai és Benke Antal VII. o. tanulónak a püspök urhoz tartott üdvözlő beszéde. A prózai művek, beszédek, aesthetikai fejtegetések, elbeszélések, leírások, fordítások. A verses művek: Ballada, epigrammák, dalok, idyll és elegia.

Megemlítésre méltó művek: 1. Fülöp Sámuel elnöki megnyitója és említett felolvasásai. 2. „Gondolatok halottak estéjén“, Thruóczy Albert VII. o. t. 3. „A locarnói koldusasszony“, ford. Br. Rudnyánszky Sándor VIII. o. t. 4. „Ballassy Bálint jellemzése“, írta Darvas Dávid VIII. o. t. 5. „A nap“, írta Dóczy Kálmán VIII. o. t. 6. „Mert a boldogságra kevés csak a jelen, multon épül az és emlékezeten“ (Chria), írta Veress Gyárfás VII. o. t. 7. „Szent Imre herczeg“ (Dicsbeszéd), írta Márkos Endre VII. o. t. 8. „Miért szerettem szülőföldemet?“ írta Kurkó Ignác VII. o. t. 9. „Báró Eötvös mint regényíró“, írta Botár Béni VIII. o. t. 10. „A sorsüldözött özvegy“ írta Benke Antal VII. o. t. 11. „A török birodalom emelkedésének és nagyságának okai“, írta Antal Áron VIII. o. t. 12. „Nemes szívek“, írta Márton Venczel VII. o. t. 13. „Borszék keletkezése“, írta Bajkó András VII. o. t. 14. „Itt a tavasz“, írta Benke Antal VII. o. t.

15. „A mennyiségtan és természettudományok haszna és fontossága“, írta Csedő András VIII. o. t. 16. „Arany János jelleme lyrai költeményeiben“, írta Gál Endre VII. o. t.

Szavaltat volt 74. E téren kitüntek a VIII. osztályból Bodó Ferencz, Fülöp Sámuel, Lakatos János és Szacs vay József VII. osztályból Benke Antal, Márton Venczel és Péter Antal; VI. osztályból Fuchs Hermann.

Körünk kegyeletesen ünnepelte meg okt. 6-át és márczius 15-ét. Vezető tanár a következő pályatételeket tűzte ki: 1. „Az 1848—49-iki szabadság harez indító okai és eseményei“, 2. „Vörösmarty és Petőfi lyrája“ (Összehasonlítás) és 3. „A villamosság gyakorlati alkalmazásai“. Az elsőre beérkezett művek szerzői Antal Áron VIII. o. t. 6 frt, Kurkó Ignác és Ráduly Mózes VII. o. t. 3—3 frt pályadíjat nyertek. A másodikra 4 pályamunka érkezett, melyek közül az Elthes Zoltán és Ráduly Mózes VII. o. t. tanulóké közt az 5 frt pályadíj megosztatott, dícséretben részesültek Benke Antal és Kurkó Ignác VII. o. t. A harmadikra két mű érkezett, melyek szerzői Kovács András VIII. o. t. és Márton Sándor VII. o. t. 3—3 frt pályadíjat nyertek. A kör ezenkívül Fülöp Sámuel elnök buzgó tevékenységét 5 frttal jutalmazta.

Gyűléseinken többször megjelentek Bándi Vazaul igazgató, Csató János, Glósz Miksa, Jakab Antal, Kopacz J. Patrik, Pál Gábor, Riszner Ödön és Wassylkievitz Viktor tanár urak. Fogadják hálás köszönetünket.

A kör járatta a Vasárnapi Ujságot, Magyar Szemlét és Tanulók Lapját.

Pénztár állása:

a) Bevétel:

1. A mult évről maradt a begyült	
hárálékokkal	99 frt 99 kr,
2. Ez évi bevétel	36 frt — kr,
Összesen:	135 frt 99 kr.

b) Kiadás:

1. Jutalmakra	28 frt — kr,
2. Vasárnapi Ujság	8 frt —
3. Magyar Szemle	6 frt —
4. Tanulók Lapja	4 frt 80
5. Porto	— frt 55 „
Összesen:	47 frt 35 kr.
Marad készpénzben	88 frt 64 kr.

Dr. Balló István,
az önképzőkör vezetője.

VII. Tanszerek gyarapodása.

1. Könyvtárak.

I. A tanári könyvtár az 1898—99. iskolai évben a következő művekkel gyarapodott:

1. Hittudomány: *Nagy A.* Hitelmezés példákban. Komárom 1884. (V. u.) — *Pázmány P.* Összes munkái. 4. köt. Budapest. 1898. (V. u.) — *Stolcz—Ruschek.* Üdvözlégymária. Budapest. 1898. (A. u.)

2. Magyar nyelv és irodalom: *Balassa B.* költeményei, kiadja Sziladi Áron. Budapest. 1890. — *Faquet-Haraszthy.* A XVIII. század. Irodalmi tanulmányok. Budapest. 1898. — *Ferenczy J.* A magyar hírlapirodalom története. 1780—1867. Budapest. 1887. — *Gregsus A.:* A balladáról. Budapest. 1886. — *Greguss A.* Shakspehre pályája. Budapest. 1880. — *Heinrich G.* Régi magyar könyvtár V—IX. k. Budap. 1899. — (V. u.) *Jókai M.:* Regényei 91—100. k. Budapest. 1898. (A. u.) — *Katona J.* Bánk-Bánja. Budapest. 1898. — *Dr. May K.* A csendes Oczeánon. Budapest. 1898. (V. u.) *Mészáros A.* Ciprus-ág, melyet III-dik Béla magyar király ravatalára örök halála és kegyeletes hódolata jeléül tesz a magyar ciscercita rend. Budapest. 1898. — *Garay J.:* összes költeményei kiadja Ney F. Pest. 1854. — *Ruschek A.* A keresztény nő. Budapest. 1898. (A. u.) — *Salamon F.* Irodalmi tanulmányok. Budapest. 1898. (V. u.) — Szent István Társulat tagjainak névsora. Budapest. 1898. (A. u.) — *Szily K.* Adalékok a magyar nyelv és irodalom történetéhez. Bpest. 1898. — *Simonyi Zsigmond:* Tűzetes magyar nyelvtan történeti alapon. Budapest. 1896. — *Szabó Károly:* Régi magyar könyvtár III. k. II. r. Budapest. 1898. — *Toldy F.* összegyűjtött munkái. Budapest. 1782. I—VIII. k. — *Dr. Váradi Antal.* A tragédia második része. Budapest. 1887. (V. u.) —

3. Classica philologia: *Bellermann L.* Sophokles Ajax. Leipzig. 188 — *Croiset-Kempf:* A görög eposz története II. k. Budap. 1892—4. — *Dr. Harre P.* Lateinische Grammatik I., II. Thl. Berlin 1893. — *Dr. Kacs Kovics K.* Plu.

tarchos párhuzamos életrajzai. Budapest. 1895. — *Dr. Kaegi* Griechische Schulgrammatik. Berlin. 1895. — *Kappes K.* Vergilsu, Buccolica Georgica. 1876. — *Siebert u. Blass*; Plutarch's ausgewählte. Biographien Leipzig. 1876/98. I—VI. — *Schulze*: Beiträge zur Erklärung der röm. Elegiker. Berlin. 1893—1898. (V. u.)

4. **Modern philologia**: Die Bibliosthek des Dichters Nicolaus Zrinyi. Wien. 1893. (Minister aj.) Delbrück Einleitung in das Sprachstudium. Leipzig. 1893. — *Goedeke-Goethe*: Grundriss zur Geschichte der deutschen Dichtung. Leipzig. Dresden. Berlin. 1898. 18. 19. f. — *Hermann P.* Prinzipien der Sprachgeschichte. Halle 189. — *Ugyanattól*: Mittelhoch deutsche Grammatik. Halle. 1894. — *Fr. Kaufmann*: Deutsche Grammatik. Marburg. 1895. — *Kern Fr.*: Die deutsche Satzlehre. Berlin. 1888. — U. e. Deutsche Metrik. Marburg. 1897. — *Leimbach Karl*: Ausgewählte deutsche Dichtungen. Leipzig u. Frankfurt 1896. — *U. a.* Die deutschen Dichter der Neuzeit und Gegenwart. Leipzig. 1885—97. — *Dr. Weinhold*: Mittelhochdeutsche Grammatik. Paderborn. 1883. (V. u.)

5. **Történelem és régészet**: *Dr. Czobor B.* Magyarország emlékei az ezredéves orsz. kiállításon. Budap. 1899. — Erdély országgyűlési emlékek. Budapest. 1899. (V. u.) *Gombos Fer*: Az 1437. évi parasztlázadás története. Kolozsvár. 1898. — *Dr. Károlyi Árpád*: Monumenta Comitum Regni Hungariae XI. k. Budap. 1899. — *Ipolyi A.*: Magyar műtörténelmi tanulmányai. Budap. 1884. — Monumenta Hungariae Historica. Budap. 1899. XXX. k. *Dr. Szádeczky L.* Székely oklevéltár. Kolozsvár. 1898. — *Szilágyi S.*: A magyar nemzet története. Budap. 1898. (V. u.)

6. **Földrajz. Utleírás. Statisztika**: *Bokor G.* A magyar hiv. statisztika fejlődése és szervezete. Budap. 1896. — Magyar statisztikai közlemények Budap. 1894/7. VII—IX. XI—XIII, XV—XVIII. *Dr. Roth Zoltán*: Magyarország statisztikája. Budap. 1896. *Zetl Ágoston*: Északamerikai tanulmányutan. Budapest. 1898. (A. u.)

7. **Természet- és vegytan**: Akad. Almanach. Budapest. *Bugát P.* Természettani szóhalmaz Budán. 1844. — *Salgó Ernő*: A természettudományi megismerés alapjai. Budap. 1898. — *Dr. Lengyel Béla*: Chemia I. k. Szervetlen chemia. Budap. 1889. — *Konkoly Tege Miklós*: Körültekintés néhány nyugoteurópai observatoriumban. Budap.

1898. — A m. kir. orsz. meterologiai és földmagnességi intézet évkönyvei XXVI. 1899. I. Budapest. 1898. — XXVII. köt. I., III. A. u.

9. **Természettarajz és orvostudomány.** Értesítő az Erdélyi Muzeumegylet orvos-természettudományi szakosztályából. Kolozsvártt. 1898. V. u.

10. **Bölcsész. Nevelés-tudomány. Aesthetika:** *Emmer-son-Szász. K.*: Az emberi szellem képviselői. Budapest. 1894. V. u. — *Erdélyi*: Róm. kath. tanárok kongresszusa Kolozsvártt. Budapest. 1898. A. u.

11. **Jogtudomány és nemzetgazdaság:** *Laveleye Dr. Bartha*: A tulajdonos kezdetleges alakjai. Budapest. 1894. V. u. — Székely művelődési és közgazdasági egylet emlékkönyve. Budapest. 1886. A. u.

12. **Művészeti szakmák** *Csapodi-Tissie*: Az elfáradás és testgyakorlás. Budapest. 1899. — *Kőrössy L.*: Egyiptom művészete. — *Ruskin Geőcze S.* Velence kövei III. része. Budapest. 1898. V. u.

13. **Folyóiratok és lapok**: Akadémiai Értesítő. Budapest. 1898. — Archaeologiai Értesítő. Budapest. 1898. — Bölcsészeti folyóirat. Budapest. 1898. — Budapesti szemle. Budapest. 1898. — Egyetemi philologia Közlöny. Budapest. 1898. — Erdélyi Muzeum. Kolozsvár. 1898. — Földrajzi Közlöny. Budapest. 1898. — Hitszónoklati folyóirat. Budapest. 1898. — Herkulesz. Budapest. 1898. — Irodalomtörténeti Értesítő. Budapest. 1898. — Kath-Paedagogia. Budapest. 1898. — Kath. Szemle. Budapest. 1898. — Magyar írók élete és munkái. Budapest. 1898. — Magyar nyelvőr. Budapest. 1898. — Magyar tájszótár. Budapest. 1898. — Magyar történeti Életrajzok Budapest. 1898. — Math. és teom. tud. Értesítő. Budapest. 1898. — Matematikai Értesítő. Budapest. 1898. — Matematikai és phisikai lapok. Budapest. Budapest. 1898. — Nyelvtudományi közlemények. Budapest. 1898. — Orsz. középt. Tanáregyleti Közlöny. Budapest. 1898. — Századok. Budapest. 1898. — Természettudományi Közlöny. Budapest. 1898. — Történelmi Tár, Budapest. 1899. V. u.

14. **Vegyesek**: Az erd. róm. kath. status Igazgatótanácsának jelentése 1898. Kolozsvárt. 1898. Az erd. róm. kath. alapok és uradalmak 1897. évi zárszámadások és 1899. évi költségvetései Kolozsvártt. 1898.

Ifjusági könyvtár. a) **Ajándék**: Bota E. Rózsabimbók, Püspök úr Ó Méltóságától. — A magy. vörös kereszt-

egylet 1897. évi jelentése, a nmlgú vall. és közokt. Miniszteriumtól. Dr. Weisz K. J. Világtörténelem 5 k., Szabó F. német-eleméri pleb. úrtól. — Boross V. Mátyás király (tört. reg.) 2 k., Daczó József M. A. V. pályafelügyelő úrtól. — Bodenstedt F. Shakespeáre és művei, Nagy S. VII. o. tan.-tól. Az Osztrák-Magyar Monarchia a nmlt. vall. és közokt. Minisztertől.

b) **Vétel:** Dr. Hankó V. Székelyföld. — Gáspár A. Az elrabolt gyermek (2. péld.). — Marczali H. Nagy képes világtörténet. 2 k. — Szilágyi S. A magy. nemzet története 60 f. (folyt.). — Lányi Greksa Cantate Vogel M. Szentek élete. Fáy A. Oskolai és házi növendékélet (2 péld.). — Szilády A. Balassa Bálint költeményei. — Tom Titt. 100 kísérlete III. k. — Alt Móricz (Br. Jósika M. Ifjabb Békési F. Kalandjai 2 k. — Balassa J. A magyar nyelv. — Csiky G. Czipra nyomorúság. A proletárok, Mukányi. Szép Leányok, Kaviár, Bozóti Márta, Czeczil házassága, Nora, Buborékok, Spartacus, Királyfogás. — Latkócy M. Magy. szentegyházak regéi. — Szekrényt L. A csendes óceánon. — Haller J. Tört. hazugságok. — A magy. nép könyvtára 6 k. — Erzsébet. — Polikeit K. Astronomia. — Prém J. A képzőműv. tört. — Fáylné H. M. kis mesék. — Hildebrandt C. Robinson gyarmata. — Benedek E. kis könyvtár 5 f. — Indvig J. Virágok az útfélen. — Seemann G. Libapásztor. — Uhrl J. Agról szakadt senkié, A Balaton partján. — Barna. — Kardos. Serdülők könyve. — Ambrozovics. — Meszlényi, A meghallgatott ima. — Baróti, Fehér sas. — Conscience H. A szegény nemes. — Cornelius Nepos munkái 2 f. Fraknoi V. A magy. nemzet tört. 3 k. — Györök L. Lázadó hajósnép viszontagságai. — Höcker O. Isten nem hagyja el övéit. — Jókai M. A magy. nemzet tört. reg. rajzokban. 3 k. — Kalocsai R. Válogatott elbesz. és színművek. — Kardos Á. Ég és föld között. — Kingsley K. A hősök. — Magyar mesekönyv. — Mayne-Read, Vilmos, a hajósinas, Fiatal utazók. — Magy S. Az önfeljű. — Reinchner K. Tell Vilmos. — Sand Gy. A hóember. — Tábori R. Görbe hegyek országa. — Tóth K. Kinizsi Pál. — K. Tóth K. A világlátók. — Tóth S. Kuruczvilág. — Valló V. Olvasm. a gazdasági chemia köréből. — Vámbéri Á. Indiai tündérmesék. — Clio Mondafűzér. — Colon F. Columbus Kr. élete és Amerika felfed. — Csengey G. A mocsarak királya. — Hartmann R. Az emberszabásu majmok. — Ipolya A. Magyar műtört. tanulmányok és alkal. beszédek. — Janesó B. Szavalókönyv. Krichof A. Képek az ember fajok életéből. — Kemény Zs. Gyulai Pál 2 k. Beszélyek és regénytöredékek 2 k. — Mikszáth K. Almanach 1898. 1899. (folyt.). — Huszka J. Magyar ornamentika.

2. Szertáarak

A) Történelem-földrajzi szertár gyarapodása: Ázsia, Afrika, Észak-Amerika, Dél-Amerika és Ausztrália térképei Rajzolta Kogutovitz Manó.

B) Az érem- és régiségtani gyűjteményhez adakozott: Ngos Dr. Czobor Béla egy lánczhid bárcza. Petres Domokos ur 12 bankó. Imre János taploczai tanító ur V. Ferdinánd huszas. Balla József csendőr-tizedes 2 ezüst, 1 nikl, 18 rézpénz. A II. osztályból Szabó D. 1 drb rézpénzt. Madár A. 12 drb réz, 3 drb. ezüst. Bálint K. 5 drb. r. Csergőffy A. 4 drb. r. Demes A. 1. r. Zakariás K. 1 ezüst, 6 r. Székely E. 2. r. A III. osztályból Szabó L. 1 r. Ferencz I. 1 r. Kelemen P. 1 r. Farkas L. 3 r. Hajdu I. r. Sándor B. 10 drb Kossuth-bankó. Léhner Gy. 4 ezüst. György Gy. 1 r. Szultán P. 7 r. Nagy-Galaczi I. 1 r. Zakariás I. 1 r. Lacz K. 1 Kossuth-b. Kósza I. 5 drb Kossuth-b. A IV. osztályból: Gábor Á. 1 r. Bors I. 2 bronz. Kovács K. 1 Kossuth-b. Elekes M. egy régi zsebkés. Az V. osztályból: Domokos Sándor 1 r. Elthes Gy. 2. r. Takó A. 5 Kossuth-b., 8 r. Váradi S. 8 r. Kerekes Gy. 1 ezüst. A VI. osztályból: Blénessy B. 1 r., 1 ezüst. Dobos F. 1 r. István I. 1 ezüst. Ifj. Kovács I. 1 ezüst. Vértés B. 1 r. Mánya M. 2 drb Kossuth-bankó. A VII. osztályból: Elthes Z. 3 r. Gombos I. 2 római ezüst, 7 bronz. Kedves P. 1 Kossuth-b. Kovács Gy. 2 r. Péter Antal 5 r. Dr. Nagy Dezső: több külföldi pénz.

C) Természettani szertár gyarapodása: 12 drb. főző-pohár, 18 drb főző-lombik, 2 könyv szűrő-papír, 5 iv lakmusz-papír, 1 liter lakmusz-oldat. A fotografiai gyakorlatokhoz: hydrochinon előhívó, aranyfürdő, száraz lemezek, celloidin-papír és kartonok. Egy nagy szikra-induktor, egy Röntgeneső, 4-es accumulator. Schenk-féle, Marconi-féle készülék (koherer, oscillator, polarizált-relais) és ehhez 3 darab száraz elem. Összesen 282 ft értékben.

D) A természetrajzi szertár gyarapodása: Ajándékok útján: Állattani praeparatumok (162 drb) Elthes Béla orvostanhallgatótól. Egy majom Gözsi Árpád gyógyszerész urtól. Egy drb közet állatlenyomattal, dr. Nagy Dezsőtől.

A botanikus kertben az V. oszt. növendékei az idén is 147 faj növényt termesztettek.

A gymnasiumi kölcsönkönyvtár állása az 1898/9-ik tanév végével.

a) Pénzben :

A mult tenévről maradt	5	frt	45	kr.
Használati díj a könyvekről	404		62	
Kamat ezimen bejött .	60		06	
Könyvszállítmányok után való 10 ⁰ / ₁₀	23		26	
Tőketörlesztés	100		—	
Összes bevétel	593	frt	39	kr.
Ebből kiadatott :	503	frt	20	kr.
Ebből a csikszeredai takarékpénztárban tőkésítettett .	4		92	
Egyeseknél el van helyezve	1236		92	

b) Könyvben

A mult tanév végén volt	3486	darab.
Jelen évi szaporodás vétel ntján	183	
A jelenlegi összes könyvállomány	3669	
A kölcsönkönyvtár kezelője <i>Nagy István</i> tanár.		

VIII. A főgymnasium kiránduló egyesülete.

A lefolyt tanévben az oktatás menete által megkivánt kisebb és csak helyiérdekű természetrajzi kirándulásokon kívül nagyobb tanulmányutat nem tehattünk ; azonban a beálló szünidőre tervezve van egy nagyobb szabásu utazás Fiuméba, még pedig menet N.-Várad, Budapest, Pécs, visszajövet Arad kiszálló helyekkel. Ezen utazásról a jövő évi értesítőben fogunk beszámolni.

Az egyesület vagyona volt a mult év

végén , 385 frt 14 kr.

A folyó évi gyarapodás :

a) rendes tagdíjakból 38 frt 30 kr.

b) alapító díjak 100 38

c) adományok . . 7 „ 80 „

Az összes vagyon tehát : 531 frt 62 kr.

Ebből kiadás a jelen évben : 31 „ 60 „

Marad tőkésített vagyon : 509 frt 02 kr.

Az ez évi jötevők a „Jótékonyág“ cz. a. vannak fel-
emlitve.

Csató János s. k.,
tanár, az egyesület elnöke.

IX. Finövelő intézet.

1. Seminarium.

A csiksomlyói róm. kath. főgymnasium mellett fennálló kettős finövelő-intézetnek szent Mihályról elnevezett seminariumi részében teljes ellátásban részesült 36 nyilvános, 22 magánalapítványos, 53 fizető és 5 szolgálattevő növendék, összesen: 116. Az alapítványosok évi 100 forintért, a fizető növendékek 120 forintért, a szolgálattevők pedig az asztalnál való felszolgálásért teljes ellátást nyertek.

Az ifjuság házi nevelését és az intézet felügyeletét Bándi Vazul gymnasiumi igazgató és seminariumi regens és Wasykiewicz Viktor tanár mint subregens vezették.

A nyilvános alapítványosok közül élveztek :

Közalapítványt :	Bodó Ferencz, Botár Béni, Klára András, Kovács András, Ma- dár József . . . VIII. oszt.
	Benke Antal, Márkos András, Petrics Gusztáv . . . VII. oszt.
	Orosz Lajos, Várady Sándor, Zonda Ger- gely . . . V. oszt.
	Pap Béla . . . IV.
	Puskás Gábor . . . III.
Bíró-félét :	Bardocz János . . . VI.
Bors Bálint-félét :	Csedő András . . . VIII.
	Márton Sándor . . . VII.
Bors Barnabás-félét :	Tompos Gábor . . . V.
	Bors István . . . IV.
Bögözi-félét :	Bögözi Mihály . . . V.
Csomortáni-félét :	Kovács Gyárfás . . . VI.

Darvas-félét :	Kovács Albert	VII. oszt.
	Szabó Dénes	III.
Dénes-félét :	Eltes Zoltán	VII.
Fogarasy-félét :	Berecz Sándor	VI.
Fülöp Alajos-félét :	Fülöp József	VI.
Kedves Zsuzsánna-félét :	Antal József	V.
Keresztes-félét :	Kurkó Ignác	VII.
Kovács Miklós-félét :	Élthes Gyula	V.
Kovács Péter félét :	Potyó Antal	III.
Lukács Mihály-félét :	Gábosi Lajos	VIII.
	Szöcs Albert	III.
Molnár József-félét :	Lakatos János	VIII.
	Ráduly Mózes	VII.
	Daragus András, Kovács	
	József	VI.
Sántha-félét :	Sántha Beniam	VI.
Tankó-félét :	Beke Miklós	III.

A magánalapítványosok közül élveztek:

Boeskor Elek-félét:	Boeskor László	V. oszt.
Borcsa Elek-félét:	Borcsa Gergely	V.
Bors Bálint félét:	Pál Ignác	VII.
Buzás Mihály-félét:	Bodó Dénes	VI.
Demény-Szabó-félét :	Pakó János	VIII.
Ferenczy-félét:	Péter Antal	VII.
	Tatár János, Tódor	
	János	VI.
	Domokos Sándor	V.
	Kugler Vilmos	IV.
	Berecz János	III.
Haller Mária-félét:	Blénesi Balázs	VI.
Kedves Bara-félét :	Kedves Péter	VII.
Madár Imre-félét:	Bogády Gábor	V.
Molnár Balázs-félé :	Koós Ferencz, Mol-	
	nár Imre	V.
	Molnár Lajos	III.
Nagy István-félét:	Gál Károly	I.
Péterffy-félét:	Veres Dénes, Veres,	
	Gyárfás	VII.
	Domby János	II.

A seminárium a finevelő intézet földszinti részén van elhelyezve; van 4 tanterme, 10 hálóterme, konyha, étkező terem. Felszerelése a követelményeknek megfelel. Élelmezése kifogástalan.

2. Internatus.

Az internatusba 96 fiu vétetett fel, kik szállást, fűtést, világítást, kiszolgálást és ételmezést nyertek az intézetben Bándi Vazul igazgató és Csató János internatus felügyelőtanár gondos vezetése alatt. Az internatusi ifjuság a seminariummal közös finővelő intézet emeleti részét foglalta el 2 tanteremmel és 11 hálószobával. Étterme és betegszobája a seminariummal közös volt.

Az intézet nem lévén képes az összes jelentkező tanulókat befogadni, az alsóbb osztályosok a községi lakosoknál nyertek szállást, azonban ezek is, valamint a vidékről bejáró tanulók csend-idő alatt az intézetbe jöhettek komoly foglalkozásra.

Ugy az ifjuság erkölcsi magaviselete, mind az egészségi állapotok általában jók voltak.

Csikvármegye ez évben is az internatus költségei fedezésére 370 frtot adott. Az egyes növendékek fűtés, világítás, kiszolgálás és lakbér czimén fizettek 8 frtot.

Folyó tanévben már az összes tanuló ifjuság az intézetben nyert ételmezést. Az ételmezési díj havonként 4 frt 70 kr volt kenyér nélkül, vagy 6 frt 30 kr kenyérrel. A kiknek szülői az ételmet természetben szállították, azok 6 frtot főzetési díjat fizettek. Az intézeti előjáróság az ifjak kielégítő táplálkozása érdekében multhatatlan szükségesnek látta, hogy jövőre az internatusi ifjaknak a kenyér ne héthétről-hétre szállitassék a szülők által, hanem a kenyér itt az intézetben süttessék, akár a szállított gabnából, akár pénzdíj ellenében. Egyéb élelmiszerek tarisnyázása, vagy pénzben való kiegyenlítése azonban jövőre is a szülők tettségére bízatik. Az internatusi előjáróságnak gondja volt rá, hogy az ételmezés úgy minőség, mind mennyiség tekintetében a szerződésnek megfelelő legyen.

Az internatusi ifjak asztalánál való felszolgálásért 6 tanuló ingyen ellátást nyert.

A seminariumba és internatusba való felvétel módzatai ezen Ertesítő végén olvashatók.

X. Az ifjuság érdemsorozata.

Az érdemsorozatban előforduló számjegyek jelentése.

1. Erkölcsi magaviselet:

1 = jó; 2 = szabályszerű; 3 = kevésbé szabályszerű.

2. Előmenetel az egyes tárgyakban:

1 jeles; 2 = jó; 3 = elégséges; 4 = elégtelen.

Rövidítések: al. = alapítványos; int. — internátusi;

fiz. — fizető (a semináriumban); ism. — ismétlő;

fm. = felmentve.

I. osztály.

A tanuló neve										
	Magaviselet	Hittan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Számítan	Rajz. geometria	Szépírá	Torna	Ének
Angi Dénes	1	1	2	2	1	2	2	2	1	1
Balázs András	1	3	3	4	3	3	2	2	2	4
Balás Lajos	1	2	2	3	1	2	1	1	2	2
Balog Lajos	1	3	3	3	2	3	3	3	2	3
5 Barcsai Sándor fiz.	1	3	3	3	3	3	2	2	1	1
Bálinth Sándor	2	3	4	4	3	3	1	2	3	4
Bocskor István	1	2	3	4	3	2	3	4	3	2
Boga Alajos	1	1	1	2	1	1	1	2	3	4
Boga István	1	2	1	2	1	2	1	1	2	4
10 Borbáth Károly	1	2	2	3	2	3	3	3	2	—
Csiby András int.	1	1	1	1	2	2	2	2	1	1
Csutak Béla fiz.	1	3	2	3	3	3	3	3	3	3
Dávid Ferencz	2	3	2	4	3	3	3	2	3	—

I. osztály.

A tanuló neve.		Magaviselet	Hittan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Számítan	Rajz, geometria	Szépirás	Torna	Enek
	Dávid István	2	3	3	3	3	3	3	3	3	—
15	Dobay István	1	1	1	1	1	2	2	2	2	3
	Dobos Ferencz	1	3	2	3	2	3	3	3	1	3
	Dobos Imre	1	1	2	2	2	2	2	3	3	2
	Dobos Máté int.	1	3	3	4	3	3	3	3	3	3
	Ferencz Sándor	1	2	2	2	1	1	1	1	2	2
20	Fodor Gábor	1	2	2	2	1	3	3	2	2	3
	Fülöp F. Elek	1	3	3	4	3	3	3	4	3	—
	Ifj. Gál Károly	1	2	4	4	3	4	3	3	3	3
	Id. Gál Károly al.	1	2	2	2	1	2	3	3	4	2
	Gegő Dávid	1	2	3	3	1	3	3	3	fm.	—
25	György Elek	1	2	1	2	2	3	3	3	3	3
	Imets Béla fiz.	1	2	3	3	2	3	2	3	1	1
	Imre László	1	2	2	3	2	3	3	3	2	—
	Jakab Lajos	2	3	4	4	3	4	3	3	3	3
	Kádár Ferencz	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1
30	Keresztes Antal	1	3	3	3	3	2	3	3	3	—
	Lakatos Izrael	1	2	2	2	2	2	3	3	1	1
	László Domokos	2	3	3	4	3	3	3	4	4	—
	Mániás Ferencz	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—
	Márkos Domokos	1	2	2	3	2	3	2	2	2	2
35	Márton Imre	1	2	2	3	2	3	2	2	2	2
	Minier Gábor fiz.	1	2	2	2	2	2	1	2	2	2
	Miklós Géza	1	3	3	3	2	3	3	3	2	2
	Nagy Pál int.	1	1	1	3	1	2	2	2	3	—
	Orbán Gyula	2	3	4	4	4	4	3	3	2	3
40	Paryán Lajos	1	1	1	1	1	1	2	1	3	—
	Salló Benjamin	1	1	1	1	1	2	2	2	1	—
	Sata Dénes fiz.	1	2	2	3	1	3	3	3	1	1
	Sándor József fiz.	2	2	3	3	3	4	3	4	3	3
	Szabó Elek int.	1	3	3	3	2	3	3	4	3	1
45.	Szakállí Manó	1	2	2	2	1	3	2	3	3	3
	Szalai József	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2
	Székely János fiz.	1	2	2	2	2	3	3	3	2	1
	Tamás Simon	1	3	3	1	3	4	3	4	2	—

I. osztály.

A tanuló neve.	Magaviselet		Magyar nyelv		Földrajz	Számítan	R. geometria	Szeplrás	Torna	Enek
	Hittan		Latin							
Vass Sándor fiz.	2	3	3	3	2	3	3	4	2	—
50 Veress Lajos int.	2	4	4	4	4	4	3	4	3	2
Wéger Lajos	1	1	1	2	2	3	1	1	1	1
52 Zakariás István fiz.	1	3	3	3	3	3	3	3	fm.	2

Elhalálozott: Szász Nándor. Kimaradtak Bartalis János, Bögözi Mihály, Keresztes András, Zakariás Dénes. Vizsgálatlan maradt: Dájbukát Dávid.

Összesen 58.

II. osztály.

A tanuló neve	Magaviselet	Vallás	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Számítás	Mértan	Torna	Szépirás	Enek	Zene
András Ferencz	1	3	3	4	3	2	3	1	3	3	—
Antal Kálmán	2	3	3	3	2	3	3	2	2	2	—
Antal Károly	2	3	3	4	2	3	1	1	2	2	—
Abrahám József	1	1	2	2	1	1	1	1	2	2	—
5 Barta Károly	1	3	3	3	2	2	3	2	2	—	—
Bákai Vilmos	2	3	4	4	3	3	3	3	3	3	—
Bálint Károly int.	1	1	1	1	3	2	3	3	1	1	—
Bálint Vilmos int.	1	2	2	4	2	2	1	1	2	1	—
Becze Gábor fiz.	2	3	3	3	3	3	3	2	4	2	—
10 Boeskor Ferencz	2	3	4	4	3	3	3	3	4	3	—
Bodó Albert	2	3	4	4	3	3	3	1	4	—	—
Bors Ignác	2	2	3	3	3	4	3	2	2	—	—
Botár Domokos	3	4	4	4	3	4	3	4	4	—	—
Botár Elek	1	3	3	3	3	3	3	3	4	—	—
15 Buzás Imre int.	1	2	2	2	2	2	3	2	3	3	—
Csáki Mihály	1	1	2	2	1	1	1	2	1	3	—
Császár Károly int.	1	2	1	1	2	2	3	4	2	1	—
Csergő Sándor int.	1	3	3	3	3	3	3	2	3	3	—
Csergőfi András fiz.	1	3	3	3	2	3	3	2	2	2	2
20 Csiszér Gábor	1	3	3	3	3	3	2	3	2	—	—
Csomortáni Ignác	1	1	2	2	1	1	1	2	2	—	—
Demes Ákos	2	4	4	4	2	4	3	4	3	4	—
Demény József	1	3	3	2	2	2	3	4	3	4	—
Demény Lajos	1	3	3	3	2	3	3	3	3	4	2
25 Dobos Gáspár	2	4	3	3	3	3	3	2	3	2	—
Dombi János al.	2	2	3	3	1	2	3	3	2	2	—
Farkas László	2	3	2	3	2	3	3	1	2	—	—
Fejér Kálmán fiz.	1	1	2	2	2	1	1	1	2	1	—
Fekete József	1	1	1	2	1	2	1	3	1	1	—
30 Fodor Nándor int.	1	2	3	3	2	3	2	3	2	1	—
Gábor László	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Gál Imre	1	4	4	4	2	3	1	3	2	4	—
Geczó Dénes	1	1	1	1	1	2	1	2	2	2	—
György Gábor	1	3	2	3	1	3	3	3	3	3	—
35 Hajdu János	1	2	3	3	2	2	3	2	3	3	—

II. osztály.

A tanuló neve		Magaviselet	Vallás tan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Szám tan	Mértan	Torna	Szépirás	Enek	Zene
	Hajnod József	2	3	3	3	2	3	3	2	3	—	—
	Iglódy Kálmán	1	3	3	4	3	3	2	3	2	1	—
	Imre Jenő	1	3	2	3	2	3	2	3	2	4	—
	Jánky Dezső	1	2	2	3	1	3	1	2	1	—	—
40	Kakasi Jenő	1	2	3	4	1	2	2	2	2	3	—
	Kelemen Péter	1	2	3	3	2	3	2	3	2	—	—
	Köszegi Bertalan	1	2	3	3	2	2	1	m.	1	3	—
	László Dénes	1	3	3	3	1	3	3	1	3	—	—
	Madár András	2	3	4	4	3	3	3	3	3	3	—
45	Mátyás István	1	3	4	4	3	2	2	3	3	3	—
	Miklós Gyula	2	2	2	2	3	3	3	3	3	3	—
	Nagy Lajos	1	3	4	4	2	3	2	4	2	2	—
	Ördög Péter	1	3	3	3	3	3	2	2	2	2	—
	Pap Géza fiz.	2	2	3	2	2	2	2	2	2	3	—
50	Pál Ignác	1	2	2	3	1	3	2	3	2	—	—
	Petres Antal	1	3	3	4	3	4	3	2	4	2	—
	Plutz József	1	2	3	3	2	3	1	1	2	2	—
	Salamon Béla fiz.	1	3	3	3	2	2	3	3	2	1	1
	Szabó Dávid	1	3	3	4	3	3	2	3	3	3	—
55	Ifj. Szabó Lajos	1	2	2	3	1	1	2	3	3	2	—
	Szántó Árpád fiz.	1	3	4	4	3	3	3	2	3	1	—
	Székely Elek	1	3	3	3	2	3	3	2	3	—	—
	Szopos Antal	1	3	2	2	2	3	3	2	3	—	—
	Veres Béla	2	3	3	4	4	3	3	2	4	4	—
60	Zakariás Kristóf fiz.	1	2	3	3	2	2	1	2	1	1	—

Kimaradtak : Autal István, Csedő Imre, Dávid Kálmán,
Incze Ignác, Jakab Jenő, Lakatos Elek, id. Szabó Lajos.

Összesen : 67.

III. osztály.

[illegible]

III. osztály.

A tanuló neve.		Magaviselet	Hittan	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Történet	Term. földrajz	Számítan	Rajz. geometria	Torna	Enek	Zene
	Nagy Béla	1	1	1	2	1	2	3	2	1	3	2	2
	Nagy Galaczi János int.	1	3	3	3	3	3	3	3	1	2	2	—
	Pál Lajos	2	3	3	3	3	4	3	3	3	2	—	—
	Petres Elek int.	1	3	3	4	3	3	3	3	3	2	3	—
40	Péter József int.	1	3	3	3	4	3	3	3	3	2	1	—
	Potyó Antal al.	1	1	1	2	1	2	2	2	1	2	3	—
	Puskás Gábor al.	1	1	1	1	1	3	1	1	1	2	1	1
	Sándor Balázs int.	2	3	3	3	3	3	3	3	2	2	3	—
	Sántha Károly	2	3	3	4	4	3	3	4	3	2	2	—
45	Solnay Dénes int.	2	2	3	4	4	4	2	3	3	4	4	—
	Sprencz György	2	2	3	3	2	3	2	3	2	fm.	—	—
	Szabó Dénes al.	1	1	1	2	1	1	1	1	1	2	2	—
	Szopos Dávid	1	2	3	4	3	3	3	4	3	2	—	—
	Szócs Albert al.	1	1	1	3	2	2	2	2	3	3	2	—
50	Szöke Antal	2	2	2	3	2	2	3	3	3	3	—	—
	Szultán Péter fiz.	1	3	3	4	2	4	3	4	3	fm.	2	—
	Tompos Péter int.	2	3	3	4	3	3	3	3	3	1	2	—
	Ujfalvi László	2	1	3	3	3	3	3	3	2	2	—	3
	Vass András	1	2	2	3	3	3	3	2	2	2	—	—
55	Zakariás Jenő fiz.	1	1	1	2	1	1	2	1	1	2	1	1
	Zsigmond Márton int.	1	3	3	3	3	4	3	3	3	2	2	—

Betegség miatt nem osztályoztatott: Mihály Dezső
 Kimaradt: Daczó Ernő, Gál Béni, Köllő Ignác, Málnási
 Elek, Péterffy Áron.

Összesen: 62.

IV. osztály.

A tanuló neve.		Magaviselet	Hittan	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Történelem	Természettud.	Mennyiségtan	Rajz. geometria	Torna	Enek	Zene	Francia nyelv
	Balázs Lázár int.	1	2	2	2	3	3	2	3	2	2	2	3	—
	Balló Károly int.	1	3	3	2	3	3	2	2	1	2	2	—	—
	Beke Kondrád	1	2	3	3	3	3	3	3	2	1	—	3	—
	Beke Miklós al.	1	1	1	1	2	2	1	2	1	1	3	—	2
5	Biró Ferencz	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	—	—
	Boeskor Gyula int.	1	2	3	3	3	2	3	2	3	2	3	—	—
	Bors István al.	1	3	2	2	3	2	2	3	1	2	2	3	—
	Botár Gáspár	1	1	2	3	3	2	2	2	2	2	—	—	—
	Bőjthy Ödön	1	2	1	3	3	1	2	2	1	1	—	—	—
10	Csató János int.	1	3	3	3	4	4	3	4	2	3	3	—	—
	Csergő Venczel int.	1	3	3	3	3	3	2	3	1	1	2	—	—
	Csiszér Albert int.	2	1	1	1	2	1	3	2	1	1	1	—	2
	Cziriák Gyula	1	2	3	3	3	3	3	3	3	3	2	—	—
	Cziriák Jenő	1	2	3	2	3	3	3	3	3	3	2	—	—
15	Daczó József	1	3	3	3	4	3	3	3	3	1	—	—	—
	Dávid Dénes int.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	3	3	—	2
	Dávid Károly	1	3	4	3	4	4	3	3	2	3	—	—	—
	Dávid László	1	1	1	1	2	1	1	2	1	3	—	—	—
	Dobay András	1	3	3	3	4	3	1	3	3	2	2	—	—
20	Elekes Márton int.	1	1	1	2	2	1	1	1	1	3	2	—	1
	Fekete János	1	2	3	2	3	3	2	3	3	3	—	—	—
	Fodor Izra int.	1	2	3	3	3	4	3	3	3	2	3	—	—
	Földes Zoltán	1	2	3	3	3	3	3	3	2	3	2	—	—
	Gábor Áron int.	1	2	3	3	3	3	3	2	3	3	2	—	—
25	György Gábor	3	2	2	2	3	2	1	2	1	3	—	—	—
	Holló Gábor	2	3	3	3	3	3	3	4	2	3	—	—	—
	Kovács András	1	3	3	3	3	3	3	3	2	3	—	—	—
	Kovács Kálmán int.	1	3	3	2	3	3	3	4	1	3	1	—	—
	Kovács Miklós	1	1	1	2	2	1	2	2	1	1	—	1	—
30	Kőszegi Lajos int.	1	3	3	3	4	4	3	4	3	3	3	—	—
	Kugler Vilmos al.	1	2	2	2	3	2	1	2	1	2	2	—	2
	Lukács József int.	1	2	2	2	2	1	1	2	1	2	1	—	—
	Márkos Sándor	1	1	2	2	3	2	1	2	1	1	2	2	—
	Márton Ferencz int.	1	2	2	2	3	3	3	2	1	2	1	3	—
35.	Márton Tamás	1	3	3	3	4	4	3	3	2	2	—	—	—

IV. osztály.

A tanuló neve.	Magaviselet									
	Hittan	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Történelem	Természettud.	Mennyiségtan	Rajz. geometria	Torna	Enek
Pap Béla	1	1	1	1	2	1	1	1	2	1
Péter Sándor	1	3	3	2	3	2	3	1	2	—
Rusz János int.	1	2	3	3	3	2	2	1	2	1
Salamon Géza fiz.	1	2	2	3	3	2	2	2	2	3
40 Simon Sándor int.	1	3	3	3	3	2	3	1	1	2
41 Wéger Béla	1	3	3	3	3	3	3	2	1	2

Évközben kimaradtak : Ferenczy Imre, György István, Imre János, Mezey Ferencz. Meghalt : Zakariás Kristóf. Magántanuló : Kozma Géza.

Összesen : 47.

V. osztály.

A tanuló neve	Hittan	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög p. magy.	Görög p. rajz	Történelem	Természettan	Mennyiség	Torna	Enek	Zene	Francia nyelv	Viselet
Antal József al.	1	2	2	1	1	—	—	1	2	3	3	3	—	—	1
Balázs Béla	3	3	3	3	2	—	—	2	3	3	2	—	—	—	2
Balázs István	3	3	3	4	3	—	—	4	3	3	2	—	—	—	3
Bálint Károly int.	2	2	2	1	1	—	—	2	2	1	2	2	—	—	1
5 Bándi Béla	3	3	4	4	—	3	3	3	3	3	2	—	—	—	2
Boeskor László al.	2	2	3	3	3	—	—	2	3	3	3	4	—	—	1
Boga Ubáld int.	2	1	2	3	2	—	—	2	2	2	1	1	1	—	1
Bogádi Gábor al.	2	2	2	2	1	—	—	1	2	2	3	4	—	—	1
Borcsa Gergely al.	2	2	2	3	1	—	—	1	2	2	3	1	—	—	1
10 Bögözi Mihály al.	2	2	3	3	3	—	—	2	3	3	3	1	—	—	1
Csergő Gábor fiz.	3	4	2	4	—	3	1	4	2	4	2	3	1	—	1
Dávid Antal int.	3	4	4	4	3	—	—	4	3	3	2	2	—	—	2
Domokos Sándor al.	2	2	2	2	1	—	—	2	2	2	2	3	—	—	1
Erőss Lázár	2	2	3	3	—	2	1	2	3	2	—	—	—	—	1
15 Elthes Gyula al.	1	2	2	3	—	1	1	1	2	2	2	2	—	—	1
Elthes Károly fiz.	3	3	3	3	—	3	1	3	3	3	—	3	—	—	2
Fazakas András int.	3	3	3	3	3	—	—	2	3	2	3	2	—	2	1
Gaál Kálmán int.	2	2	3	3	3	—	—	3	3	3	3	2	3	—	2
Gereöffy Tiha. fiz.	3	3	4	4	—	3	1	4	3	4	2	3	—	—	2
20 Imre Kálmán int.	3	3	3	4	3	—	—	3	3	3	1	3	—	—	1
Kardos Árpád int.	2	1	2	2	1	—	—	2	2	2	3	3	—	—	1
Kerekes Gyula fiz.	2	3	2	3	3	—	—	2	3	2	2	1	1	—	1
Keresztes Gyula	3	3	3	4	3	—	—	3	3	3	2	—	—	—	3
Kiesid Béla int.	3	1	3	3	2	—	—	3	2	2	3	2	3	1	1
25 Koós Ferencz al.	2	1	3	3	2	—	—	2	2	2	3	2	—	—	1
Kövár József	2	2	2	2	—	2	1	1	2	2	2	—	1	—	2
Lakatos Mihály	2	2	3	2	2	—	—	3	2	2	—	—	—	—	2
Laurency Oszk. fiz.	3	2	3	3	3	—	—	2	3	2	2	1	—	—	1
László Kálmán	3	2	3	4	3	—	—	3	3	4	2	—	—	—	2
30 Mihály Lajos	2	3	3	4	—	3	3	2	3	3	3	—	—	—	2
Miklós Rezső fiz.	3	3	3	4	3	—	—	3	3	3	1	1	—	—	1
Molnár Imre al.	1	1	3	3	1	—	—	2	2	1	—	3	—	—	1
Orbán Mihály	3	3	3	3	2	—	—	3	2	2	1	—	1	—	2
Orosz Lajos al.	3	2	3	4	3	—	—	3	3	3	3	1	1	2	1
35 Rancz László	3	2	2	2	2	—	—	3	3	2	3	—	—	—	1

V. osztály.

A tanuló neve	Hitán	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög p. magy.	Görög p. rajz	Történelem	Természettudj	Memorizált	Torna	Ének	Zene	Francia nyelv	Viselet
Sipos Lázár int.	2	3	2	3	3	—	—	3	3	2	1	—	—	2	1
Solnai János int.	3	3	4	4	3	—	—	4	3	2	3	2	—	—	1
Székely Jenő	1	2	2	3	2	—	—	2	2	3	2	1	1	—	1
Takó Albert int.	2	3	3	3	3	—	—	3	2	2	3	3	—	—	1
40 Tompos Gábor al.	2	3	4	2	2	—	—	2	2	3	1	1	1	2	1
Váradi Sándor al.	3	1	3	3	2	—	—	3	3	2	3	1	3	—	1
Zonda Gergely al.	3	2	2	3	3	—	—	2	3	1	2	1	—	—	1

Kimaradt : Zakariás András.

Összesen : 43.

VI. osztály.

A tanuló neve		Magaviselet	Hittan	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög p. magy.	Történelem	Természettud.	Matematika	Görög p. rajz	Torna	Ének	Zene	Francia nyelv
	Anda Géza	1	3	3	3	3	2	—	3	3	3	—	3	1	—	—
	Baka János int.	2	3	3	3	4	3	—	3	3	3	—	3	3	—	—
	Balázs Elek	1	2	2	2	3	2	—	1	2	3	—	2	2	—	—
	Bálint Alajos	1	1	2	1	1	1	—	1	1	1	—	2	2	—	—
5	Bardocz János al.	2	3	3	3	3	4	—	4	4	3	—	2	3	—	—
	Berecz Sándor al.	1	3	2	2	3	3	—	2	2	3	—	2	1	—	—
	Blénessy Balázs al.	1	2	2	2	3	—	2	2	1	1	2	2	1	1	1
	Bodó Dénes al.	1	3	1	2	2	—	2	3	2	1	2	2	2	—	1
	Botár Adolf	1	1	1	1	1	1	—	1	1	2	—	2	—	—	—
10	Daragus András al.	1	1	1	2	1	1	—	1	1	1	—	3	2	—	1
	Deáki Lajos int.	2	2	2	2	3	—	2	1	1	3	2	3	3	—	—
	Dobos Ferencz	1	3	3	3	3	—	2	1	2	3	1	2	3	—	—
	Fuchs Hermán int.	2	2	2	2	3	3	—	3	2	3	—	2	2	—	2
	Fülöp József al.	1	3	3	3	3	—	2	3	2	3	1	2	1	1	—
15	Glósz Miksa	1	1	1	1	1	1	—	2	1	1	—	2	1	1	1
	Incze György fiz.	2	1	2	2	3	—	1	2	1	1	1	3	1	1	2
	István János int.	1	2	2	2	3	—	2	3	1	3	2	3	1	1	1
	Jakab Jenő	1	2	3	3	3	—	2	3	3	2	2	3	2	—	—
	Id. Kovács József al.	1	2	2	2	3	2	—	3	1	1	—	1	1	—	—
20	Ifj. Kovács József	1	2	2	2	3	—	2	3	1	2	1	1	—	2	—
	Mánya Márton fiz.	1	2	2	1	3	—	2	2	1	3	1	3	—	—	—
	Minier Lajos fiz.	2	3	2	3	3	3	—	3	2	3	—	2	1	—	—
	Péter József int.	2	2	2	3	4	3	—	2	2	3	—	2	3	—	—
	Potovszky D. fiz.	1	3	3	2	3	—	3	3	3	3	3	3	2	—	—
25	Potovszky F. fiz.	1	3	3	2	3	—	2	3	2	3	3	3	1	—	—
	Puskás Imre fiz.	1	2	2	3	3	3	—	2	2	3	—	1	3	—	—
	Sándor Árpád int.	1	3	1	2	2	2	—	3	1	1	—	1	3	—	—
	Sántha Béni al.	1	1	2	2	2	—	1	1	1	1	1	1	1	—	1
	Schreiber Ottó int.	1	2	2	2	3	—	2	2	2	3	1	2	3	—	—
30	Simon Imre fiz.	1	2	2	2	3	3	—	2	1	3	—	2	2	—	1
	Tatár János al.	1	3	2	2	3	—	2	3	2	2	1	2	1	—	1
	Thomás Róbert	1	1	2	3	3	3	—	3	1	3	—	3	—	—	1
	Tódor János al.	1	3	2	3	3	—	2	3	2	2	1	2	2	—	—
	Vértess Béla int.	2	2	2	1	3	—	1	3	1	3	2	2	2	—	2
35	Vischer János fiz.	2	2	2	2	3	—	2	3	2	3	3	1	2	—	1

Kimaradt: Landt L., Nagy Balázs, Vass D. Összesen: 38.

VII. osztály.

A tanuló neve.		Magaviselet	Vallás	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög p. magy.	Görög p. rajz.	Földrajz	Mennyiség	Természettan	Bölcsész.	Torna	Enek	Zene	Francia nyelv
	Antal Imre int.	1	2	3	3	3	3	—	—	2	3	3	4	1	3	—	—
	Bajkó András int.	1	2	2	2	3	—	1	1	1	2	2	3	2	2	—	—
	Balázs Dénes fiz.	2	1	3	3	3	—	3	3	2	3	3	3	3	3	—	—
	Bándi István int.	1	2	2	1	1	1	—	—	1	2	2	1	3	3	—	—
5	Benke Antal al.	1	1	2	2	1	1	—	—	1	1	2	1	1	1	1	—
	Bodó László	2	3	3	3	4	3	—	—	3	4	3	3	2	3	—	—
	Incze Gyula fiz.	1	2	2	3	3	—	2	2	2	3	3	3	3	2	—	—
	Elthes Zoltán al.	2	3	2	2	3	—	2	2	2	3	3	3	1	2	—	—
	Ferencz Domokos	1	2	2	3	3	3	—	—	2	4	3	3	3	3	—	—
10	Gál András int.	1	3	3	3	3	—	2	1	1	2	2	3	3	3	—	—
	Gergely Viktor int.	1	2	2	2	3	3	—	—	1	2	2	2	3	3	—	—
	Gombos József fiz.	2	2	3	3	3	3	—	—	1	3	2	3	2	2	1	—
	Goncz Sándor	2	2	3	3	3	2	—	—	1	3	2	3	2	2	—	—
	Kedves Péter al.	1	2	2	2	2	1	—	—	2	2	3	2	3	3	—	—
15	Kerekes Károly fiz.	1	2	2	2	3	3	—	—	2	2	3	2	3	1	1	—
	Kovács Albert al.	1	1	2	2	3	3	—	—	2	2	2	3	2	3	—	—
	Kovács Gyárfás	1	2	2	2	2	2	—	—	2	2	2	2	2	2	—	—
	Kozma Péter int.	1	2	3	2	3	3	—	—	2	3	3	3	2	3	—	—
	Krausz István	2	2	2	2	3	3	—	—	2	3	3	3	2	—	1	—
20	Kurkó Ignác al.	1	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	2	1	—	—
	László Dezső fiz.	1	3	3	3	3	—	2	2	2	3	2	2	2	2	1	—
	Lázár Jenő fiz.	1	1	1	2	2	2	—	—	1	1	2	1	2	1	—	—
	Márkos András al.	1	2	2	2	2	2	—	—	1	1	2	1	3	3	—	—
	Márton Sándor al.	1	3	3	2	3	3	—	—	1	2	2	3	3	3	—	—
25	Márton Venczel fiz.	1	2	1	1	1	1	—	—	1	2	2	1	3	1	—	—
	Morágyi József fiz.	1	3	3	3	3	3	—	—	2	4	3	3	3	3	—	—
	Nagy Sándor int.	1	1	1	1	2	2	—	—	1	1	2	2	3	—	—	—
	Pál Ignác al.	1	3	3	3	3	3	—	—	3	3	3	3	2	3	—	—
	Petrics Gusztáv al.	1	2	2	2	1	1	—	—	1	2	2	2	3	2	—	—
30	Péter Antal al.	1	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	—	—	1
	Ráduly Mózes al.	1	2	2	2	1	1	—	—	1	1	2	2	2	—	—	—
	Szebeni Lukács int.	1	3	3	2	2	2	—	—	2	2	2	2	2	1	—	—
	Szopos Gáspár	1	2	2	2	2	2	—	—	1	2	2	2	1	—	—	—
	Szopos Sándor	2	2	3	3	3	—	2	1	1	3	2	2	—	—	—	—

VII. osztály.

A tanuló neve.		Magaviselet	Hitán	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög p. magy.	Görög p. rajz	Természettan	Földrajz	Mennyisegtan	Bölcsészet	Torna	Ének	Zene	Francia nyelv
35	Turóczy Albert int.	1	2	3	3	4	3	—	—	3	1	3	3	2	—	2	—
	Veress Dénes al.	2	3	3	3	3	3	—	—	3	3	3	3	3	3	—	—
	Veress Domokos	2	1	2	2	3	—	2	1	3	2	2	2	1	—	—	—
	Veress Gyárfás al.	1	1	2	2	1	1	—	—	2	1	2	2	3	2	—	—
39	Vida József	1	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	2	1	1	1

Vizsgálatlan maradt: Száva Lukács.

Összesen : 40

VIII. osztály.

A tanuló neve	Magaviselet										
	Hittan	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görögpótló m.	Történelem	Természetr.rajz	Memorizálgat	Bölcsészeti elot.	Rajz
Albert Gábor int.	1	3	3	2	3	3	—	2	2	2	3
Antal Áron fiz.	1	1	2	2	2	2	—	1	2	2	3
Balázs András	1	3	4	3	3	3	—	4	3	3	3
Bodó Ferencz al.	1	1	1	1	1	1	—	1	1	1	1
5 Botár Benjamin al.	1	2	2	1	1	1	—	3	1	2	1
Csedő András al.	1	2	3	1	2	2	—	2	2	2	1
Darvas Dávid int.	1	3	3	3	3	—	2	2	3	3	3
Dóczi Kálmán	1	2	2	1	2	—	2	2	2	2	1
Fejér Gyula fiz.	1	2	3	2	3	—	2	3	3	2	2
10 Fogolyán István fiz.	1	3	4	3	3	3	—	3	3	3	3
Fülöp Sámuel fiz.	1	3	1	2	3	3	—	3	3	3	2
Gábosi Lajos al.	1	3	3	3	3	3	—	3	3	3	3
Jancsó Béla fiz.	1	1	3	2	2	—	2	1	2	3	2
Klára András al.	1	2	1	1	1	1	—	1	1	1	1
15 Kovács András al.	1	2	3	1	2	2	—	1	2	2	2
Lakatos János al.	1	2	1	1	1	1	—	1	1	2	1
Madár József al.	1	2	2	2	3	—	1	1	3	3	1
Opra Vilmos int.	1	2	2	2	3	2	—	2	2	3	2
Rudnyánszky S. br. fiz.	1	2	2	1	2	—	2	1	2	2	1
20 Szacsavay József fiz.	1	2	2	3	3	3	—	1	3	2	1
Szántó István al.	1	2	3	2	2	2	—	2	3	3	2

Kimaradt: Pakó János.

Összesen : 22.

XI. Jótékonyság.

1. Adakozás.

A lefolyt tanévben adományaikkal gyarapították a tanári könyvtárt a nagymélt. vall. és közokt. m. kir. Miniszter, özv. Adorján Imréné, Bándi Vazul, Dr. Kolonics Dénes, Dr. Molnár József nemes Csikvármegye és Imets F. Jákó.

az ifjúsági könyvtárt a nagymélt. vall. és közokt. m. kir. Miniszter, gr. Majláth Gusztáv Károly erd. Püspök, Dóczi József, Nagy Sándor és Szabó Ferencz ;

az érem és régiségtárt Dr. Czobor Béla, Balla József, Imre János, Dr. Nagy Dezső, ezeken kívül több tanuló érmeikkel ;

a természettajzi szertárt Élthes Béla, Gözsi Árpád és Dr. Nagy Dezső.

Ezen adományok tárgyai a könyv és szertárak megfelelő helyein vannak feltüntetve.

A kiránduló egyesületnek esikszereclai takarékpénztár 100 frt 38 krt, Balló János 5 frt, Takó János 2 frtot.

Jutalomdíjat adtak a tanulók számára: Dr. Balló István, Bándi Vazul, Csató János, Glosz Miksa, Jakab Antal, Konez István, Nagy István, Riszner Ödön, Simon Péter, Szász Károly, Wasylkiewicz Viktor.

Az adakozók fogadják nemeslelkű adományaikért e helyen is az intézett hálás köszönetét.

2. Segélyezés.

Mint ösztöndíjasok segélyben részesültek:

1. A Fogarasy-féle alaptól: Berecz Sándor VI. oszt. tanuló 40 frt.

2. A Bögözi-féle alapból: Bögözi Mihály V. oszt. tan. 20 frt.

3. Az áll. erdészeti tisztek segély alapjából: Kövári József V. oszt. tan. 100 frt.

4. A jövedékbírsági alapból: Sipos Sándor V. Wéger Béla IV. Csiby András és Wéger Lajos I. oszt. tanulók 100—100 frt.

4. A Megyeri Mátyás-féle alapból Földes Zoltán IV. oszt. tanuló 270 frttal.

Csikvármegye részéről segélyben részesültek.

a) A nevelési alapból: Bajkó András VI. oszt. 50 frt. Gál Endre VI. oszt. 20 frt, Bajkó Gábor VI. oszt. 20 frt, Balázs Dénes VI. oszt. 20 frt, Fazakas József IV. oszt. 10 frt, Péter József V. oszt. 20 frt, Blénesi Balázs V. oszt. 10 frt, Tatár János V. oszt. 10 frt, Fülöp József V. oszt. 10 frt, Bodó Dénes V. oszt. 10 frt, Bocskor László IV. oszt. 10 frt, Madár József VII. oszt. 20 frt, Domokos Sándor IV. oszt. 10 frt, Tompos Gábor IV. 10 frt, Imre János IV. oszt. 20 frt. László Dezső VI. oszt. 20 frt, Lakatos Mihály IV. oszt. 20 Pál Dénes VI. oszt. 20 frt, Péter Antal VI. oszt. 10 frt, Albert Gábor VII. oszt. 20 frt, Beke András IV. oszt. 20 frt, Márton Venczel VI. oszt. 20 frt, Gondos Sándor VI. oszt. Vas Dénes V. oszt. 20 frt, Imre Béla VI. oszt. 20 frt. Veres Gyárfás VI. 20 frt, Benke Antal VI. 10 frt, Kovács József V. 20 frt, Orbán Mihály IV. oszt. 20 frt, Szopos Gáspár VI. oszt. 20 frt, Szopos Sándor VI. oszt. 20 frt, Márkos Endre VI. oszt. 20 frt, Balázs András VII. oszt. 20 frt, Kedves Péter VI. oszt. 10 frt, Botár Adolf V. oszt. 20 frt, Bakó János V. oszt. 20 frt, Nagy Balázs V. oszt. 20 frt, Rancz László IV. oszt. 20 frt, Szebeni Lukács VI. oszt. 20 frt, Ferencz Domokos VI. oszt. 20 frt, Tódor János V. oszt. 10 frt, Lakatos János VII. 10 frt, Orosz Lajos IV. oszt. 20 frt, Kurkó Ignác VI. oszt. 10 frt.

b) A lóbeszerzési alapból Antal Áron VII. oszt. 20 frt, Sándor Árpád V. oszt. 20 frt, Korpos Rezső IV. oszt. 20 frt, Molnár Imre IV. oszt. 10 frt. Dobos Ferencz V. oszt. 20 frt, Bándi Béla IV. oszt. 20 frt, Gábosi Lajos VII. oszt. 20 frt.

Koós Ferencz IV. oszt. 10 frt, Pál Ignác VI. oszt. 10 frt, Kovács Albert VI. oszt. 10 frt. Kovács Gyárfás VI. oszt. Éltés Zoltán VI. oszt. 10 frt, Imre Kálmán IV. oszt. 20 frt. Csedő András VII. oszt. 10 frt, Bálint Károly IV. oszt. 10 Márton Sándor VI. oszt. 10 frt, Bartalis Ferencz VI. oszt. 20 frt. Összesen : 1020 frt.

3. Tandijmentesség.

a) Egész tandijmentességben részesültek : Wéger Lajos, I., Gábor László, Kőszegi Bertalan II., Dénes Imre III. Biró Ferencz, Dávid Dénes IV., Bálint Károly, Boga Ubald, Kardos Árpád V., Bálint Alajos, Botár Adolf, Daragos András, Glosz Miksa, Jakab Jenő, id. Kovács József VI., Petrics Gusztáv Péter Antal, Ráduly Mózes, Vida József VII. Antal Áron, Lakatos János VIII. oszt. tanulók.

b) Fél tandijmentességben részesültek Dobay István, Imets Béla, Lakatos Izra, Székely János I., Ábrahám József Bálint Károly, Buzás Imre, Fekete József, Kakasy Jenő II. Albert Vilmos, Bodó József, Imets Aladár, Puskás Gábor III., Várady Sándor V., Blénesi Balázs, Fuchs Herman, Sándor Árpád, Vértés Béla, VI., Bajkó András, Benke Antal, Kedves Péter, Kerekes Károly, Kurkó Ignác, Márkos András, Márton Sándor, Szopos Gáspár VII., Bodó Ferencz, Botár Béni, Klára András VIII. oszt. tanulók.

Az elengedett tandij összesen : 292 frt 50 kr az egész tandijnak 12·77%-a.

A tanulóktól befolyt : beiratási dji : 377 frt, tanári nyugdíj illeték : 1131 frt, tandij. 2282 frt 50 kr, az ifjúsági könyvtárra : 189 frt, értesítőre : 189 frt. Összesen : 4168 frt 50 kr.

Ezen összegből illeti a tanulmányi alapot : 1898 frt 67 kr., a tanári nyugdíj alapot : 1891 frt 83 kr.

4. Jutalmat nyertek :

Adorján-félét : Péter Antal VIII. o. t. mint a ki a magyar nyelvből legjobban dolgozott 7 korona.

Béldi-félét : Kurkó Ignác és Vida József VII. o. t. mint a kik a VII. osztályt jelesen végezték 6—6 korona.

Imets-félét: Lakatos János VIII. o. t. ki a német nyelvből jeles előmenetelt tett 12 korona.

Koncz István-félét Klára András VIII. o. t. ki a legjobb érettséget tette.

Bándi Vazultól: Bálint Alajos VI. o. t. mint a ki jó magaviseletet tanusított 8 koronát.

Domokos Sándor V. o. t. ki a meteorologiai észleletek vezetésében segédkezett 6 koronát.

Csató János tanártól Deáky Lajos VI. o. t. a legszebb kiállítású rovargyűjteményért 5 koronát; Bors István IV. o. t. a leggazdagabb ásvány-gyűjteményért 5 koronát; Fekete József II. o. t. a verseny-térképírásban való kiválóságaért.

Dr. Balló István, Glosz Miksa, Jakab Antal, Nagy István, Riszner Ödön, Szász Károly és Wasylkiewicz Viktor tanárok adományából a tornaversenyen jutalmat nyertek: Orbán Mihály V. o. t. szertornáért 3 koronát; Gombos József VII. és Miklós Rezső V. o. t. magas-ugrásért 1—1 koronát; Puskás Imre VI. o. és Salamon Géza IV. o. t. versenylfutásért 1—1 koronát; Tódor János VI. o. t. birkózásért 1 koronát; Márkos Sándor IV. o. t. árboczmászásért 1 koronát.

A székely közművelődési egyesület Bálint Alajos VI. o. és Dávid Dénes IV. o. jó magaviseletű szegény tanulóknak 40—40 koronát.

A 40 frt jutalmi általánra vásárolt könyvekből jutalmat nyertek

Kádár Ferencz I. o. t. Kersch „Énekeljek az Urnak.“ Maniás Ferencz I. o. „Hatszáz magyar nemzeti dal.“ Szalay József I. o. Vaszary „Történelmi életrajzok.“ Páryán Lajos és Boga Alajos I. o. „Tábori szabadsághősök.“ Dobai István és Salló Béni I. o. Baróti „Addig jár a korszak a kutra.“ Ferencz Sándor és Boga István I. o. Tábori „Temesvári királybíró.“ Csiby András I. o. Gárdonyi „Nagy apó tréfái.“ Angi Dénes I. o. Kis mesekönyv. Minier Gábor I. o. Tamás bácsi kunyhója. Dobos Imre I. o. Tamás bácsi kunyhója. Gábor László és Gecző Dénes II. o. t. Kersch „Énekeljtek az Urnak.“ Csáki Mihály, Csomortáni Ignác, Ábrahám Jó-

zsef és Fekete József II. o. „Cantate“ imák és énekek, Császár Károly II. o. t. Baróti „Hajótöröttek.“ Fejér Kálmán II. o. t. Benedek E. „Nagy apóéknál“

Csáki Béni és Szabó Dénes III. o. t. Kersch „Énekeljete az urnak“. Puskás Gábor és Zakariás Jenő III. o. „Egri Dálnok“. Potyó Antal, Gaál „Mindent a hazáért“ Lakatos József, Nagy Béla, Albert Vilmos III. o. t. Mikszáth „A kis primás“. Dénes Imre III. o. „Cantate“ ima és énekkönyv. Biró Ferencz és Papp Béla IV. o. t. Simon Péter „Király és haza“ cz. művét. Dávid Dénes IV. o. t. „Hatszáz magyar nemzeti dal“. Beke Miklós IV. o. t., Gál Nózes „Mindent a hazáért“. Dávid László IV. o. t., Mikszáth „Tavaszi rügyek“. Elekes Márton IV. o. t., Mikszáth „Magyarország lovagvárai“. Kovács Miklós és Lukács József IV. o. Tábori „Szabadsághősök.

XII. Statisztikai táblázat.

I. A tanulók általános áttekintése.

Osztály	Létszám			Vallás ¹⁾			Nyelv és nemzetiség			A szülők polgári állása					Előmenetel						Összesen	
	beiratott	elmaradt	tanév végéig megmaradt	római katolikus	görög katolikus	ev. református	izraelita	magyar-székely	magyar-német	magyar-román	értelmiség	östermelő	kereskedő s iparos	tisztviselő	szolga és munkás	részletesen				általán		
																jeles	jó	elégséges	elégtelen	haladó ²⁾		ismétlő ³⁾
I.	58	6	52	51	—	1	—	52	—	—	6	37	4	5	—	5	14	19	14	46	6	52
II.	67	7	60	59	—	—	1	58	1	1	7	24	11	13	4	2	10	28	20	50	10	60
III.	62	4	58	55	1	2	—	58	—	—	8	30	10	9	1	2	10	28	16	53	5	58
IV.	47	5	42	39	1	2	—	41	1	—	6	21	7	8	—	3	9	19	10	38	4	42
V.	43	1	42	39	1	1	1	42	—	—	7	15	5	14	1	—	9	21	12	36	6	42
VI.	38	2	36	34	—	2	—	34	1	1	6	19	4	7	—	4	3	25	3	35	1	36
VII.	40	—	40	36	1	2	—	36	2	1	6	19	10	4	—	3	12	18	6	38	1	39
VIII.	22	1	21	20	—	1	—	21	—	—	2	11	2	5	1	2	7	10	2	19	2	21
I—VIII.	377	26	351	334	4	11	2	342	3	4	48	177	53	66	7	21	74	168	83	315	35	350

1.) Ezen és a következő sorokban is csak az év végéig maradt tanulók száma van felvéve.

2.) A haladók közé az egy tantárgyból megbukott és jó magaviseletű tanulók is felvételnek.

3.) Azaz: a kik több tantárgyból buktak, vagy egy elégtelen mellett szabályszerű véletlűk volt.

2. A tanulás eredményének tárgy- és osztályonkénti áttekintése.

T á r g y	I.,						II.,						III.,						IV. osztály.									
	jeles	jó	elégséges	elégtelen	osztályzatlan	fölment. v. n. járt.	kimaradt	jeles	jó	elégséges	elégtelen	osztályzatlan	fölment. v. n. járt.	kimaradt	jeles	jó	elégséges	elégtelen	osztályzatlan	fölment. v. n. járt.	kimaradt	jeles	jó	elégséges	elégtelen	osztályzatlan	fölment. v. n. járt.	kimaradt
Vallastan	11	20	21	—	1	—	5	7	18	32	3	—	—	7	10	25	21	—	2	—	4	12	15	14	—	1	—	5
Magyar nyelv	12	18	17	5	1	—	5	5	14	31	10	—	—	7	12	10	34	—	2	—	4	9	9	22	1	1	—	5
Német nyelv	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	7	37	11	12	—	4	6	14	21	—	1	—	5
Latin nyelv	7	13	21	11	1	—	5	4	10	27	19	—	—	7	8	12	31	5	2	—	4	2	7	26	6	1	—	5
Görög nyelv	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Görögpótló irod. olv.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Történelem	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	12	34	6	2	—	4	9	8	19	5	1	—	5
Földrajz	17	18	15	2	1	—	5	12	27	18	3	—	—	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Physikai földrajz	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	23	39	—	2	—	4	—	—	—	—	—	—	—
Politikai földrajz	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Természetrajz	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11	13	17	—	1	—	5
Természettan	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mennyiségtan	6	13	25	8	1	—	5	6	17	35	2	—	—	7	5	15	31	5	2	—	4	4	16	16	5	1	—	5
Rajzoló geometria	10	14	28	—	1	—	5	14	15	31	—	—	—	7	16	18	22	—	2	—	4	21	12	8	—	1	—	5
Szabadkézi rajz	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bölcsészet	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Szépirás	8	13	24	7	1	—	5	6	26	21	7	—	—	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ének	8	13	27	4	1	—	5	10	14	14	7	—	15	7	8	19	13	2	2	14	4	7	15	6	—	1	13	5
Torna	11	18	16	4	1	2	5	10	23	20	5	—	2	7	8	26	16	3	2	3	4	10	15	15	—	1	1	5

2. A tanulás eredményének tárgy- és osztályonkinti áttekintése.

8

T á r g y	V.						VI.						VII.						VIII. osztály.									
	jéles	jó	elégséges	elégtelen	osztályzatlan	fölment. v. n. járt	kimaradt	jéles	jó	elégséges	elégtelen	osztályzatlan	fölment. v. n. járt	kimaradt	jéles	jó	elégséges	elégtelen	osztályzatlan	fölment. v. n. járt	kimaradt	jéles	jó	elégséges	elégtelen	osztályzatlan	fölment. v. n. járt	kimaradt
Vallástan	4	18	20	—	—	—	1	7	14	19	—	1	—	1	10	20	9	—	1	—	—	3	12	6	—	—	—	1
Magyar nyelv	6	18	16	2	—	—	1	5	19	11	—	1	—	1	6	19	14	—	1	—	—	4	6	9	2	—	—	1
Német nyelv	—	14	21	7	—	—	1	6	19	10	—	1	—	1	6	20	13	—	1	—	—	8	9	4	—	—	—	1
Latin nyelv	2	7	21	12	—	—	1	4	3	26	2	1	—	1	9	7	24	2	1	—	—	4	6	11	—	—	—	1
Görög nyelv	7	10	17	—	—	—	1	4	4	8	1	1	—	—	10	7	14	—	—	—	—	4	5	6	—	—	—	1
Görögpótló irod. olv.	1	2	5	—	—	—	—	3	14	1	—	—	—	1	1	6	1	—	1	—	—	1	5	—	—	—	—	—
Történelem	5	16	17	4	—	—	1	7	9	18	1	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	8	6	4	1	—	—	1
Földrajz	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Physikai földrajz	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Politikai földrajz	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	19	17	3	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Természetrajz	—	17	25	—	—	—	1	16	14	4	1	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Természettan	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	20	16	—	1	—	—	4	8	9	—	—	—	1
Mennyiségtan	3	21	15	3	—	—	1	9	5	21	—	1	—	1	7	16	12	4	1	—	—	2	10	9	—	—	—	1
Rajzoló geometria	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Szabadkézi rajz	6	—	2	—	—	—	—	9	6	3	—	—	—	1	4	3	1	—	1	—	—	3	3	—	—	—	—	—
Bölcsészet	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	13	17	1	1	—	—	8	7	6	—	—	—	1
Szépirás	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ének	11	8	9	2	—	12	1	13	10	8	5	1	—	1	6	11	15	—	1	7	—	12	6	—	—	—	3	1
Torna	6	16	16	—	—	4	1	5	18	12	—	1	1	1	7	16	15	—	1	1	—	5	10	5	—	—	1	1

3. Magaviselet, életkor és szállás szerinti áttekintése.

Osztály	A tanév végéig megmaradt tanulók																			Összesen			
	Magaviseletre nézve*)			életkor tekintetében										szállás szerint									
	jó	szabályszerű	kevésbé szabályszerű	1889.	1888.	1887.	1886.	1885.	1884.	1883.	1882.	1881.	1880.	1879.	1878.	1877.	finövel- dében		interna- tusban				
				született										alapítványos	fizető	servitor	tarisnyás	servitor	a szülőknél				
I.	47	5	—	2	17	13	12	7	1	—	—	—	—	—	—	—	1	9	—	4	2	36	52
II.	40	19	1	—	4	9	17	23	7	—	—	—	—	—	—	—	1	7	1	6	2	43	60
III.	38	17	1	—	—	2	14	19	16	6	1	—	—	—	—	—	7	5	4	22	2	18	58
IV.	38	2	1	—	—	—	—	10	13	12	6	1	—	—	—	—	3	2	1	26	—	10	42
V.	29	10	2	—	—	—	—	3	6	14	12	7	—	—	—	—	13	6	—	12	—	11	42
VI.	26	9	—	—	—	—	—	—	—	12	10	12	2	—	—	—	10	8	—	8	—	10	36
VII.	29	10	—	—	—	—	—	—	—	2	7	13	12	4	—	1	13	8	—	9	—	9	39
VIII.	21	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	7	4	9	—	—	9	7	—	3	—	2	21

4. Származási hely szerinti áttekintése.

Lakhelye	O s z t á l y								Összesen
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	
Helybeli	2	—	1	1	1	2	—	—	7
Csikmegye	37	49	49	33	28	22	27	11	256
Alsó-Fehérm.	—	1	1	—	2	2	1	1	8
Brassóm.	—	1	2	—	—	—	—	—	3
Csongrádm.	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Háromszékm.	5	2	1	2	8	5	5	7	35
Hunyadm.	—	1	—	—	1	—	—	—	2
Kolozsm.	—	1	1	—	—	—	—	—	2
Maros-Tordam.	4	2	—	—	—	—	—	—	6
Mármarosm.	—	—	—	—	1	—	—	—	1
Nagy-Küküllőm.	1	—	1	1	—	—	—	—	3
Pest-P-S-Kis-Kunm.	—	2	—	2	—	—	—	1	5
Szebenm.	—	—	—	—	—	2	—	—	2
Temesm.	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Tolnam.	—	—	—	1	—	—	—	—	1
Torda-Aranyosm.	—	—	—	—	—	1	1	1	3
Udvarhelym.	3	—	1	2	1	1	2	—	10
Zalam.	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Romániai	—	1	1	—	—	1	—	—	3
Összesen	52	60	58	42	42	36	39	21	350

5. Az érettségi vizsgálatok eredményének áttekintése.

Jelentkezett	Visszahelyezett			Érettséginek nyilvánított	Az érettségit sikerrel végzett ifjak pályaválasztása																
	Javító	Írásbeli	Szóbeli		egyetemi			műegyetemi			akadémiai										
					vizsgálatot tett	jelen	jó	egyszerűen	3 hónapra visszavett	egyházi	jogi	orvosi	bölcsészeti	építészeti	mérnöki	vegyszertári	erdészeti és bányászati	gazdászati	katonai	tisztviselői	közlekedési
19	1	—	19	19	3	5	10	1	3	4	1	5	—	—	—	—	—	1	1	3	

Ismétlő vizsgálatra jelentkezett 2. kik közül 1 sikerrel tett vizsgálatot, 1 pedig 3 hónap múlva tartandó javítóvizsgálatra utasított.

XIII. Meteorologiai észleletek.

A csik-somlyói állomás fldr. hossz.: 43°32'; fldr. szél: 46°22'; tenger feletti magassága 707 m.

Hónap	Légnyomat			Hőmérséklet C. sz.			Páranyo- más			Ned- vesség			Csapadék m. m.			Szélirány				Szélérősség (közép) Felhőzet (közép)	Jegyzet	
	közép	legnagyobb	legkisebb	közép	legnagyobb	legkisebb	közép	legnagyobb	legkisebb	közép	legnagyobb	legkisebb	havi	24 órai	ennek napja	fő uralkodó)	másod "	harmad "	negyed "			
Január	706.0	717.0	699.8	-11.7	+1.2	-27.0	1.7	5.3	0.2	91	98	75	14.0	5.2	14	W	NE	S	SW	3	7	mérsékelt
Február	702.8	715.2	698.7	-10.0	+0.8	-27.9	3.8	10.9	2.9	95	99	78	25.8	2.0	9	SE	E	N	NE	2	8	hideg
Márczius	703.5	716.9	699.2	-6.4	+4.8	9.4	3.7	9.2	4.0	90	68	62	20.	3.2	17	N	W	S	SE	4	5	enyhe
Április	698.7	704.8	695.1	8.2	22.8	2.7	6.4	10.8	2.9	82	100	72	24.8	5.7	22	S	E	SE	SW	3	7	kövér
Május	701.4	709.9	696.5	12.4	19.8	7.2	9.0	13.8	4.2	80	96	78	23.9	1.0	23	W	NW	S	SE	2	6	nedves
Junius	702.8	711.7	698.4	13.2	24.0	8.9	10.4	14.5	7.2	82	100	79	28.4	7.0	17	S	SW	E	N	2	5	nedves, kövér
Julius	705.8	709.7	700.5	17.0	26.2	10.5	9.7	15.0	6.8	81	97	52	25.8	2.4	22	W	N	NE	NW	1	4	változó
Auguszt.	706.1	714.8	700.9	19.5	26.8	11.2	10.5	13.8	7.9	78	94	38	22.0	10.0	7	N	NE	W	S	2	6	kellemes
Szeptem.	705.2	709.9	699.5	17.8	19.9	10.0	8.3	14.0	5.2	64	87	27	18.3	4.7	3	W	N	NE	SW	2	4	változó
Október	704.2	712.5	698.7	3.7	10.4	-9.0	4.7	9.8	1.7	70	96	47	19.4	2.8	19	N	NE	E	SW	1	3	hideg
Novem.	702.4	707.2	697.4	0.9	8.5	-14.8	2.8	7.6	1.3	78	90	52	12.8	1.6	7	E	SE	W	NW	2	4	mérsékelt
Deczem.	703.8	716.2	700.0	-7.8	9.2	-20.5	3.6	10.5	2.4	63	96	48	19.7	10.4	13	S	SW	E	N	2	5	hideg
Évi közép	701.9	710.0	697.4	10.4	15.7	-2.9	6.2	10.4	3.9	77	95	61	28.9	10.4	12	W	NE	E	SW	2	5	mérsékelt

Észlelő: Bándi Vazul, főgymn. igazgató

XIV. Figyelmeztetés.

1. *Felvétel a gymnasiumba.*

1. A tanulók szabályszerű felvétele és beiratása szeptember három első napjain történik. Minden tanuló atyja, anyja vagy ezek megbízottja kíséretében tartozik a beíráshoz megjelenni a gymnasium igazgatójánál, és az illető osztályfőnöknél.

2. Az első osztályba csak oly tanulókat veszünk fel, kik életük 9-ik évét már betöltötték, de 12 életévüket túl nem haladták, s vagy arról, hogy a népiskola négy alsó osztályát jó sikerrel végezték, kifogástalanul rendezett nyilvános népiskolától nyert bizonyítványt mutatnak elő, vagy felvételi vizsgálaton igazolják, hogy hasonló mértékű képzettséggel bírnak. A tizenkét évesnél idősebb jelentkező felvételében a tanári testület dönt.

3. A kit ezen intézet bármelyik osztályába első ízben veszünk fel, az iskolai bizonyítványon kívül még *keresztelési, illetőleg születési és újraoltási bizonyítványt*, a ki pedig az V. osztályba lép, arról hogy a szülők a görög vagy a görögöt pótló tárgyak tanulását kívánják-e tőlük, szülői nyilatkozatot köteles magával hozni és az intézet igazgatójának *multhatatlanul* bemutatni.

4. A felvételi, pótló és javító vizsgákat augusztus 31-én tartjuk meg. Azon tanulónak, ki egy tárgyból kapott elégtelen osztályzatot, *a tanári testület engedi meg* — ha czélszerűnek látja, — hogy az elégtelen osztályzat kijavítása végett javítóvizsgálatot teheszen, de ha az egy tárgyból bukott tanulónak *a magaviseletből „kevésbé szabályszerű“* avagy *„rossz“* osztályzata van, a főhatósághoz tartozik en-

gedélyért folyamodni. Hasonlóképpen a főtanhatósághoz tartozik folyamodni a javítóvizsgálat megengedéseért az is, a ki két tantárgyból kapott elégtelen osztályzatot. A kellően felszerelt folyamodványok 1899. jul. 6-ig kivétel nélkül mind a gymnasiumi igazgatósághoz adandók be. A ki kettőnél több tárgyból kapott elégtelen osztályzatot, javítóvizsgálatra semm; esetre nem bocsáttatik. A javító, nemkülömben a pótvizsgálatot is azon iskolában kell a tanulónak letennie, melyben az elégtelen érdemjegyet kapta, illetőleg a hol a rendes vizsgálatot elmulasztotta. Megokolt esetekben az iskola főhatósága megengedi, hogy a tanuló a vizsgálatot más tanintézetben tehesse le. — Pótlóvizsgálatra csak az a tanuló bocsátható, ki a rendes vizsgálatról való elmaradását kellően igazolja.

A reál és polgári iskolából jövő tanulók a megfelelő osztály tárgykülömbözetéből felvételi vizsgát tesznek.

A csiksomlyói róm. kath. főgymnasiumnál fizetendő díjak:

- a) 1 frt beiratási díj.
- b) 3 frt a tanári nyugdíj és gyámalap javára.
- c) 50 kr a tanévvégi értesítő nyomtatása költségeire.
- d) 50 kr az ifjúsági könyvtárra.
- e) 5 frt tandíj az algymnasiumban, 10 frt tandíj a felgymnasiumban, nem katolikus tanulók a tandíj kétszeresét fizetik.

f) Az esetleges károk megtérítése czimén minden tanuló tartozik 1 frt óvadékot az osztályfőnök kezéhez lefizetni.

Az e) pontban megállapított díj fizetése alul felmentés is nyerhető, a többi pont tételei fizetése alul felmentésnek nincs helye.

Ezen díjak beiratáskor fizetendők; az e) pont alatti tandíjfizetését, a tandíjmentességért folyamodók halaszthatják addig míg kérvényükre a főtanhatóság válasza megérkezik.

Tandíjmentességi szabályzat.

1. §. Az erd. róm. kath. status gymnasiumaiban a statusgyűléstől megállapított tandíj fizetendő, mely alól rendszert senki sem mentetik fel.

2. §. Kivételképen azonban a főtanhatóság elengedheti az egész vagy a fél tandíj fizetését jó erkölcsű magaviseletű és egyuttal jó igyekezetű, tehetséges tanulóknak ha :

a) a szülők vagyontalanságát az illető politikai hatóságtól kiállított, (és a róm. kath. lelkésztől is aláírt) bizonyítvány igazolja ;

b) az előző tanévről szóló gymnasiumi bizonyítvány szerint erkölcsi magaviselete legalább szabályszerű volt, s az egyes tantárgyakból legfeljebb csakis két elégséges osztályzatot bir, a többi jeles és jó lévén ;

3. A tandíjmentesség mindig csak egy évre adatik.

4. §. Olyan tanulók kérvényét, a kiknek bizonyítványa kevésbé szabályszerű magaviseletet, avagy egynél több elégséges érdemjegyet tartalmaz, az igazgatók el nem fogadhatják ; hanem a jelen szabályzatra való hivatkozással visszautasítják, s a tandíjfizetésre határidőt tűznek ki.

6. §. A tandíjmentességet illetőleg a fősuly a féltandíjmentességre helyeztetik ; egész tandíjmentesség csakis kiváló szorgalom és előmenetel mellett valóban szegényeknek adatik.

7. §. A ki igazolja, hogy egy időben három fia jár közép-, vagy felsőiskolába, s ha az illető tanuló előmenetele megfelel e szabályzat b) pontjának, a tandíj felének fizetésétől felmenthető egyszerű kérelemre, még ha nem is egészen szegény.

8. §. A tandíjmentességi kérvények minden tanév elején legkésőbb szeptember 15-éig az illető gymnasium igazgatóságánál adandók be. A tanártestület tartozik a kérvényeket még a szept. hóban tartandó ülésen lelkiismeretesen tárgyalni, s véleményét minden egyes folyamodóra nézve jegyzőkönybe venni. Az összes iratokat az igazgatók okt. 1-éig a főtanhatósághoz felterjesztik, hogy az igazgató-tanács októberi rendes közgyűlésén végleg határozhasson. Fel nem szerelt vagy később beadott kérvények figyelembe nem vétetnek.

9. A tandíj fele a beiratáskor, a más fele január 15-ig befizetendő. A kik jelzett határidőig a tandíjt be nem fizet-

ték, sem az igazgató-tanáctól fel nem mentettek, a tanulók sorából kitörleendő.

10. §. A tandíj beszédéről az illető igazgatók felelősök.

11. §. A jelen szabályzat a gymnasiumi Értesítőben közzéteendő.

2. Felvétel a semináriumba.

A semináriumra vonatkozólag megjegyzendő, hogy azon alapítványos tanulók, kik a semináriumban az alapítványos ifjakkal kívánnak lakni és kosztolni: az egész tanévre 120 frtért lakást és teljes ellátást nyernek a semináriumban, mely összeget előleges részletekben a semináriumi igazgatónál tartoznak lefizetni. Miután a semináriumban csak korlátozott számmal vétetnek kosztosok, azért a felvétetni akarók jó előre lehetőleg aug. elején legalább levél által jelentkezzenek. Ágyneműről, evőeszközökről, a szükséges ruházatról és fehérneműről mindenki maga gondoskodik.

3. Felvétel az internátusba.

A kik nem Csik-Somlyón, vagy a tőszomszéd falvakban laknak, azok a kollegiális bennlakásban, a semináriumban vagy internátusban helyeztetnek el. Az internátusban az ifjak kényelmes lakást, fűtést, világítást, kiszolgálást, élelmezést és felügyeletet nyernek. Bennlakási díj fejében az ifjak fizetnek 1 frtot, fűtés és világításért 8 frtot, a szolgálattevők 5 frtot. Az élelmezési illeték havonként 6 frt 30 kr, melybe a kenyér is bele van számítva. A kik az élelmezéshez szükségeseket természetben akarják szállítani, azok a kenyér illeték czimén havonként még 1 frt 60 krt, vagy megfelelő értékű gabnát, az élelmi szerek főzéséért pedig egy évre 6 forintot fizetnek. Ágyneműről, evőeszközökről, a szükséges ruházatról és fehérneműről mindenki maga gondoskodik.

A tanulók, valamint a szülők és gyámok is figyelmeztetnek az iskolai bizonyítványok megőrzésére; minthogy ezek másolatai az eredeti elvesztését bizonyító kérelemmel és e mellett kivált az érettségi okmányé sok nehézséggel állit-

ható ki. Figyelmeztetnek továbbá a szülők és gyámok, hogy az évharmadi Értesítőket szorgalmasan vegyék át iskolázottjaiktól és azokat jól betekintve, írják alá, vagy maguknak megmagyaráztatva, más hiteles ember, jelesen a plebános ur által irassák alá, hogy ne csupán az évvégi bizonyítványból és így későn ébredjenek arra, hogy a fiok vagy gyámoltjok elvesztegette a drága tanidőt és iskola évet.

Az ifjak tankönyveiket a *kölcsönkönyvtárból* illő % mellett nagyobb részt beszerezhetik.

Csik-Somlyón, 1899. június hó 29-én.

Bándi Vazul,
főgymn. igazgató.

TARTALOM.

	Lap.
I. Báthory Endre bibornok és Erdélyi fejedelem halála. Irta: <i>Dr. Balló István.</i>	5
II. Adatok a lefolyt tanév történetéhez	48
1. A tanév tartama.	
2. Valláserkölcsei állapot.	
3. Egészségi állapot.	
4. Iskolai ünnepély és látogatás.	
5. Személyzetiek.	
6. Fontosabb rendeletek és átiratok.	
III. Tanári kar	54
IV. A bevégzett tananyag	56
1. Rendes tantárgyak.	
2. Rendkívüli tantárgyak.	
V. Írásbeli dolgozatok	77
1. A felgymnasiumi magyar nyelvi tételek.	
2. Az írásbeli érettségi vizsgálat tételei.	
VI. Önképzőkör	79
VII. Tanszerek gyarapodása	81
1. Tanári könyvtár.	
2. Szertárak.	
A gymnasiumi kölcsönykönyvtár állása az 1898/9-ik tanév végével	86
VIII. A főgymnasium kiránduló egyesülete	87
IX. Finövelő intézet	88
1. Seminarium.	
2. Internatus.	
X. Az ifjuság érdemsorozata	91
XI. Jótékonyság	106
1. Adakozás.	
2. Segélyezés.	
3. Tandíjmentesség.	
4. Jutalmat nyertek.	
XII. Statisztikai táblázatok	111
1. A tanulók általános áttekintése.	
2. Tanulás eredményének tárgy- és osztályonkénti áttekintése.	
3. Magaviselet, életkor és szállás szerinti áttekintése.	
4. Származási hely szerinti áttekintése.	
5. Az érettségi vizsgálatok eredményének áttekintése.	
XIII. Meteorologiai észleletek	117
XIV. Figyelmeztetés	118

per